

KISISKOLÁS KORU AGRESSZIV GYERMEKEK

CSOPORT-PSZICHOTERÁPIÁJA

Doktori értekezés

Készítette:

KOVÁCS ATTILA
Pécs, 1983.

Tartalom

Bevezető

A disszertáció logikai menete	1
Alkalmazott vizsgálati módszerek	2
Az agresszióról alkotott vélemények a szak- irodalomban	5
Az agresszivitás háttere és alakulása	13
Az agresszivitás háttere	14
Az agresszivitás alakulása	19
Az agresszivitás értelmezése	32
Az agresszivitás fogalma	32
Az agresszivitás dinamizmusa	33
Az agresszió felosztása	40
Struktúra és agresszivitás	45
Az agresszív személyiség kialakulása, személyiség- jegyei a vizsgálatok tükrében	48
Agresszív magatartású tanulók csoportterápiája	107
Elméleti megfontolások	107
Közvetett ráhatás megszervezése	110
Közvetlen ráhatás megszervezése	125
A terápia fázisai	150
A terápia gyakorlati haszna	160
Irodalom	164
Jegyzetek	175
Mellékletek	178

Mottó

"Atyám - szólott Anuhoz Istár - meggyalázott engem szavakkal,
sértett meztelen, nyers beszéddel, viselt dolgainat fölnagyitva,
szíven talált Gilgames engem - kérlek, büntesd meg őt e bűnért!

.....

Mindenható! Terents lángokból s a fekete vihar szeléből,
földrengésből és jégesőből s mindenből ami veszedelmes
egy nagy bikát: szügye bozontos s hatalmas legyen, mint a
hegység,
négy lába, mint négy márványoszlop, homloka mint bazaltszikla,
szeme villámokat löveljen, szarva az ég vásznába szurjon -
ezt a bikát arra neveljük, hogy a sértőt agyontapossa!" ...

Gilgames

/Rákos Sándor fordítása/

BEVEZETŐ

Négy éves nevelőtanári multtal kezdtem meg munkámat a nevelési tanácsadóban. Az intézmény vezetője az agresszív, deviáns anomáliákkal beutalt tanulók gondozását tekintette egyik lényeges feladatunknak. Számítva rá, hogy előző tapasztalataimat hasznosíthatom, engem bizott meg ezen gyermekek gondozásával.

Három-négy év elteltével rádöbbsentem, hogy az agresszív gyermekek 30 %-nál nem, vagy csak jelentéktelen mértékben csökkentek a tünetek pszichoterápia hatására. Ezen kívül gyakoriak voltak az eredményesen befejezett terápiát követő visszaesések is. Átérezve gondozottaim és környezetük szenvedését, hatékonyabb pszichoterápiás metódus kidolgozását határoztam el.

A módszer kisiskolás koru agresszív gyermekek számára kidolgozott, szupportív pszichoterápia. Nem változtatja meg a személyiség alapvető élményfeldolgozási módjait, azonban a helytelen agresszív reakciók helyett elfogadhatókat alakít ki. Csökkenti a gondozottak feszültségét, mert elősegíti alkalmazkodásukat környezetükhöz.

A disszertáció logikai menete

Arra törekedtem, hogy a módszer a pszichoterápiák tapasztalataira épülve a pedagógusok elvárásait is tükrözze. Ezért, először megkerestem a pszichológia és a pedagógiai közvélemény álláspontjának eltéréseit, felkészülve a különbségek áthidalására. Kiemeltem a különböző pszichológiai is-

kolák azon tanait, melyek ellentmondás nélkül illeszkedtek a József Attila Tudományegyetem Pszichológiai Tanszéke által kidolgozott integrált személyiségelmélet modelljébe. /1./ Ezt követően a terápiák eddigi tapasztalatait összegezve, megteremtettem egy új terápiás eljárás elméleti alapjait.

A dolgozat második fejezetében az agresszivitás hátterét és alakulását mutatom be. Feltárom, hogy az agresszió létrejöttében milyen szerepet játszik az organikus diszpozíció, a miliőártalom és a nevelési hiba. A gyermek agresszív magatartásának egyes formái rögzülnek, későbbiekben is jellemzőek maradnak az emberre. Ezért a fejezet második részében ezeket a rögzült agresszív magatartásformákat és társadalmi hatásukat tárom fel.

A harmadik fejezetet az agresszivitásnak az integrált személyiségelméleten belüli értelmezésére fordítom.

A negyedik fejezetben az agresszív személyiség kialakulását mutatom be, vizsgálataim tükrében. Egy-egy gondozottam vizsgálati anyagát értékelve, az agresszív személyiség különböző típusait is ismertetem.

Végezetül az ötödik fejezetben leírom a kisiskoláskorú agresszív gyermekek csoportterápiájával kapcsolatos elméleti megfontolásokat, a terápiás hatásokat és a terápia fázisait.

Alkalmazott vizsgálati módszerek

A vizsgálat mindenkor anamnézis felvételével kezdődött, mely első találkozás lévén a szülővel, egyuttal kapcsolatteremtés is volt vele. Mint terapeutának már volt némi tájéko-

ságom a v.sz. magatartásáról, a családi háttérrel a beutalók tanulmányozása, vagy önként jelentkező szülők esetében az asszisztens feljegyzései alapján.

A szülőknek általában nem volt előzetes tapasztalatuk, s bizonytalanság érzésével vették fel a kapcsolatot. Tekintélyszemélyekről szerzett tapasztalataikat, velük szembeni érzelmeiket vitték bele a kapcsolatba. Ezért az anamnézis felvételét egy rövid beszélgetéssel kezdtem. Közben én is nyújtottam információt arról, hogy mit tudok a v.sz. problémájáról. Ez a beszélgetés alkalmas volt arra, hogy a szülők bizonytalanságát, szorongását, oppozícióját, elkeseredését, reménytelenségét, bizalmát érzékeljem. Az így szerzett információt mint fontos diagnosztikai szempontot rögzítettem.

Az anamnézist követően további feltáró jellegű explorációkra került sor a szülőkkel és a gyermekekkel.

Pontos információkat nyújtottak a gyermekek által készített témarajzok, melyek elkészítése közben a v.sz. szabadon választhatott grafit, vagy színes ceruzát.

Spontán rajz /Gerevich és mtsi. 1979, Widlöcher 1973/ Mivel a rajzban tematikák is megjelentek, ezért a tematika könnyebb kibontakoztatása érdekében A/4-es méretű lapot használtam. A lapot a hosszabb oldalára fektetve helyeztem a v.sz. elé.

Farajz: Minden esetben egy A/4-es iv hosszabb oldalainak megfelelő méretű kapott téglalap alakú géppapír rövidebb oldalát helyeztem a v.sz. elé. A következő instrukcióval vezettem be a vizsgálatot: Rajzolj erre a papírra egy fát! Mindegy, hogy milyent, csak ne fenyőfát, vagy karácsonyfát.

/Harsányi - G. Donáth Blanka 1978, Koch 1957/

Emberrajz: A farajzot követve, azzal megegyező szituációban, azonos feltételek mellett a következő instrukcióval vezettem be: Megkérlek, rajzolj erre egy embert.

Családrajz: Az A/4-es iv hosszabb oldalainak megfelelő-sével kapott téglalap alakú géppapír 21 cm-es oldalát helyeztem a v.sz. elé. A családrajznak négy változatát gyűjtöttem össze. /2./ Az instrukciókat az I. melléklet tartalmazza. A vizsgálatot minden esetben az "A" változattal kezdtem, s csak szükség esetén készítettem további változatokat.

Ezt követően a gyermekekkel folytatott játékmegfigyelés-re, diagnosztizáló bábjátékokra vagy világ építésére került sor.

Szükség esetén Bender-féle grafikus tesztet /továbbiakban: Bender/, valamint a Binet-Simon-teszt budapesti standardjével /továbbiakban: Binet-Simon/ intelligencia-vizsgálatot készítettem.

Alkalmaztam a projectiós tesztek közül a Düss meséket is, kiegészítve a Thomas mesélő teszt három legjobb kívánságával. /Nyirő 1962/

Az exploráció folyamán a Wechsler-féle intelligencia-teszt gyermekváltozatának az élethelyzeteket feldolgozó rész-batériájából a következő kérdéseket emeltem ki, és használtam fel:

- 1./ Mit kell tenned, ha megvágta az ujjadat?
- 2./ Mit kell tenned, ha elvesztetted a barátnőd /barátod/ babáját /labdáját/?
- 3./ Mit tennél, ha kenyeret kellene venned, de az üzletben

azt mondanák, hogy a kenyér elfogyott?

- 4./ Mit csinálsz, ha egy nálad jóval kisebb gyerek neked megy, és verekedni kezd? /Binét és mtsi. 1967, Kun-Szegedi 1971/

AZ AGRESSZIÓRÓL ALKOTOTT VÉLEMÉNYEK A SZAKIRODALOMBAN

Mivel gondozottaim tanulók voltak, először a pedagógia társadalmi irányítását elemeztem. A pedagógia a társadalom által vezérelt rendszer, a társadalmi irányítás felé nyitott. A tanulók számára a "viselkedés és az erkölcsi magatartás társadalmi normáinak ellenőrzött és irányított alkalmazási területe". /3./ A magatartás elsődleges szabályozása minden társadalomban a jogrendszerre hárul, amely mintafenntartó, normatív és kontroll szerepet tölt be. A hazai büntetőjog egyre súlyosabban bünteti a személy elleni fizikai agressziót, tükrözve a társadalom fokozódó szigorát. /4./ A pedagógia vezéreltségénél és nyitottságánál fogva, a szigor fokozódása a pedagógiai gyakorlatban is érvényesül.

A korszerű nevelés demokratikus vezetési stílust, önszabályozó rendszert kíván megvalósítani a pedagógiai gyakorlatban. Ez esetben már egyetlen agresszív, antiszociális tanuló jelenléte az osztályban megakadályozhatja a rendszer működését, az iskolai nevelés módszertani hiányosságai miatt. Ezért a pedagógusokat helyzetüknél fogva frusztrálja a tanulók agresszív, antiszociális magatartása. Ebből adódóan ezeket tekintik a legsúlyosabb magatartási zavaroknak. /Kósáné Ormai Vera 1975/ A pedagógiai gyakorlatban ilyen esetekben autokratikus megoldásokat alkalmaznak, szankcionálnak. A

pszichológusok ezzel szemben a tünetek figyelmen kívül hagyását szorgalmazzák, de énközei szituációkban ők sem képesek ezt megvalósítani. /Kósáné Ormai Vera 1979/ Tapasztalatom szerint is sok kudarcot eredményez, ha a pedagógusoktól azt várjuk el, hogy legyenek közömbösek az agresszív tünetekkel szemben.

A nevelés fő módszertani hiányosságát abban látom, hogy Alexander Bain /1912/ nem fogadta el az agresszivitással szembeni toleráns nézeteket. /Campanella 1959, Rousseau 1896/ Ugy tűnik, hogy nevelési elve a mai napig hat a pedagógiai köztudatban, mert munkássága óta a pedagógusok nevelési módszere a gyakorlatban alig változott. Az agresszivitást most is erőszakkal próbálják, már fiatal korban elnyomni. Továbbra is él az a "veszedelmes tévedés, amely csak a verést érti erőszakos nevelésen". /5./ Holott az is az, ha büntetéssel fenyegetve: fizikai, testi, hatalmi szociális kényszerítő eszközök - barrierék - rendszerével veszik körbe a gyermeket. Így kívánják elérni helyes viselkedését. Ennek következtében kellemetlen kényszer lesz a tanuló számára a szabályok betartása. Ki is bujik a teljesítésük alól, ha rés marad a büntetés és a feladat mezőjében. /Kardos 1974/ Ezért az iskolákban nem képesek megvalósítani Makarenkó és Planagan által az agresszivitás szublimálására sikeresen alkalmazott módszereket. /6./

Makarenkóval és Planagannal egy időben a pszichoanalitikus pedagógia hívei is megkísérelték a tanulók agresszív indulatainak szublimálását. Módszerük az iskolai gyakorlatban nem alkalmazható. Nem tudták a tanulók agresszív indulatait

szublimálni, mert a kiélés lehetőségének biztosításával párhuzamosan elhanyagolták a gátlások kiépítését. /Szilágyi 1971/ A kudarc okára az állatkísérletek tapasztalatai mutatnak rá. Az agresszív reakció sikeressége győzelmet jelent, és a reakció megismétlésére készítt. Az állatok ezzel agresszív-
vé nevelhetők. "Az embernél ez még fokozottabban érvényes."

/7./

A módszertani hiányosságok mellett a pedagógus személyisége is okozhat problémát. Két tanárképző főiskolán végzett vizsgálat tapasztalata szerint a hallgatók 10-30 %-nak idegrendszeri állapota labilis volt. /Schmidt Ibolya 1979/ Az idegrendszeri labilitás a frusztrációtolerancia csökkenését eredményezi, s tartós állapot. /Merei 1981/ Feltételezhetően a gyakorló pedagógusok között is hasonló a labilis idegrendszerűek aránya. Ezért olyan terápiára van szükség, amely nem csak a személyiségelmélet modelljével egyeztethető össze, hanem a pedagógusok személyiségét is figyelembe veszi. Ennek megfelelően Ruth Bang /1976/ által javasolt diagnosztikai és terápiás szempontokat a gondozottaim pedagógusaira is alkalmaztam. Ezzel kiegészítve, Kabainé Huszka Antónia /1974/ által leírt terápia látszott megfelelőnek, mert alkalmas a pszichológia és pedagógiai közvélemény eltéréseinek az áthidalására. A módszer megfelelőnek látszott arra is, hogy Frenkel Szilvia /1974/ antiszociális csoporttal folytatott terápiájának tapasztalataira támaszkodva, agresszív gyermekek csoportterápiájává alakítsam át.

Ezek után a különböző szerzők agresszióról vallott nézeteinek azon részét emelem ki, melyek egymást kiegészítve be-

építhetők a személyiségelmélet modelljébe.

Freud agresszív ösztönt - Thanatos - tételezett fel, de nem határozta meg az ösztön fogalmát. Azt vizsgálta csak, hogy milyen dinamikai változások határozzák meg az ösztönsorsot. Hat különböző változást, átalakulást írt le: elfojtás, átmenet önmaga ellentétébe, tárgy ellen fordulás, fixáció, regresszió, szublimáció. /Heller 1978, Wells 1968/

Az ösztön fogalmát Pavlov /1954-1958/ feltétlen reflexként határozta meg, és nem látta igazoltnak az agresszív ösztön létezését. Kutatásainak lényege a jelen dolgozat szempontjából: a feltétlen reflex fiziológiai mechanizmus, a pszichikus mechanizmus viszont feltételes reflex. /Wells 1968/ Ez kizárja az agresszív ösztön létét.

Nagyon lényeges Vigotszkij /1967/ megállapítása. Szerinte az ösztön feltétlen reflexek láncolata. Láncreflex, amelyben a megelőző feltétlen reflex mindig kiváltja a következő működését. Már Darwin is azt tapasztalta, hogy az embernél nincs ilyen láncreflex, csak agresszív ösztönmaradványok, ösztönconkok maradtak fenn. /Heller 1978/ Ezek feltétlen reflexek, és a düh kifejező eszközei. Tehát az agresszív ösztön helyett csak ösztönconkokat találhatunk az embernél. Ezt a szemléletmódot képviseli Perczel és Völgyesi /1969/ is. Szerintük az agresszió ősi reflexre épült viselkedés.

Viselkedésünkben az ösztönconkokkal szemben a feltételes reflexek a meghatározók. Ezek már pszichikus mechanizmusok, ezért érvényes rájuk Freud által leírt dinamizmus.

A behaviorizmus tárja fel a tanulás szerepét abban, hogy az ősi ösztönökre miként épül rá az agresszív viselkedés.

/Kardos 1970, Ranschburg 1973/ Frustráció keltette érzelmek által motivált, tanult magatartásként írja le az elmélet az agresszivitást. A tanulás a 7-8 hónapos csecsemőnél már megjelenő dühreakciók után következik. Ezek a reakciók még feltétlen reflexek, a düh ártó szándék nélküli kifejezőeszközei, csupán ösztöncsonkjai az agresszióknak. A behaviorizmus gyengéje, hogy a pszichikus mechanizmus dinamikáját elhanyagolta. Egyedül a rögzülést dolgozta ki a fixáció analógiájaként: "Ha az organizmus akadályokkal találja magát szemben gyakran újból és újból megismétli ugyanazt a helytelen próbálkozást." /8./ A téma szempontjából lényeges még Schachter kísérleteinek eredménye. Bebizonyosodott, hogy hormonokkal, fiziológiai változásokkal nem hozható létre érzélem, csak belső feszültség. Ez a belső feszültség a summáció következtében viszont fokozza az érzelmek erejét.

Fokozott belső feszültségre utaló nyugtalanság a neuraszténia, enkefalopátia /Nyirő 1971, Somogyi T. Zsuzsanna és Ormai Vera 1965/, valamint a neurózisok tünetei közt is megtalálható, ha a gátló folyamat a féltekék kéregsejtjeiben meggyengül. /Pavlov 1954-1958/ Ez a terápia nem alkalmas ezen belső feszültség csökkentésére. Ezért az enkefalopátia enyhe eseteitől eltekintve, a fenti okok miatt megjelent gyermekeket nem vontam be a csoportba, agresszív viselkedésük ellenére sem. Szintén nem vontam be a csoportba az epilepsziás gyermekeket, mert jellemző személyiségvonásukból adódóan - nagyfokú egocentrizmus, önző igazságérzet - a csoporttagok interakciói fokozták volna "indokolatlannak tűnő" agresszivitásukat. /Nyirő 1962, Péter Ágnes 1979/

Elfogadtam, hogy az agressziót motiváló érzelmek frusztráció következményei. Gondozottaim szinte állandó frusztrációt éltek át: igényszintjük, teljesítményük /teljesítményszint/, velük szemben támasztott követelmény /követelményszint? diszkrepanciája miatt. /Bárkán György 1972, Lewin 1975/ A terápia szempontjából döntő fontosságúnak tartottam, hogy összhangot teremtsék ezen szintek közt, ezáltal csökkentve gondozottaim frusztráltságát.

A viselkedés nem egyszerűsíthető le feltételes reflexek kapcsolatára, miként a behavioristák teszik. Sok esetben az effektív, kognitív és viselkedési összetevőkből álló attitűdök határozzák meg. /Secord - Backman 1972/

Cselekedeteink vagy konzisztensek attitűdjeinkkel vagy eltérők. Az attitűd-idegen viselkedés kognitív disszonanciát eredményez. Az attitűdnek megfelelő viselkedés is eredményezhet kognitív disszonanciát, ha a kognitív faktor egyes ismeretei közt van ellentmondás. /Osgood 1973/ Akkor is disszonanciaélmény alakul ki, ha utólag jut az ember olyan információk birtokába, amelyek alapján cselekedete, döntése hibás. /Aronson 1978/

A kognitív faktor inkonzisztenciája a mentális homeosztázis következtében feszültséget, az ellentmondás megszüntetésére irányuló nyomást hoz létre. /Osgood 1973/ Az ellentmondás megszüntetése, a disszonancia-redukció az alapja az attitűdváltozások dinamizmusának. Kelman /1973/ és Secord-Backman /1972/ szerint a dinamizmus következményeként három, tartalmában különböző attitűd jöhet létre:

1. Választási lehetőség hiányában, ellenőrzés, kényszerítés, büntetés hatására behódolás, engedelmesség alakul ki. A büntetés elkerülése érdekében igyekszik a tanuló az elvárásoknak megfelelően viselkedni, de nem ért egyet velük. Agresszív gyerekek esetében a pedagógusok a fenti módszereket alkalmazzák. Ez szintén egyik oka sikertelenségüknek.

2. Azonosulás, identifikáció akkor következik be, ha a tanuló jó viszonyban van a pedagógussal, s ezt fenn akarja tartani. E viszony megtartása érdekében viselkedik az elvárásoknak megfelelően. Mivel az agresszív gyerekek gyakran frusztrálják a pedagógust, vele való viszonyuk egyre rosszabbá válik. Én arra törekedtem a terápia folyamán, hogy a pedagógust áthangolva, ezt a folyamatot visszájára fordítsam. Ezáltal a terápiát követő visszaesések számát kívántam csökkenteni.

3. Az interiorizáció esetén a gyermek értékrendszere a követelményekkel azonos és viselkedése egybevág értékrendszérével. Ennek elérése volt a terápia célja.

A disszonancia-redukció Aronson /1978/ szerint önigazolás, az önértékelés fenntartásának eszköze. Ebből adódóan az alacsony önértékelésű személyek az átlagnál gyakrabban sértik meg az erkölcsi normákat, mert kisebb disszonanciaélményük kevésbé tartja vissza őket. Az alsós tanulók még könnyen elfogadják a pedagógus róluk alkotott véleményét, azt is, ha rossznak tartja őket. Ezzel leszállítják önértékelésüket.

Az agresszív magatartás másik problémája, hogy az ag-

resszor disszonancia-redukcióval igazolhatja tettét. Igazolásként áldozatának "vétkét" utólag annyira felnagyítja, hogy az arányban álljon az agresszióval.

Pedagógiai környezetben számolni kell a jutalmazás-büntetés hatásával is. A súlyos büntetés, a nagy jutalom elégséges külső igazolást jelent a tanuló számára. Ezért a disszonanciát értékrendszerének megváltoztatása nélkül feloldhatja, szerepfeszültség esetén a szabályok betartását továbbra is illegitim elvárásnak érezvén. Ebből adódóan mint a: morális, morális-kibuvót kereső, kibuvót kereső típus megszegi a szabályokat. /Gross és mtsi. 1973/ Amennyiben sikerül az ellenőrzést kijátszania, s ezáltal elkerülni a büntetést, sikeresnek érzi viselkedését. Ha nem sikerül, újabb súlyos büntetést kap. Ez megint csak külső igazolást jelent, és ezáltal bezárul a kör. Ez is oka, hogy az agresszív gyermekek esetében eredménytelen a pedagógusok nevelési módszere.

Ezzel szemben a terápia Aronson /1978/ által ismertett elégtelen külső igazolás hatására épült. Lényege, hogy az attitűdidegen, de helyen viselkedést követő jutalom kicsi, a tanuló nem talál elégséges okot a külső igazoláshoz. A disszonanciaélményét csak belső igazolással, attitűdjének megváltoztatásával képes redukálni. Az így megváltozott normái utólag igazolják önmaga számára viselkedését.

Az elégtelen külső igazolás a feltétele, hogy a csoportpszichoterápia hatására a szerepekkel kapcsolatos attitűdök megváltozva, új jellemvonásokká, "Én-részekké" váljanak. /Buda 1965/ A szerep úgy fogható fel, mint "sajátos reagálási mód, beidegzett, megszokott, automatikus és legtöbbször

öntudatlanul zajló viselkedéslánc." /9./

Agresszív gyerekek pszichoterápiája esetén a csoport nem neurótikus manőverek, hanem a dominanciaigények ütközéséből eredő dominanciaharc színtere. A dominanciaharc: verbális, motirikus, általános irányu és személyes jellegű interakciókat eredményez, melyek direkt és metakommunikatív szinten folynak. /Gáborné és mts. 1975, Hidas-Buda 1967, 1969, Horváth Sz. és mtsi. 1966/

A hatvanas évek közepétől /Füredi 1979, Füredi és mtsi. 1969, Horváth Sz. és mtsi. 1966/ egyes pszichoterapeuták megkíséreltek a csoportpszichoterápia hagyományos keretéből kilépni, és közösségi terápiát kialakítani. Munkájuk eredményeként csak a csoportterápia kerete tágult ki közösségivé, s a terapeuta lehetőségei, feladatai bővültek a közösségi vezető lehetőségeivel, feladataival. A szerzők eredményeit én is felhasználtam, de érvényesült a pszichoterápia biztonság- és hatásfunkciója. Tehát valójában csoport-pszichoterápiát folytattam.

AZ AGRESSZIVITÁS HÁTTERE ÉS ALAKULÁSA

A fejezet első részében azt tárom fel, hogy gondozottaim esetében milyen szerepet játszott az agresszivitás kialakulásában: a központi idegrendszer sérülése, a miliőártalom, a verés és az iskolai diszkrimináció. A két utóbbit tartom az ő esetükben a legsúlyosabb nevelési hibának.

A fejezet második részében Pécssett és Baranya megyében leggyakrabban előforduló agresszív magatartásformákat ismer-

tetem. Ezek részben az iskolai nevelés módszertani hiányosságainak a következményei. A kisiskolás kor az antiszociális személyiségfejlődés podromális fázisa, amelyben már megjelenik a kriminoid jellegű aszociális agresszió. /György Julia 1967/ A behódolás következménye: Az agresszív tanulók a kisiskolás kor végére megtanulják a követelményekhez igazítani viselkedésüket az ellenőrzés idején és területén, de értéknormáik nem változnak meg. Közben olyan agresszív magatartásformákat is elsajátítanak, amelyekre nem terjed ki az ellenőrzés, ezért nem kell a büntetéstől tartaniuk. Pl. rongálják az iskola berendezéseit. /Levin 1975, Wells 1968/ Később, az antiszociális személyiségfejlődés befejező fázisában agresszív bűncselekményeket követnek el. /Popper 1970/ Egy részüket a rendőrség leleplezi. Súlyosabb esetekben bírósági tárgyalás állapítja meg a büntetés mértékét. Ezek számszerű arányának alakulását tükrözi a Baranya megyei Bíróság statisztikája. Az enyhébb esetekben szabálysértési eljárás alapján állapítják meg a büntetést. Erről nincs statisztikai adatom. A rongálások elkövetőit leplezik le a legritkábban. Viselkedésük társadalmi következményeire a vállalatok statisztikai adatai alapján lehet következtetni.

Az agresszivitás háttere

A terápiás foglalkozásokon 15 gyermek - továbbiakban v.sz. - vett részt. Az 1977/78-as tanévben 8, az 1978/79-es tanévben 7 fő.

Feltűnő a nembeli azonosság, mind a 15 v.sz. fiú. Az adott időszakban 2 lány került hozzám gondozásra, agresszív

anomáliákkal. Az egyik v.sz.-nél rövid bábterápia, s a mater pszichés vezetésének hatására az agresszivitás megszűnt, a másik v.sz. esetében a szülők elutasító magatartása miatt nem tudtam eredményes terápiát folytatni.

Az agresszív tünetcsoportba tartozó viselkedészavarok hátterében is gyakran megtalálható a központi idegrendszer organikus sérülése. /Krajnovics 1972/

A IV. mellékleten látható, hogy idegrendszeri sérülésre utaló anamnesztikus adat 10 v.sz. esetében található, ezek közül 3 v.sz.-nél halmozottan fordul elő. Figyelembe vettem a hosszú, napokig tartó, magas lázas állapot enkefalopátiát okozó hatását a csecsemőkoron túl a gyermekkorban is. Az anya által a graviditás alatt elszenvedett traumatikus élményt praenatalis ártalomnak tekintettem. /Bergmann 1969/

Az V. mellékleten látható, hogy a fenti tényezők mely esetekben okozták a központi idegrendszer sérülését. Összesen 9 diagnózisban fordul elő az enkefalopátia. /10./ Mind a három esetben, amikor halmozottan jelentkeztek a központi idegrendszert közvetve vagy közvetlenül károsító tényezők, az agy organikus sérülése bekövetkezett.

Az 1. v.sz. anamnézisében nincs idegrendszeri károsodásra utaló adat, de a mater rendkívül bizonytalanul, hézagosan idézte fel a kritikus időszak eseményeit. Az enkefalopátiás csecsemő szomatikus szimptomái közül alvászavarról, motoros nyugtalanságról számolt be. Kisgyermekkorban pedig a szokások kialakítását találta a többi gyerekhez viszonyítva feltűnően nehéznek az édesanya.

A v.sz. által készített farajzon organikus érintettség-

re utaló anomáliát: sűrű, koordinálatlan satirozást tapasztaltam. Emberábrázolása fejletlen volt, Bender értéke 21 ponttal maradt alatta az intelligenciahányados értékének.

Goodenough /1977. 04. 6./:

- Ék.: 8;5	- Elm.: 1;8
- Rk.: 6;9	- RQ.: 86 %

Binet-Simon /1977. 04. 27./:

- Ék.: 6;11	- Elm.: 0;5
- Ik.: 6;6	- IQ.: 93 %

Bender /1977. 05. 19./:

T.: 72 %

A fentiek alapján az encefalopátiát elfogadtam, a hiányos anamnesztikus adatoknak tulajdonítva a felderítetlen okot.

A nem kívánt graviditást követő szülés, gyermeknevelés, a szülők válása a családi miliót a gyermek számára kedvezőtlenül befolyásolja. Ezért ezeket a tényezőket is figyelembe vettem a milióártalom megítélésénél.

A VI. mellékleten látható, hogy a milióártalmat meghatározó egyes tényezők is szerepelhetnek halmozottan, egymás hatását erősítve. Nem célom a szülők személyiségéből levezetve az egyes tényezők eredetét, azok circulus vitiosus hatását elemezni, csupán számolok vele.

A milióártalmat kiváltó okok között vezető helyet foglal el a felbomlott családi környezet, összesen 6 esettel. Ezt követi 4 esettel a nem kívánt terhességből bekövetkező szülés, majd 3 esetben a pater kriminalizálódása.

Az V. mellékletet megnézve látható, hogy a miliőártalom 3 esetben önmagában, organikus sérülés nélkül is súlyos magatartási rendellenességeket, aszociális agresszivitást váltott ki.

A szülőket nevelési módszereikről kikérdezve tapasztaltam, hogy minden esetben súlyos nevelési hibát követtek el. Az anomáliák súlyosbodásával párhuzamosan a verést eleinte elutasító szülők is verni kezdték gyermeküket.

Négy gyermek családjában mellőzték ugyan a verést, de mindegyik esetben találtam miliőártalmat kiváltó tényezőt, s 2. v.sz. diagnózisában az enkefalopátia is szerepelt.

Veczkó József /1978/ 5 típusba sorolja a verést - mint nevelési módszert - rendszeresen alkalmazó szülőket. Mint minden tipológiánál, itt sem találtam tiszta típusokat, ráadásul a verést rendszerint csak az egyik szülő, legtöbbször a mater alkalmazta. Nyolc esetben az anya nevelési módszerében szerepelt a verés, 2 esetben az apáéban, s 1 esetben mind a két szülő verte gyermekét.

A verést rendszeresen alkalmazó szülők típusainak előfordulási gyakorisága a következő megoszlást mutatja:

- 1. típusba tartozó szülő	1 esetben
- 2. típusba tartozó szülő	2 esetben
- 3. típusba tartozó szülő	2 esetben
- 4. típusba tartozó szülő	3 esetben
- 5. típusba tartozó szülő	3 esetben.

Az iskolai közösség 12 esetben alkalmazta a diszkrimináció enyhébb vagy súlyosabb formáját, hosszabb-rövidebb ideig.

Ez oly korban, mikor: "Mind a történelmi, mind az egyedi fejlődés alakulásának tanulmányozása a családi környezet mellett az iskolai hatásrendszerek jelentőségének növekvő tendenciáját mutatja" /11./, rendkívül veszélyes jelenségre hívja fel a figyelmet. Mivel a diszkriminálók képviselik a társadalmilag elfogadottnak vélt erkölcsi normákat, a diszkrimináltak az érzelmi logika törvényei szerint szubnormákat alkotnak. /12./

Az önként jelentkező szülők - öt esetben a szülő önként kérte gyermeke gondozását - már az anamnézis felvételekor beszámoltak az iskolai diszkrimináció káros hatásáról. A beutalt gyermekek szüleinek elutasító, sokszor nyíltan ellenséges magatartása mögött is gyakran a diszkriminációs ártalom húzódott meg. A beutalást is a gyermekét ért, újabb diszkriminációnak tekintette. Néha az iskola is így lépett fel a családokkal szemben, nagyon megnehezítve munkánkat.

A VII. mellékleten együttesen feltüntettem az egy-egy v.sz. esetében ható, legfontosabb organikus és pszichogén kórokokat. A nevelési hibákból kiemeltem a számomra legnagyobb jelentőséggel bíró, kettőt: a verést és az iskolai diszkriminációt.

A v.sz.-ek adataiból nem kívánok messzemenő következtetéseket levonni, de az alábbiak megállapíthatók:

- Az esetek tulnyomó többségében fiuk kerültek felvételre ~~apszociális~~ jellegű, agresszív anomáliákkal. Ez feltehetően a fiu- és lánygyermekek viselkedésével szembeni eltérő szülői beállítódásra vezethető vissza.
- A gondozottaim 60 %-ánál a központi idegrendszer organikus

sérülése mutatható ki. Ezek mint organikus diszpozíciók jelentősek, érzékenyebben reagálók, ingerlékenyebbé teszik őket a külső ingerekkel szemben. /György Julia 1978/ Az organikus kórokhoz minden esetben pszichogén kórok járultak, s így épült fel a sérült, antiszociális irányba fejlődő személyiség.

- A pszichogén ártalmakat tartom az ismertetett esetekben meghatározónak. Az esetek 40 %-ában önmagukban, organikus diszpozíciók nélkül is a gyermekek személyiségének sérüléséhez vezettek.

Az agresszivitás alakulása

Ebben a részben az aszociális agresszió szerepét elemzem, fiatalok manifeszt kriminalitásának fázisában, a Baranya megyei Bíróság statisztikája alapján. A bírósági adatok a Baranya megyében felderített, s jogerősen elítélt fiatalok bűnelkövetők statisztikájából származnak. /13./

A számszerű adatok nem tartalmazzák:

- a felmentő ítéletek számát
- a rendőrség saját hatáskörében megoldott eseteit
- a felderítetlen eseteket.

Az egyszerűség kedvéért "bűnelkövetőt" írok a továbbiakban, de ez minden esetben: Baranya megyében jogerősen elítélt, büntetéssel súlytott fiatalok jelent.

Az agresszív tünetcsoport közé sorolom be a rongálást, rombolást is, így ezen bűncselekmények "elkövetőinek" arányát is vizsgálom.

Először az agresszív "bűnelkövetők" arányát, nemi megosz-

lását értékelem, az 1974-től 1978-ig terjedő 5 éves időszakban, a VIII. melléklet alapján.

Az összes "bűnelkövető" /1107 fő/ 25 %-a /281 fő/ követett el agresszív bűncselekményt.

A "bűnelkövetők" 11 %-a /125 fő/ lány, 89 %-a /982 fő/ fiú, de az agresszív "bűnelkövetők" 25 %-ából a lányok csak 2 %-kal, a fiúk 23 %-kal részesednek.

A "bűnelkövetők, s ezzel egyenes arányban az agresszív "bűnelkövetők" száma is 5 %-kal emelkedett 5 év alatt. Ezzel szemben a fiú "bűnelkövetők" száma 3 %-kal csökkent az agresszív szívek számának változatlansága mellett. Az 5 %-os emelkedést a lány "bűnelkövetők" számának nagyarányú, 206 %-os növekedése okozta. Az agresszív "bűnelkövetőkön" belül a lányok aránya még nagyobb, 250 %-os növekedést mutat 5 év alatt.

Bizonyos mértékig vigasztaló, hogy a 250 %-os növekedést kevés eset adja, pl.: 2 fő "bűnelkövető" szerepelt 1974-ben, s ez növekedett 1978-ra 5 főre. Az agresszív "bűnelkövetők" 5 éves összesített adatait vizsgálva így is csak 7 %-ot ér el a lányok száma a fiukéhoz viszonyítva.

A IX. mellékleten látható, hogy az agresszivitás olyan szélsőséges megnyilvánulását - mint az emberölés - leszámítva, a lányok elenyészően kevés számban követnek el fizikai erőszakot a fiukhoz viszonyítva.

Az egyes bűncselekmények elkövetőinek előfordulási gyakorisága jól rangsorolható, elvégezhető a nemenkénti bontása is, s szinte csábít a kvantitatív feldolgozásra.

Figyelembe kell venni, hogy nem minden esetben alakul ki elempár, mivel nemre specifikus bűncselekmény is szerepel a

rangsorban. A nemi erőszakot rendszerint fiúk, férfiak követik el, bár a jogtörténet ismer esetet, amikor nőt ítéltek el ezen a jogcimen.

A kvantitatív feldolgozás ellen szól az is, hogy a statisztika törvényei kevés számú elemre már nem, vagy csak nagyon kritikusan vonatkoztathatók. Általában minimálisan 30 összefüggésbe hozható adat, elempár az alsó határ. Átlag- és szóródásszámításnál tehető ugyan engedmény, de ezen a téren is fokozott óvatosságra van szükség, főleg a következtetéseknél.

A X. melléklet az agresszív bűncselekmények rangsorát tartalmazza a "bűnelkövetők" gyakorisági rangsora szerint.

A "bűnelkövetők" átlag gyakorisága: $m = 18,73$, s a standard deviáció /szórás/: $s = 23,66$. Meghaladja a matematikai átlagot, igen szélsőségesnek, nagynak tűnik. Matematikailag a szórás nagyságát, a relatív szórás nagyságának kiszámításával ellenőrizhetjük. Jelen esetben a relatív szórás variációs koefficiense: $V = 126,32 \%$. Ez messze meghaladja a szélsőséges szórást is, a további matematikai feldolgozás kizárását támasztja alá.

Járható ut a kvalitatív értékelés, de mielőtt erre rátérnénk, érdemes megnézni az abszolút variációs szélességet: $97 - 2 = 95$. Egyetlen bűncselekményre jutó legtöbb "bűnelkövető": 97, míg a legkevesebb: 2. A téma jellegéből adódóan ez társadalmi problémát jelez, amelyre oda kell figyelni.

A X. mellékletet megvizsgálva, az eloszlás erősen aszimmetrikus a kevés "bűnelkövetővel" reprezentált agresszív bűncselekmények javára, s ezzel szemben kevés bűncselekmény áll

magas gyakorisági aránnyal.

A szórás és az eloszlás bemutatott sajátosságaiból adódóan az átlagnál / $\bar{x}$ / nagyobb számú "bűnelkövetővel" reprezentált valamennyi bűncselekményt rangsorolva kiemelem a kvalitatív értékeléshez a fiuk számának százalékos feltüntetésével, az 1. ábrán.

sorsz.	bűncselekmény	gyakoriság	fiuk %-a
1.	garázdaság	99	93 %
2.	súlyos testi sértés és garázdaság	32	100 %
3.	súlyos testi sértés	32	94 %
4.	rongálás	23	96 %
5.	hivatalos személy elleni erőszak	21	90 %

1. ábra

A kiemelt 5 bűncselekmény esetén a fiuk gyakorisága pár százalékkal magasabb a lányokhoz viszonyítva, mint a többi 10 bűncselekménynél, a nemi erőszakot is figyelembe véve. A kiemelt bűncselekmények elkövetőinek 94 %-a, míg a többi tíz esetben 90,5 %-a fiú. Amennyiben a nemi erőszakot nem vesszük figyelembe, úgy a fiú "bűnelkövetők" százaléka 88,3-re csökken.

A garázdaságért elítélt fiatalok száma extrém magas, itt legtöbb a lány elítélt, de százalékos arányuk a kiemelt eseteken belül alatta van az átlagnak. A lányok átlagos százalékos aránya az 5 bűncselekményben 94,6 %, a garázdaság esetén 93 %.

A garázdaság olyan tág jogi fogalom, hogy bár agresszív bűncselekménynek tekinthető, mégsem kerül sor minden esetben személy ellen irányuló, fizikai agresszióra. Az érintettek igen gyakran eltűrik a garázdálkodást, sőt az enyhébb tettlegességeket is a "bűnelkövetők" fenyegető, megfélemlítő fellépésének hatására. Azért is, mert a garázdaságot elkövető fiuk a legenyhébb rosszallást, figyelmeztetést is gyakran tettlegességgel torolják meg. Példaként idézek egy részletet a Dunántúli Napló egyik riportjából. Egy rikkancs mondja el tapasztalatát, melyre Pécs legnagyobb áruháza előtt tett szert. "Egyszer - esős időben - nem ment a lap. Otthagyta az asztalt és elment a munkahelyére. Délután megnézte, mi történt az újsággal. Három félrészeg suhanc ült az asztalon, félig fölfeszítették a lakatot. Rájuk kiáltott, azok már ütöttek is, majd kereket oldottak. Az újságárus öt napig nyomta az ágyat a kórházban." /14./

A hivatalos szervek is gyakorta erősítik ezt a magatartást, miként Rab Ferenc írja: "a közbelépő járókelőt illetékes szervek legjobb esetben is megszidták, amiért önbíráskodott". /15./

A garázdaságért elítélt lányok viszont, általában fiuk társaságában, a fizikai erőszakot figyelembe véve másodrendű szerepet játszva követtek el bűncselekményt.

Ezt támasztja alá az a tény is, hogy egyetlen lányt sem ítélték el súlyos testi sértéssel párosult garázdaságért.

A rangsor 4. és 5. helyén álló bűncselekmények esetében nem a "bűnelkövetők" abszolút számára hívom fel a figyelmet. Ezt a rangsorban elfoglalt helyük önmagában is értékeli. Az elítéltek számának évenkénti változása "fejlődési" irányt

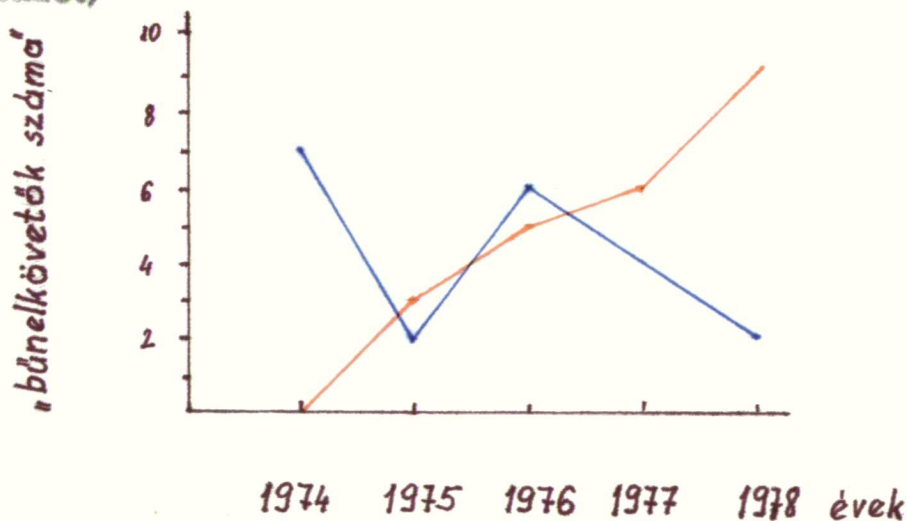
jelez.

A XI. mellékletből leolvasható, hogy ^a hivatalos személy elleni erőszak "bűnelkövetők" száma csökkenő tendenciát mutat. Ezzel szemben a XII. mellékletben található rongálók száma ezen idő alatt megháromszorozódott.

A 2. ábra a két különböző bűncselekményért elítélt fiatalok számának alakulását szemlélteti a vizsgált időszakban.

A hivatalos személy elleni erőszak csökkenését igazán örömmel fogadhatjuk, s ezzel nem is kívánok a továbbiakban foglalkozni.

Az elítélt rongálók számának ugrásszerű növekedése az igazságszolgáltatás gyakorlatát tükrözi, de ezen túlmutat a tendencia emelkedő jellege. Az igazságszolgáltatás azért lett a rongálókkal szemben szigorubb, mert egyes vállalatok már nem győzték fedezni a károk helyreállításának költségét./XIII. melléklet/

- rongálásért elítélt "bűnelkövetők": —

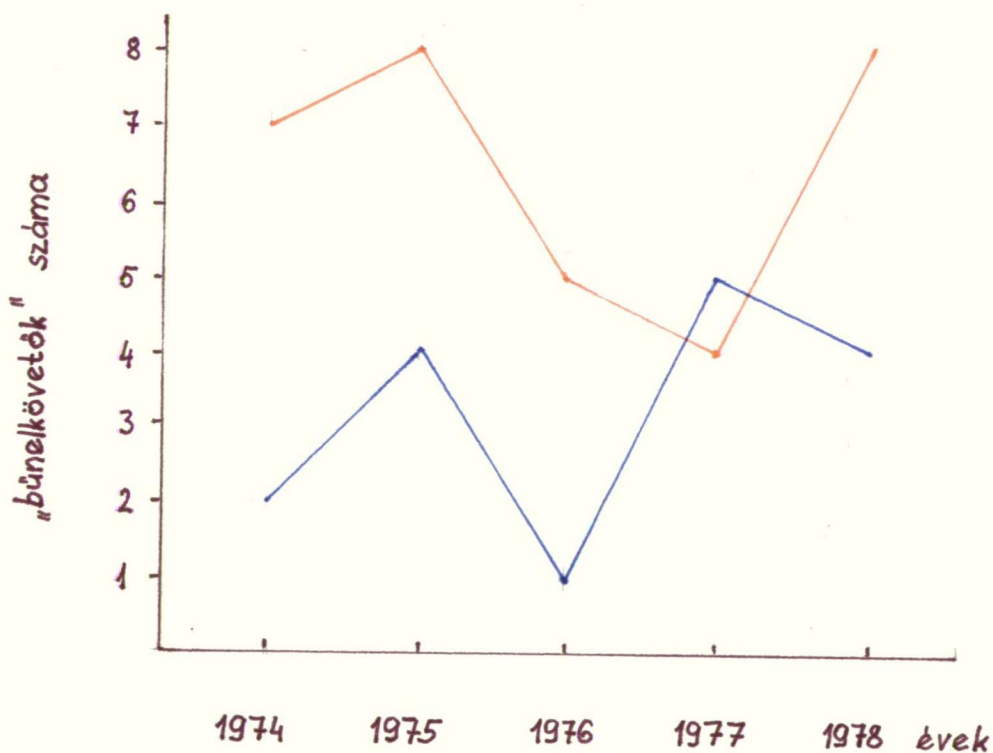
- hivatalos személy elleni erőszakért elítélt "bűnelkövetők": —

2. ábra

A XI. és XII. melléklet adatainak összehasonlításából kitűnik, hogy az agresszív bűncselekmények - a rongálások emelkedő trendjének ellenére - tulnyomó többsége, 87,19 %-a közvetlenül személyek ellen irányul.

A 3. ábra a "bűnelkövetők" számának alakulását mutatja a könnyű testi sértés és a súlyos testi sértés esetében.

A könnyű testi sértés esetében tapasztalható növekedés, a súlyos testi sértés arányának viszonylagos változatlansága jelzi, hogy a rendőrségi, jogi módszerek hatékonyságuk határához értek.

- könnyű testi sértésért elítélt "bűnelkövetők": —

- súlyos testi sértésért elítélt "bűnelkövetők": —

3. ábra

Megállapítható, hogy a manifeszt kriminalitás fázisában - podromális fázishoz hasonlóan - zömmel fiuknál jelentkez-

nek aszociális agresszív anomáliák.

Az aszociális agresszív anomáliák az 5 kiemelt bűncselekmény területére sűrűsödnek, melyek a rongálás kivételével, közvetlenül személyek ellen irányulnak.

A törvény fokozódó szigorának hatására csupán a hivatalos személy elleni erőszak mérséklődik jelentősen. Ezzel szemben a rongálások száma, ahol a lelepleződés veszélye kicsi, növekszik.

Megkockáztatom a megállapítást, hogy a jelenlegi nevelési módszerek /a nevelést a legtágabb értelemben használom/ az agresszió szankcionálására irányulnak, elfojtani igyekezvén a megnyilvánulási formákat. Ezzel megvalósul az agresszió terelésének: a nevelés társadalmi célját tekintve "spontán", nem kellő tudatossággal irányított "irányítatlan formája" mind a pedagógiában, mind a társadalomban. Az "irányítatlanság" következményeként mindig azok a megnyilvánulási formák erősödnek fel, válnak gyakorivá, amelyekről elterelődik a figyelem. A kezdeményezést nem tudjuk kézben tartani, csak reagálunk a bekövetkezett, kedvezőtlen jelenségekre.

A rongálásért elítélt "bűnelkövetők" számának a 2. ábrán látható emelkedő tendenciája indokolja ezen terület külön elemzését.

A bírósági adatok csak a tendencia növekedésével jeleznek veszélyt. A vizsgált időszak utolsó évében, 1978-ban már második helyre kerül a rangsorban a rongálás, a bűnelkövetők száma szerint. A 4. ábrán a kiemelt bűncselekmények 1978-as rangsora látható.

srsz.	bűncselekmény	gyakoriság
1.	garázdaság	19
2.	rongálás	9
3.	súlyos testi sértés és garázdaság	8
4.	súlyos testi sértés	8
5.	hivatalos személy elleni erőszak	2

4. ábra

Megjegyzendő, hogy a mennyiségi adatok nem jelzik a probléma társadalmi súlyosságát, melyre a Dunántúli Napló egyik riportja hívja fel a figyelmet. "Ha törik a padokat, verik a lámpákat, tépik a dísznövényeket, vésik a falakat, miért éppen a köztéri plastikákat kimélnék? ... Felsőszentmártonon a Matiaqubec-szobor szenvedett a barbár kezeiktől. Orfűn a Herman-szobor és a Sárkénylegenda, a Kertvárosban Fürtös György plastikája, a tettei Gábor-szobor. Beremenden a Barta-szobor még azért nem, mert a kő keményebb, mint a sörsüvegek, amivel dobálják." /16./

Joggal kérdezhetjük, hogy ha valóban ilyen a közállapot, miért nem tükröződik ez az ítéletek mennyiségében? Részben magyarázatot kapunk az alacsony mennyiségi mutatóra a bírói gyakorlatból. A garázdaság igen gyakran magában foglalja a rongálást is, de ilyen esetekben az utóbbiért nem indul külön eljárás. Az ítéletek indoklásában is csak ritkán térnek ki külön a rongálásra. A XIII. mellékletben további okokra derít fényt Piszter Valéria nyilatkozata.

Számolnunk kell azzal, hogy a rongálások tulnyomó többsége nem meríti ki a bűncselekmény fogalmát. Ilyen esetben szabálysértési eljárást indítanak a tettes vagy tettesek ellen. A szabálysértési eljárásokat a rendőrség, illetve a tanács illetékes szervei végzik, szabják ki a pénzbüntetést. Ezek nem szereplnek a bíróság által készített statisztikában.

A másik ok az, hogy a rongálóknek igen kis százalékát derítik fel. Az emberek tartózkodnak a feljelentő, a tanu szerepének vállalásától. A Parképítő Vállalat - Pécs - 1979-től él a szabálysértési feljelentés jogával, de ehhez két tanura van szükség. Jellemző, hogy 1979-ben két alkalmi virágtolvaj ellen indítottak csak eljárást, azokat is rendőr értette tetten. "Az igazi károkozók rendszerint nem találják meg" - foglalja össze tapasztalatait Piszter Valéria.

Mielőtt értékelném a rongálásokról szerzett információkat, szükséges hírértékük pontosítása. Az adatok a felderített rongálások következményeit tükrözik, nem a rongálók számát. Nem derül ki, hogy egy-egy objektumot hányan és hányszor rongálták meg, mielőtt megjavították. A rongálók életkori adatai nem állnak rendelkezésemre. A nyilvántartás sajátosságából adódóan nem csak a szándékosan okozott, hanem a véletlenszerű, gondatlanságból származó rongálódások, valamint a lopások következményei is szerepelnek az adatokban. Mészáros András MÁV igazgató hívja fel erre a figyelmet a XVII. mellékletben.

A rongálások elleni társadalmi küzdelem egyik módszere a versengés a rongálókkal. Ujra, és újra kijavítják a megrongált eszközöket, bízva abban, hogy majd csak megújítják a puszt-

titást, vagy tovább bírják anyagiakkal, mint a rongálók energiával. A XIV. mellékleten olvasható riportban a Dél-Dunántúli Áramszolgáltató Vállalat riportalánya így nyilatkozott: "Egyes területeken rendszeres a rongálás, szinte versenyben vagyunk a rongálókkal".

E verseny kilátását tárja elénk a XIII. melléklet riportalánya. A Parképítő Vállalat pár éve 600 ezer Ft-ot költött a rongálások helyreállítására évente. Jelenleg már megközelíti az 1 milliót az erre be^{tervezett} összeg, de nem lesz elég egész évre. A vasbeton sakasztaloknak 30-40 %-át tesszik tönkre évente. Fürtös György kerámia diszkutját 1975-től kétszer felújították, de napjainkban, 1980-ban, ismét összetörve, megromálva áll.

A másik módszer a "rongálásbiztonságra" törekvés, miként példázza "a villamosmérnök, aki azért nem kapta meg a legjobb minősítést diplomamunkájára, mert nem vette figyelembe a vandálokat. A feladata egy középület diszkivilágításának megoldása volt. Meg is csinálta becsülettel, de nem gondolt arra, hogy a világítótesteket úgy kell elhelyezni és beépíteni, hogy ne lehessen szétzúzni azokat, vagy kiszerezni belőlük a drága izzókat". /17./

A XIII. és a XIV. melléklet szerint még nem sikerült "rongálásbiztos" utcai lámpatesteket, lámpaoszlopokat készíteni. A rongálók össze tudják törni a vasbeton virágtartókat is, a padok szétfeszégetése talán már csak edzés számukra. Egyetlen éjszaka tönkretették a gépkocsi laprugóiból, fargott rönkökből összeállított játékokat, s ha másként nem, felgyújtják ami éghető.

Ezek után érthető, hogy a hetvenes évek közepétől egyes vállalatok - Pécsi Vasutigazgatóság és a Baranya megyei Postaigazgatóság - különböző, a közgazdasági szabályzók által megengedett jogcímenek igyekeznek premizálni a rongálókat feljelentő dolgozóikat. A vezetők szemérmesen hallgatnak erről, feltehetően erkölcsileg elítélendőnek tartják a módszert. A középszintű vezetőkre hárul a feladat, hogy "átlagon felüli munkájára" hivatkozva jutalomra javasolják a feljelentést tevő dolgozóikat. Nézzük meg, hogy a "dolgozók fokozott éberségének" hatására hogyan alakult a rongálások száma ezen vállalatoknál.

Az 5. ábrán az 1974-től 1978-ig terjedő időszak rongálásainak százalékos alakulását tüntettem fel az 1974-es év adatait 100 %-nak véve.

év	Pécsi Vasutig.	Postaig.
1974.	100 %	100 %
1975.	24,92 %	90,47 %
1976.	52,37 %	121,42 %
1977.	45,23 %	128,57 %
1978.	56,94 %	142,85 %

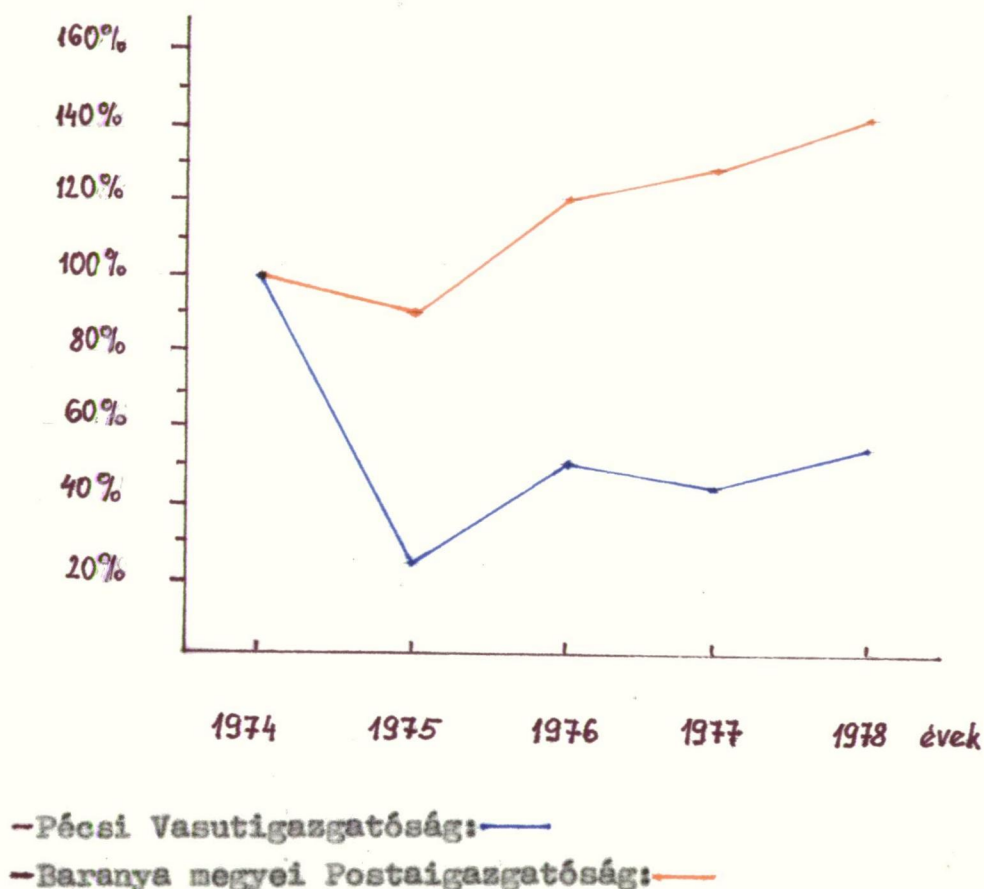
5. ábra

Az 5. ábra a Pécsi Vasutigazgatóság és a Baranya megyei Postaigazgatóságának adatait tartalmazza a XV. valamint a XVI. melléklet alapján. A megkeresett vállalatok közül csak ezek vezettek folyamatosan statisztikát a rongálások mennyiségéről.

A postánál pontos adatokat adtak a feljelentések számáról is, amely hiába növekedett 1974-től 1978-ig majdnem há-

romszorosára. A feljelentésekkel párhuzamosan a rongálások először csökkentek, majd tovább fokozódtak.

A 6. ábra a rongálások százalékos arányának trendjét ábrázolja a két vállalat fokozottabb szigorának hatására.

6. ábra

A 6. ábra alakulásából látható, hogy a megszervezett "motivált" felderítés, és az ezt követő szankcionálás hatására a rongálások kezdetben csökkentek. Ez csak átmeneti sikert jelent, melyet a rongálások emelkedő tendenciája követ. Különösen szembetűnő ez a posta esetében, mivel eszközei nincsenek dolgozóinak közvetlen közelében.

Befejezésül megállapíthatom, hogy a rongálások fokozódó

tendenciát mutatnak. A rongálókkal szemben alkalmazott társadalmi gyakorlat hatástalan. Feltehetően más megyékben, városokban is hasonló a helyzet. Erre utal a XV. mellékleten feljegyzett rövid hír, mely szerint 1980-ban Budapesten 3-4 közterületre kihelyezett telefonkészüléket rongáltak meg naponta.

AZ AGRESSZIVITÁS ÉRTELMEZÉSE

Az agresszivitás fogalma

Mivel a különböző iskolákhoz tartozó szerzők az agressziót eltérően definiálják, feltétlenül szükséges a fogalom általam is elfogadott jelentését meghatároznom. Ezáltal lehetőség nyílik arra is, hogy a tudomány eddigi, s általam is ismert eredményeit összegezzem.

György Julia szerint, "az agresszivitás a személyiség olyan reakciója, mely ártalmas ingereket közvetít egy másik organizmusnak." /18./ Tehát az agresszió nem ösztön, láncreflex, vagy rájuk épült viselkedés, hanem a szocializáció folyamán elsajátított viselkedésforma. Egyrészt minden definíció annyit ér a pszichológiában, amennyit megmagyaráz a jelenség működéséből. Másrészt megszabja az értékét, hogy a pszichológus által elfogadott személyiségmodellben, mint rendszerben megtalálhatók-e a jelenség dinamizmusát biztosító alrendszerek. A struktúrák összeegyeztethetőségén túlmenően a dinamizmusok, tehát a működések összeegyeztethetősége is létfontosságú.

Az integrált személyiségelmélet teljes modelljének, csu-

pán az agresszivitás szempontjából történő elemzése is meghaladná ezen dolgozat terjedelmét, mélységét. Nem minden esetben szükséges egy rendszer teljes strukturáját elemezni. A rendszer analízisének terjedelmét, mélységét mindig a folyamat mélysége szabja meg. Ezért elsőnek az agresszivitás folyamatát, strukturáját elemzem.

Az agresszivitás dinamizmusa

Az ember "bioszociális lényéből" /19./ adódóan a homeosztázis dinamikus egyensúlyának fenntartására törekszik fiziológiai és szociális szinten egyaránt. A változó környezeti hatásokra, a személyiség állandó változással reagál. Releváns, vagyis egy optimális intervallumot meghaladó hatások következtében fiziológiai változások által kísért hiányállapotok jönnek létre. /Kardos 1976/ Ez a hiányállapot még nem emóció, csak jelszés, de már cselekvésre készítő izgalmi állapot.

Hasonló izgalmi állapotot hozott létre kísérleti alanyain Landis és Hunt, adrenalin befecskendezésével. A kísérletet módosított formában Stanley Schachter és Jerry Singer végezte el. Szintetikus adrenalin befecskendezését követően különböző szituációkba került a kísérleti személyek egy-egy csoportja.

Az első és második csoport egyaránt nyugodt körülmények között töltötte a befecskendezést követő időszakot, de csak az első csoporttal közölték az epinephrin várható tüneteit. Mindkét csoport nyugtalanságról, fokozott szívműködésről, kézremegésről számolt be. Érzelmi reakciók jelentkezéséről nem

szóltak, viselkedésük sem utalt rá. A tüneteket a szer hatásának tulajdonították.

A harmadik csoportnál a kísérletvezető kísérleti személynek álcázott segédje euforikus reakciókat produkált. A legtöbb kísérleti személy szintén emelkedett hangulatba került, s ennek megfelelően is viselkedtek.

A negyedik csoportban az álkísérleti alany dühös, agresszív reakciókat produkált. Ebben az esetben a kísérleti személyek az agresszív indulatokat vették át, s agresszíven kezdtek el viselkedni.

A négy kísérleti szituációt placebo befecskendezését követően is megismételték, de a kísérleti személyek nem vették át a kísérletvezető segédjének érzelmi reakcióit, magatartásformáját.

Schachter és munkatársai további, hasonló kísérleteket végeztek, melyeknek végső konkluziója, hogy az érzelmi állapotokat a kognitív folyamatok határozzák meg. Tehát a hiányállapotot kísérő nyugtalanság, izgalmi állapot az emóciók fiziológiai alapját teremti meg, de kognitív folyamatok váltják ki, s polarizálják az érzelmeket. Amennyiben a cselekvés eredményeként megszűnik a hiányállapot, úgy pozitív érzelmeik indukálódnak. A tevékenység kudarcának vagy akadályoztatásának érzelmi átélése következtében kialakul a frusztráció, ami "olyan állapot, amelyet a személyiség akkor él át, amikor valamely cél elérésére folytatott tevékenysége akadályba ütközik." /20./

A frusztráció következtében negatív érzelmeik indukálódnak. A személyiség frusztráció-tolarenciájától függően, gyen-

gőbb vagy erősebb frusztrációs élmény válhat relevánssá. A releváns mértékű frusztráció által indukált negatív érzelmek között igen gyakori a bánat, szomorúság, szorongás, félelem mellett a harag, s annak dinamikusabb, de rövidebb ideig tartó, szténiás formája, a düh is. /21./ Heller Ágnes /1978/ szerint Darwin az alábbiakat tekintette a düh kifejezőeszközeinek:

- a szemfog lemeztelenítése a felső ajkak széthuzásával
- elvörösödés, illetve elsápadás
- toporzékolás
- kiabálás
- az ököl összeszorítása vagy ökölrázás
- suttogás
- fenyegető hanghordozás
- reszketés.

Darwin felnőtt emberek reakcióit írta le, s vegyesen a fiziológiai és mozgáskoordinációs szimptómákat, amelyekben keverednek az akaratlagosan visszاسzorított, megtanult agresszív tevékenységek és ösztöncsonkok. A mozgáskoordinációs szimptómák analógiái már a csecsemőkor végén megjelennek:

- sírás
- üvöltés
- rugdosás
- kapálódzás formájában.

Az ontogenetikus fejlődés folyamatában a frusztráció már a 7-8. hónapban intenzív dühreakciókat vált ki a gyermekből. Ez már támadó jellegű emóció, de még hiányzik az agresszivitás jellemzője, az ártó szándék.

Kilenc-tíz hónapos korra kialakul a feltételes reflexkapcsolat a düh kifejezőeszközeinek megnyilvánulása és a frusztráció megszűnte között. Ettől kezdve a frusztráció automatikusan kiváltja a reakciókat, de ezek még csak tendenciájukban agresszivek, még mindig nincs ártó szándék. A szituatív tanulás útján egy-két éves kor között szerzi meg a gyermek a tapasztalatot, hogy a tendenciájukban agresszív jellegű kifejezőeszközei kényelmetlenek, ártalmasak környezetének. Ettől kezdve a tendenciák fokozatosan céltudatossá válnak, valaki vagy valami felé irányulnak. /Ranschburg 1973/ A különböző agresszív tendenciákra a környezet eltérően reagál, s így rögzülnek, megerősödnek azok, melyeket eredményesen mozgósított.

Berkowitz-től származó, Ranschburg Jenő által ismertetett hipotézist a fentiekkel kiegészítve, következő sémát kapom:
- hiányállapot - frusztráció - harag - agresszív tendenciák -
- tanulás - agresszió.

Az agresszivitáson ezt a mechanizmust, és működését, dinamizmusát értem, s egy-egy mozgósított, manifesztálódott tendencia az agresszió.

A hipotézis önmagában nem ad magyarázatot az olyan agresszivitásra, amikor az agresszor közömbös vagy éppen sajnálatot érez az áldozattal szemben. Berkowitz által leírt instrumentális agressziót viszont a szociálpszichológia eredményeinek felhasználásával már értelmezhetem.

Abból indulok ki az instrumentális agresszivitásnál, hogy a résztvevők csak végrehajtói, eszközei az agresszióknak. Az agresszivitás a hatalmi pozícióval rendelkezők csoportjában

alakul ki, akik pozíciójuk, gazdasági hasznuk elvesztését féltve anticipálják a frusztrációt. Az anticipált frusztráció is haragot indukálhat, s hibás döntéseket eredményez a kognitív inkonzisztencia miatt. Vegyük figyelembe, hogy a gazdasági és politikai vezetők magas önértékelésű személyiségek, s döntéseik, kijelentéseik visszavonhatatlanságához ragaszkodnak. A közvélemény elvárása is ezt erősíti.

Gondoljuk végig, hogy Festinger által felismert kognitív disszonancia elmélet, s a disszonancia-redukció törvényei szerint milyen következményei lehetnek az anticipált frusztrációval, haraggal konzisztens kijelentéseknek, döntéseknek. Következményeiket röviden úgy foglalhatom össze, hogy hibás kijelentéseiket felismerve külső igazolást nem kereshetnek, magas önértékelésük következtében nagy disszonanciát élnek át, amelyet fokoz a visszavonhatatlanság is. Belső igazolást keresve a tényeket, attitűdjeiket igazítják hozzá tettükhöz. Kialakul az elkötelezettségnek megfelelő viselkedés, amely agresszióhoz vezethet, amit szintén racionalizálva belsőleg igazolnak, ahogy Aronson /1978/ fogalmazza meg a kegyetlenség igazolásában. "Ebben az esetben a disszonancia enyhítésének hatékony módja az, ha maximálisra növeljük cselekedetünk áldozatának vétségét, hogy meggyőzzük magunkat arról, hogy az áldozat megérdemelte, amit kapott." /22./

Az agresszivitásnak ez a folyamata a politikát tevékenyen meghatározó, viszonylag szűk csoportra érvényes.

Az agresszió "eszközei", végrehajtói a szociális befolyásolásnak engedelmeskednek, mert az emberiség kulturája bizonyos körülmények között még megengedi, sőt megparancsol-

ja a legsúlyosabb agressziót, a gyilkosságot is. /Freud 1945/ Behódolásuk esetén az attitűdváltozásukra az "engedelmeskedés" jellemző. Csak a viselkedési faktoruk változik meg az alkalmazkodási funkciónak megfelelően. Ez nem zárja ki, hogy az affektív és kognitív faktoraik a viselkedési összetevővel ellentétes értékeket tartalmazzanak.

Az autoriter agresszivitás alapja a szülőkkel, majd a csoporton belüli tekintélyszemélyekkel szembeni frusztráció kiváltotta harag. Ez saját csoportján belül nem nyilvánulhat meg, a viselkedés minden területére kiterjedő, formális szabályozás, az eszközök feletti, jól szervezett ellenőrzés következtében. A tekintélyszemélyekkel szembeni harag kiváltotta disszonanciát a velük szemben tanúsított túlzott engedelmességgel, tisztelettel kompenzálja, de redukálni nem tudja. Így agresszív indulatai állandósulnak, s agressziójának célpontjai a csoporton kívüli organizmusok lesznek. /Sanford 1973, Roger 1973/

Az autoriter agresszivitás manifesztálódhat rutinier - közömbös gyilkos, a gyilkolás mesterembere /Heller 1978/ - agresszió formájában is. Ez feltehetően úgy jön létre, hogy a szituációból adódóan az áldozatnak nincs módja az agresszort frusztrálni, így nem indukál haragot. Céltáblája csupán az agresszió, s ezáltal az agresszornak a tekintélyszemélyekkel szembeni agresszivitása ráterelődik.

Szintén behódolás következménye az instrumentális agresszivitásnak azon manifesztálódása, mikor az agresszor az agresszió kivitelezése előtt vagy közben sajnálja az áldozatot. Az ilyen személyiségek feltehetően magas frusztráció-to-

larenciaszinttel rendelkeznek, s a demokratikus nevelési, vezetői stílus következtében nem alakult ki az autórítér agresszivitás.

Az egyes neurózisok és pszichózisok pszichoszindrómái között előforduló patológiás agresszivitást szintén indukálhatja a frusztráció. Neurózis esetében a magasabb idegműködés zavara következtében állandósult feszültség, vagy a paradox fázis sajátossága és a frusztráció hatása közt szummáció jöhet létre. Pszichózisok esetén a személyiség reakciója a téveseszméivel /doxasma/, érzéksalódásaival /hallucináció/ adekvát, ezért környezetében elkerülhetetlenül súlyos frusztrációkat él át.

A személyiség végrehajtó regulációja az agresszív dinamizmusokat követő tanulás, szocializáció következtében "a cselekvést összhangba hozza lefolyásának feltételeivel". /23./ A végrehajtó reguláció hatását a következőkben foglalom össze:

1. Rögzülés következik be, ha egyes agressziók személyiségre jellemző reagálási formává válva variabilitását csökkentik.
2. Behódolás következtében, csak az agresszív attitűd viselkedési összetevője változik meg, átmenetileg. Csak az agresszió terelődik, de az ellenőrzés megszűntével ismét manifestálódnak az eredeti agressziók.
3. A displacement, az agresszivitás átvitele, az agresszió céljának áthelyezése a szubjektum számára kevésbé veszélyes objektumra. Az agresszió terelődésének következménye.
4. Az elfojtás az emóciók és a tudat közötti inkonziszten-

cia következménye. Nem következett be interiorizáció, csak identifikáció. Az affektív faktor agresszív indulatai és a kognitív faktor megismerési elemei közt létrejövő disszonancia következtében büntudat jön létre az érzelmek miatt. Ha az ellenőrzés a szociális és ideológiai téren minden agresszív viselkedést megtilt, szorongáshoz vezethet.

5. Terelődik az agresszivitás is, mert az elfojtás általában még az egyetlen rendszerbe tartozó dinamizmusok esetében sem jelent totális blokádot. Ezért egyes agressziók érvényesülhetnek, s idővel az elfojtottakkal együtt a személyiség variáns tulajdonságává válnak.

6. Az agresszió céljának beszűkitése kevésbé súlyos ártalom közvetítését jelenti. Verekedés helyett csufolódás alakulhat ki az elfojtás és terelődés következtében.

7. A szublimáción az agresszió tárgyának, objektumának és céljának "szociális szempontból értékes módosulását" érttem. /24./

8. Az elaboráció felfogható úgy is, mint az agresszió póttárgyak segítségével történő kivitelezése.

9. Befejezésül megemlítem az agresszió áthárítását. Ez igen gyakori vallásos embereknél, de megtalálhatjuk gyerekeknél is mint árulkodást.

A dinamika után ismertetem, hogy miként osztom fel az agressziót, mivel ezen a területen is igen nagy a kétség.

Az agresszió felosztása

A különböző szerzők által leírt agressziók felsorolása meghaladná ezen dolgozat lehetőségeit, besorolásuk az eltérő

felosztási alapok következtében áttekinthetetlenné válna. Ezért csak szükség esetén írok példákat. A felosztási alapok szerinti besorolási alapokat a következők szerint osztályozom:

1. A személyiség állapota szerint az agresszió lehet egészséges személyiség szerkezeten belüli - "egészséges" - és patológiás.

a. Nem tekintem az agressziót patológiásnak csupán azért, mert a provokációhoz viszonyított mértéke túlzott. Az agresszió indokolt mértéke és formája mindig társadalmilag meghatározott.

b. Az "egészséges" agresszió folyamatát tekintve adekvát válasz a külvilág ingereire. Ez a "válasz" különböző tartalmi, formai jegyekkel rendelkezik, amely szerint tovább osztályozható.

2. Tartalma, tehát motivumai és az elérendő cél szerint az agresszió lehet önérvényesítő, proszociális és aszociális.

a. Az önérvényesítő agressziót a szubjektum önmegvalósító szükségleteinek gátoltsága, önérvényesítő tendenciáinak frusztrációja váltja ki. Az agresszió objektumának meghátrálása, a blokádnak megszűnése ki is oltja, az állatok rivalizáló agressziójához hasonlóan. Az ontogenetikus fejlődés folyamán proszociális vagy aszociális agresszió épülhet rá.

b. A proszociális agresszió akár önérvényesítő jellegű, akár instrumentális, túllép az önös érdekeken. A csufolódtársait megverő gyermek egyúttal a sértegetést, megaláztatást elítélő társadalmi normát is képviseli. Tettét mégis súlyosabbnak ítéljük, mivel a fizikai agressziót erkölcsileg ve-

szélyesebbnek éljük meg.

c. Az aszociális agresszió destruktív s kriminoid jellegű. Létrejöttében fontos szerepet játszanak a pszichogén ártalmak, s folyamatát tekintve közel áll a patológiás agresszióhoz.

3. Formai jegyei alapján az agresszió lehet: fizikai, verbális és kreatív.

a. A fizikai agresszió a hajdani orális agressziónak a történelmi fejlődés folyamán szocializálódott változata. Háborúk kivételével általában megmarad a fájdalomkozás súlyossági szintjén.

b. A verbális agresszió esetében a második jelzőrendszer felhasználásával jut kifejezésre az ártó szándék.

c. A kreatív agresszió megjelölést a szakirodalom nem alkalmazza. Történelemből tudjuk, hogy a műalkotások is közvetíthetnek ártó szándékot. Politikusok ezt már régen felismerték, s cenzurával igyekeztek védekezni ellene. Gyerekek esetében ez közel áll a csufolódáshoz, de annál enyhébb. Karikaturát, gunyrajzot készít, parodizál.

4. Iránya szerint az agresszió személyek, személyek célja, tárgyak elleni lehet.

a. Személy elleni az agresszió, ha objektuma közvetlenül egy másik ember.

b. Cél elleni az agresszió, ha a személyiség érdekszférája a tárgya. Objektumát a célja elérésében akadályozza az agresszor. A tanulók cél elleni agressziója közül Ormai Vera

/1979/ a következőket sorolja fel: - az órán figyelmetlen
- beszélget
- zavarja társait
- szófogadatlan.

Lewin /1975/ a cél elleni agresszió közül a sztrájkot, a szabály szándékos megszegését, s a szándékos figyelmetlenséget említi.

c. A tárgyak elleni agresszió az objektumot jelképező, vagy tulajdonát alkotó eszközök rongálását, elpusztítását jelenti. Már óvodás korban előfordul, hogy a közös játékból kirekesztett kisgyerekek társai által épített konstrukciókat lerombolja. Felnőtt korban már sokkal súlyosabb következményei lehetnek a tárgyak elleni agresszióknak. "Rádfalván családi perpatvart követően a fiatal férj meggyújtotta a lakásban lévő ruhaneműket, hogy bosszút álljon." /25./

Megragadó, történelmi példa a tárgyak elleni agresszióra, rombolásra, a tuilleirák tróntermének 1848. február 24-én történő elpusztítása a párizsi nép által. "Vad ujjongatva üti át Lajos Fülöp képeinek szíve-táját. Néhány évvel ezelőtt még a bölcsék bölcsének nevezte. Szétszaggatják a királyi palástot, mely egykor az ő fölKent vállaira borult, s bohóczsapkát szabnak belőle. Trónját a Bastille terére hurcolják, szurtos utczagyermek egymasután bele ülnek, játszva, vihogva tépik bársony szövétét, tördelik aranyozását, aztán elégetik." /26./

Autokratikus légkörben a "munkatermékek inkább az agresszív támadásnak, mintsem a tulajdonosi érzés büszkeségének tárgyai". /27./ Az agresszió ilyenkor személytelen gyűlöleti

tárgyakra irányul, s mint rongálást észleljük.

5. Társadalmi megítélése szerint szociálisan elfogadott, megtűrt és elutasított lehet az agresszió.

a. Még a szociálisan elfogadott agresszió is igen bizonytalan, változó kategória. Általában a versenyzést, agresszív, de sportszerű, ártalmatlan játékokat sorolják ide. Ez a felosztás azonnal tarthatatlanná válik, ha S. Freud már idézett soraira gondolunk. Bizonyos körülmények között az agresszió megtagadását ugyanolyan súlyosan büntetik, mint más körülmények között alkalmazását.

b. A szociálisan megtűrt agressziók közé az elaborációs szinten zajlókat sorolják általában. Ez a fogalom ha lehet, még bizonytalanabb mint az előző. Érthető ez már akkor is, ha csupán a látens erkölcsi normák és a hivatalos erkölcsi normák közti különbséget vesszük alapul. A helyzetelemzést alapul véve úgy tűnik, hogy Baranyában a közerkölcs szerint bocsánatos, megtűrt bűn a rongálás. A megtűrt agressziók megítélése még egy tantestületen belül is igen széles szórást mutattak tapasztalataim szerint. A pedagógusok általában megtűrik a csufolódást, a kisebb szóbeli durvaságokat. Szóban elutasítják ezeket az agressziókat is, de nem szereznek érvényt az erkölcsi szabálynak.

c. A szociálisan elutasított agresszió a közéletben éppen olyan bizonytalan kategória, mint az elfogadott. A pedagógusok általában a személyek vagy tárgyak elleni fizikai valamint a céljaik ellen irányuló agressziót utasítják el.

Struktúra és agresszivitás

Bevezetőként meg kell említenem, hogy az agresszivitás dinamizmusában folyamatként leírt, fogalom nem azonos a pszichikus folyamatokkal. A folyamatot rendszerelméleti fogalomként, mint alrendszerek közti relációkat használtam.

Az integrált személyiségelmélet a pszichikus három alrendszerét különbözteti meg:

- pszichikus folyamatok
- pszichikus állapotok
- pszichikus tulajdonságok

A továbbiakban a pszichikus alrendszereit csak mint folyamat, állapot és tulajdonság nevezem meg.

Elsőnek az agresszió helyét keresem meg a személyiség struktúrájában, amely mint manifesztálódott tendencia az akarat cselekvés folyamatába tartozik. Ez csak a jelenség egyik oldala, mivel az agresszió az agresszivitás szerves része, amely a személyiség magatartásformája.

A személyiség tulajdonságaiba beépült agresszivitás hátterében az állapotokkal a végrehajtó reguláció már leírt hatásának következtében rögzül. Vele együtt az agresszió mint befejező fázisa, a tulajdonságok variáns jellemvonásaként szintén állandósul.

A továbbiakban a rögzült agresszió a tulajdonságok részeként, hatásuknak megfelelően visszahat az akarat cselekvés folyamatára. A variáns és invariáns /Horváth L. G. 1971/ jellemvonások a folyamatok várható reakcióinak belső meghatározói közé tartoznak.

Az invariáns jellemvonások már fixálódtak, pszichoterápiás hatások számára hozzáférhetetlenek, miként kriminális személyiségek esetében tapasztalható. A variáns jellemvonások viszont az állapotoktól függően hatnak, s pszichoterápiás módszerekkel megváltoztathatók.

Az állapotok közül csupán a dinamizmus kiindulási tételeként szereplő hiányállapot, illetve az azt kísérő izgalmi állapot megfelelőjét tartom szükségesnek pontosítani. A szükségállapot kiváltotta, tudat és cél nélküli feszültséget Kardos /1973/ mint motivumot, dirvet írja le. A dirve sajátosságairól a következőt állapítja meg: "első megjelenésekor még nem érzelmi élmény /még nem fájdalom/, csak semleges jelzés, mint a többi érzéklet - mégis, már ebben a kezdeti stádiumban is feltétlen cselekvésre készítő tényező". /28./

Schachter és Singer kísérleteiben közvetlenül a motivumra épített különböző emóciókat. Ezzel bizonyítani lehetett, hogy a harag agressziót vált ki. Landis és Hunt kísérleteinek tanulsága szerint a dirve nem vált közvetlenül ki emóciókat.

A dirve-re a személyiség tulajdonságai közé tartozó szükségletek épülnek rá. A szükséglet esetében már tudatosul a hiány érzése, tehát a személyiség észleli azt, és "különböző képzetek alakulnak ki a szükséglet kielégítésének tárgyairól. Ily módon a szükséglet mintegy tárgyasul". /29./

A hiányérzet észlelésének és a szükséglet tárgyasulásának érzelmi vetületeként jelentkezik a vágy, amely meghatározott objektumra irányuló kívánság.

A személyiség tevékenységének vágy által meghatározott

célját és irányát a szükséglet kielégítése, s tárgyának megszerzése jelenti. Amennyiben a tevékenység eredményes, úgy pozitív érzelmet indukál, s az egyensúly helyreálltával megszűnik a motiváció fiziológiai alapja is.

A frusztráció keltette harag, düh kifejezői már dinamikus tendenciái az agresszióknak, röviden agresszív tendenciák. Mivel a frusztráció nem jelenti a személyiség totális blokádnak alá helyezését, ezért az agresszív tendenciák manifesztálódnak. Olyan esetekben, amikor a szükségleteknek a szituációhoz való viszonya gyakorivá teszi az agresszív tendenciák mozgósítását, a harag többé-kevésbé állandósul, a dinamikus tendenciák agresszív beállítódássá szerveződnek.

Az agresszív beállítódást is úgy kezelhetjük, "mint a bizonyos reagálási formára való magas fokon általánosított készenléti állapotot, mint olyan tényezőt, amely a diszpozíció belső szerveződését meghatározza, és ezzel egyidejűleg meghatározza a viselkedés belső logikáját, folyamatosságát, következetességét és az egyén tevékenységének strukturális szilárdságát is." /30./

A beállítódások rendszerbe szerveződése következtében az agresszivitás az irányulásba beépülve mint attitűd meghatározza a pszichikus variáns agresszív jellemvonásait. A diagnózis és a terápia szempontjából egyaránt fontos tudnunk: a személyiség irányulásában azok a tulajdonságok alkotják a jellemet, amelyek a személyiség értékrendjét fejezik ki.

Befejezésként megjegyzem, hogy az irányulásnak, mint individuális tulajdonságnak a hatása kiterjed az általános pszichikus tulajdonságokra is.

AZ AGRESSZIV SZEMÉLYISÉG KIALAKULÁSA, SZEMÉLYISÉGJEGYEI A VIZSGÁLATOK TÜKRÉBEN

A továbbiakban ismertetem a vizsgálatokat, s az agresszív személyiség kialakulását, egy-egy erettanulmány tükrében.

1. v.sz.: Első osztályos fiú, 6; 10 korában, 1977. 03. 18-án az iskola beutalójával került felvételre. A beutaló tünetleírásában a következő anomáliák szerepeltek. Állandóan izog-mozog, figyelme szétszórt, csak pár percig képes koncentrálni. Betűalakítása, kapcsolása torzított. Verekedős, füzeteket, könyveit összeforkálja, széttépi. Munkájának eredménye nem érdekli, mindig belebeszél az órába. Az iskola szerint a családi háttér befolyásolja a tanuló viselkedését.

Anamnézis: A mater 28 éves, laboráns, a v.sz. az első, problémamentes graviditásból, rendes időre született, rögtön fölsírt, de nyugtalan, sokat síró újszülött és csecsemő volt. Nehezen volt szabályokhoz szoktatható a nagyon mozgékony csecsemő. Óvodás koráig a mater otthon volt vele, az óvodába és az iskolába is gyorsan "beilleszkedett". Óvodai panaszokról a mater nem számolt be, de az iskolában már az első napokban "panaszkodtak" rá. "Megütötte" az osztálytársait, egyes szülők eltiltották tőle a gyerekeiket, azok másokat is befolyásoltak. Egyedül ültették, mindig őt hibáztatták, ha baj volt. A mater eltiltásokkal büntette, verekedéseiért megverte. A v.sz. otthon kedves, jószívű, ragaszkodó, segítőkész, könnyen befolyásolható, nagyon mozgékony, sértődékeny, dacos. Csak akkor tanul, ha a mater a közelében van. A pater nagyon

szerette, s elnőző volt vele. A v.sz. másfél éves korában mater házassága megromlott, pater elköltözött, de egy év múlva kibékültek, s ismét "jól éltek". Öt éves volt a v.sz. amikor a szülők házassága ismét megromlott, elváltak, de csak egy hónapja költözött el a pater. A mater maradt a 2 szobás összkomfortos lakásban a v.sz.-el, két éves öccsével, s a volt férje első házasságából származó, tizenkilenc éves mostoha-fiával. Reggel nyolc órától délután négy óráig dolgozik, 3700 Ft havi fizetésért.

Játékmegfigyelés: A mater magával hozta a v.sz.-t első alkalommal is, így ő a várószobában tartózkodott az anamnézis felvételének idején. Az asszisztens játékba hívta, de nem fogadta el, a rajzolást is visszautasította. Szorongó, gátlásos gyermek benyomását keltette. Az asszisztens mesét olvasott, s azt hallgatva kicsit oldódott. Továbbra is a széken ült, lóbálta lábát, hintáztatni igyekezett a széket, majd testhelyzetét változtatta állandóan, s nézelődött a szobában.

Belépve a vizsgálószobába, rögtön védekező beállítódásba helyezkedett, gátolt, nem mert megszólalni. Arcán szomorúság, félelem, bizalmatlanság tükröződött. Játsszani nem kezdett el, lehajtotta a fejét, néha lopva a játékokra tekintett. Hívtam, hogy nézzük meg a játékokat. A kérésnek eleget téve megállt a játékok előtt, nem nyult semmihez. Együtt nézegettük a játékokat, egyet-egyet kézbe vettem, a játékokról beszélve. Nonverbális kommunikációja megváltozott, megjelent arcán a szociális mosoly, de eleinte nem fogadta el a viszonzást. Miután a viszonzás láttán nem kapta el a tekintetét, véleményét kérdeztem egy-egy játékról. Beszélni kezdett, de csak

egy-egy szóval válaszolt: "igen - nem". A rózsaszín malacka bábót vette kézbe, felhuzta a kezére, s megszólalt:

- "Az óvodában mi már báboztunk." Simogatta a bábót.

Őn is megsimogattam a bábót, a v.sz. mosolygott. Felborzoltam a báb szőrét, a v.sz. nevetett, majd elszomorodott.

- "Most sir."

- Miért?

- "Bántotta valaki."

- Vigasztaljuk meg!

Oldódott, s halkán, suttogva kezdett mesélni az iskoláról.

Exploráció:

- "Ügyes gyerek vagyok. Erős is, de vannak nálam erősebbek is. Megcsináltam egyik gyerek feladatát."

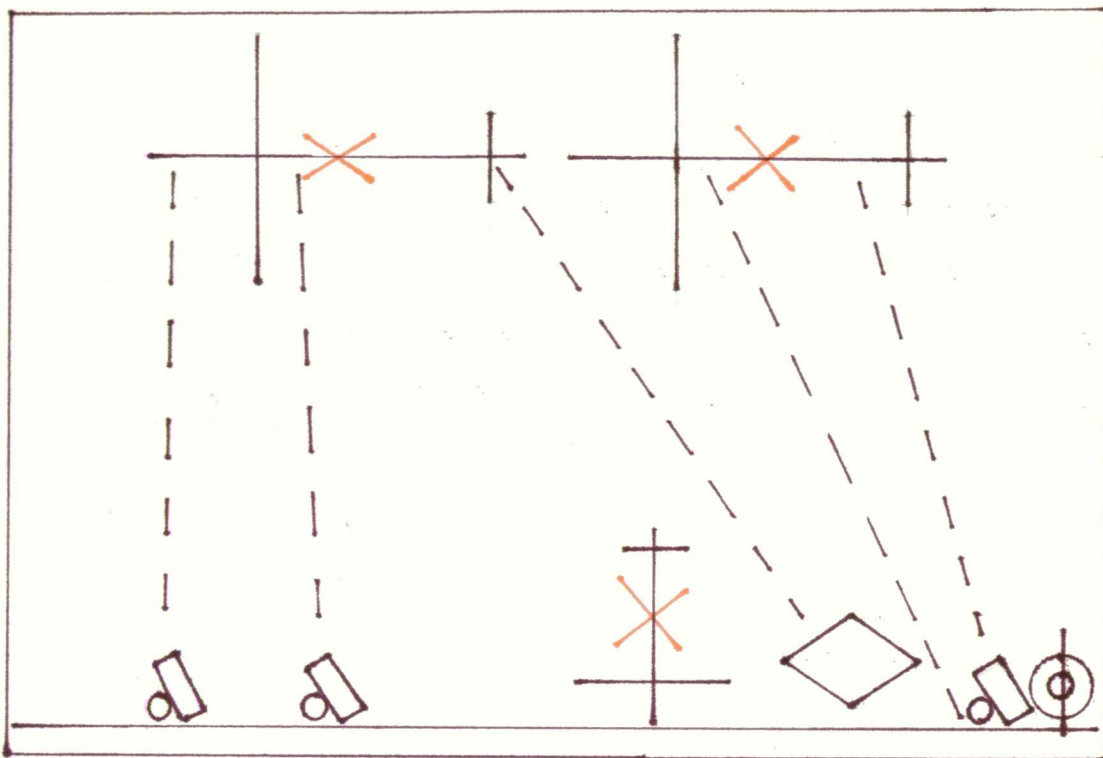
- Tudod ugye, hogy miért jöttetek el?

- "Nem tudom, hogy miért jöttünk."

Mater 1977. 04. 06-án hosta a v.sz.-t, s ismételten játékmegfigyeléssel kezdtem a vizsgálatot.

Játékmegfigyelés: Önállóan kezdett játszani. Mérleget vette le a polcról, nézegette, kipróbálta működését, ujjával nyomkodva. Ezt a tevékenységet többször megismételte, majd visszahelyezte a polcra, s a pénztárgéppel folytatta a manipulatív szintű játékot. Ezt követően gyöngyöt fűzött.

Spontánrajz: A rajz méretéből adódóan a tematika megjelenítését csak Polcz Alaine /1974/ által javasolt szimbólumok használatával tudom bemutatni. A rajz háborút, égő és lezuhant repülőgépeket ábrázol, 7. ábra.

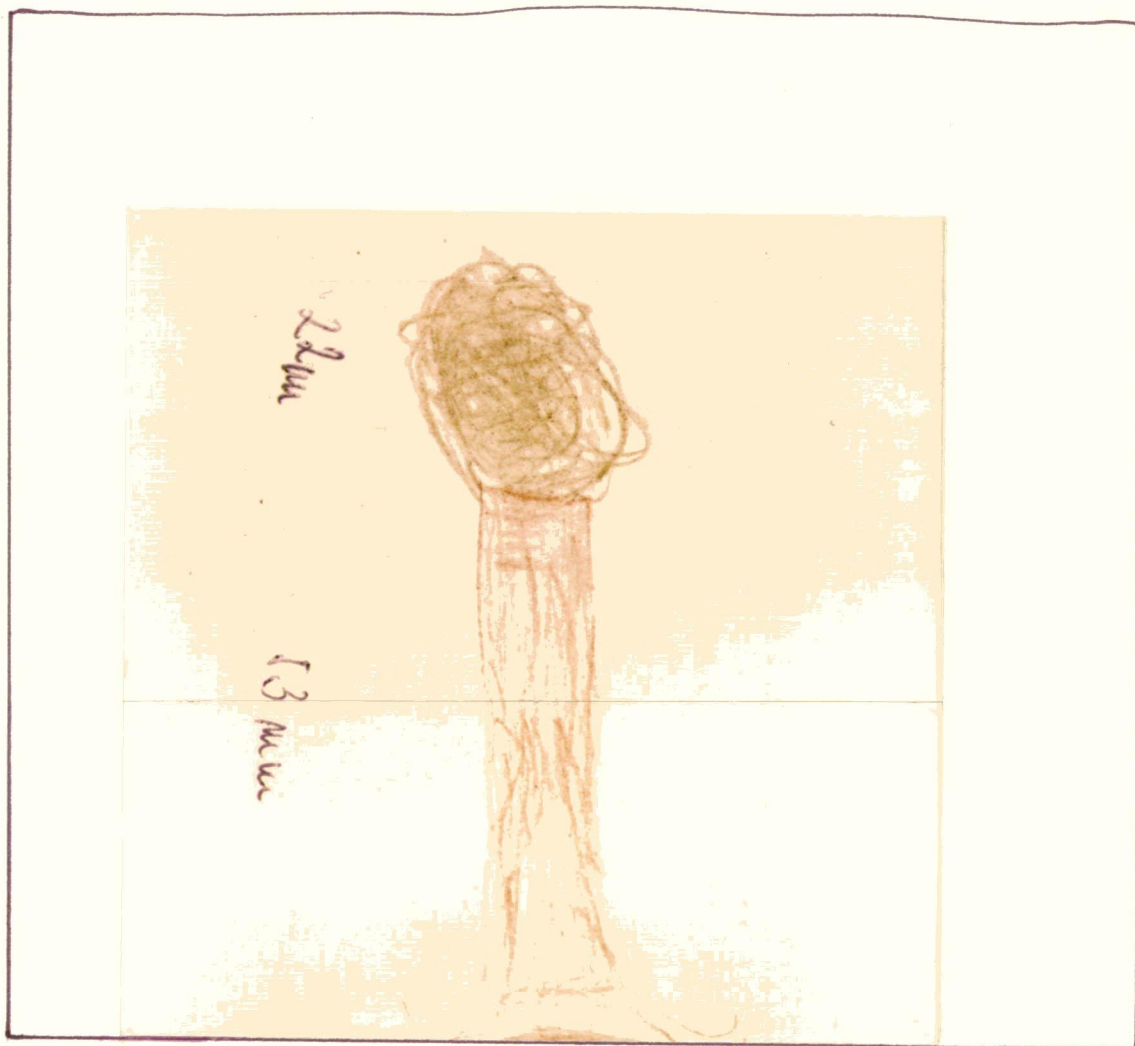
7. ábra

A tematikán kívül fontos diagnosztikai szempontot jelent a kivitelezés módjának értékelése is, ezért a 8. ábrán egy részelenet a tematikából kiemelve bemutatok.

8. ábra

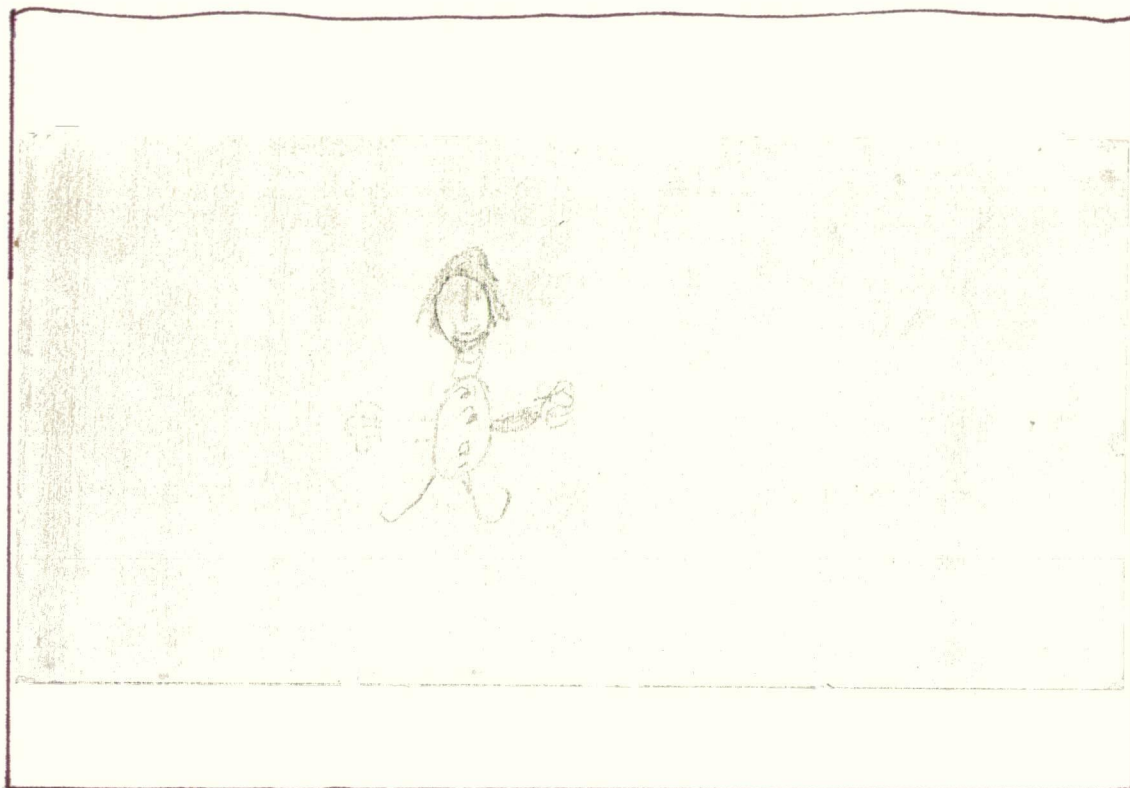
Farajz: A 9. ábrán látható fa szorosan a lap aljára rajzolva áll, törzse világos barnára van satírozva, s zöld színű koordinátában gomolyog a koronája.

9. ábra

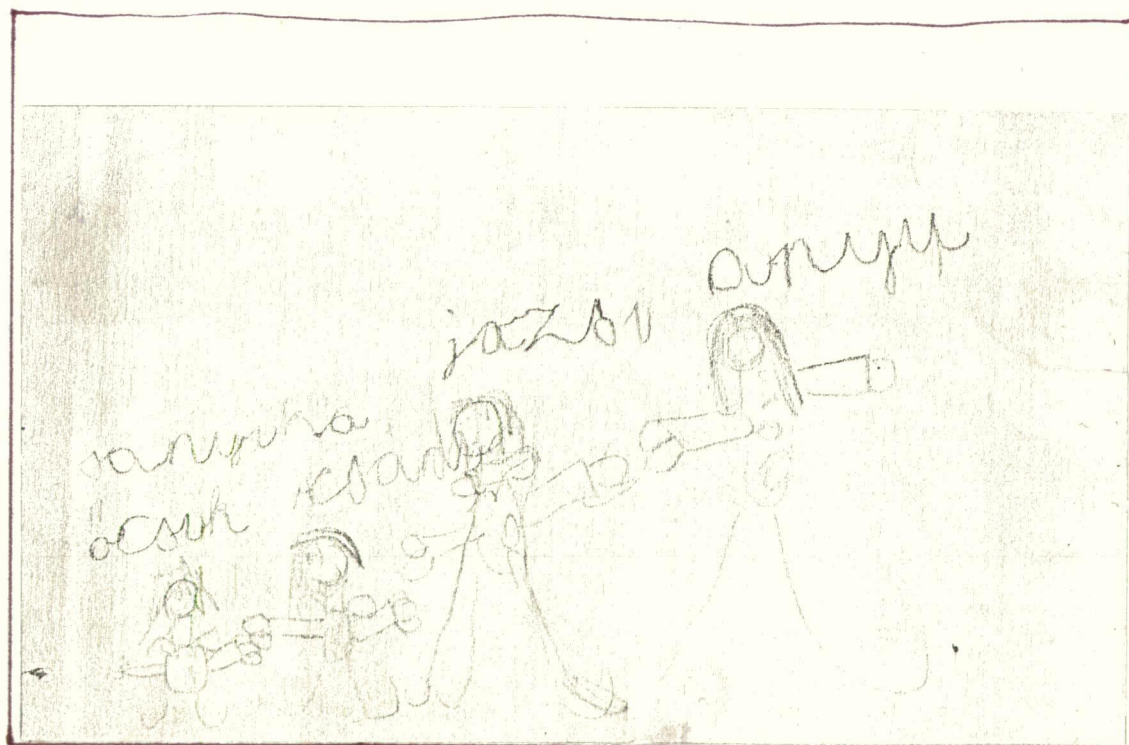
A lap 21 cm-es magasságának mintegy egyharmadát, 75 mm-t tett ki a fa magassága.

Emberrajz: A 10. ábrán látható a kicsiny, összesen 40 mm nagyságu, a lap alsó oldalától 35 mm-rel feljebb elhelyezett emberrajz.

10. ábra

Családrajz "A" változatát a 11. ábra mutatja be.

11. ábra

Mielőtt rajzolni kezdett, visszafordította a lapot, így a rövidebb, 15 cm-es oldalát helyezte maga elé. A két előző rajz feltételeinek megfelelően készítette el: megközelítőleg a lap 21 cm magasságának egyharmadát tölti ki. Valóban a legmagasabbra rajzolt anyja sem nyúlik a lap aljától számított 60 mm fölé. Csupán a feliratok adják a 80 mm magasságot.

Rajz közben figyelme gyakran elkalandozott, de folytatta a rajzolást. Gyorsan dolgozott, korrekciót nem alkalmazott.

Díss: Az exponált meséknek csak a sorszámát írom le, azt követve a v.sz. válaszait közölve, miként a jegyzőkönyvben rögzítettem.

1. - "Ugy gondolom, hogy ... kicsit messzebb ment mint a fészek, ... lehet, hogy a fübe."
2. - "... Mert nem bírta a meleget."
3. - "Elment fűvet enni."
4. - "Sötét volt, azért félt, és az anyukája elment, és egyedül félt a szobában. Elment a boltba vagy a bisztróba, mert sokáig nyitva van."
5. - "Nem adta oda, mert nagyon félti."
6. - "Az erdőn nem szerette a friss levegőt."
7. - "Elutaztak. Nem fog itt járni iskolába, mert a másodikat nem fogja itt járni."
8. - "Nagyon félelmeset álmódott, hogy elvitte anyukáját egy boszorkány."
9. - "Az iskolába, látta, hogy már sorakoznak."
10. - "Mérges volt, mert valami nem tetszett neki."
12. - "Kicsinek."
13. - "Lehet, hogy félt a magatartásáért, mert a nyusztól nem kap ajándékot."

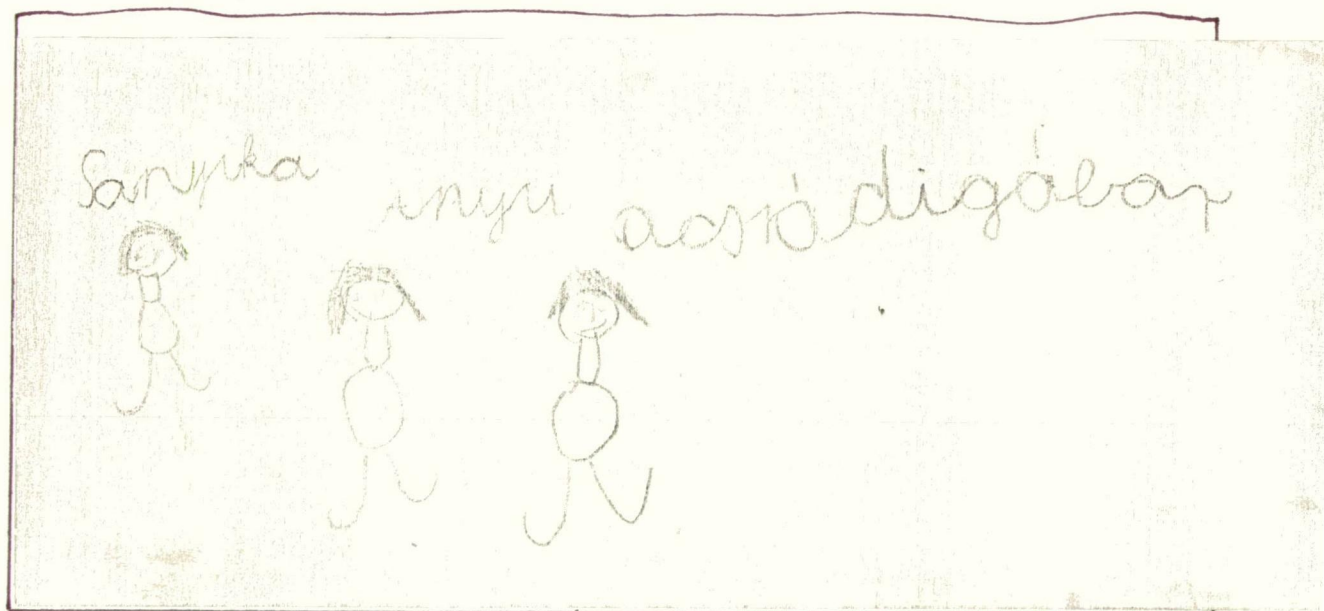
Thomas, három legjobb kívánság:

1. - "bábok"
2. - "villanyvasut"
3. - "bicikli"

Élethelyzetek: A mesélő tesztek befejeztével kapcsolatainkat már olyan teherbirónak éreztem, hogy explorációs szituációban elvégezhettem ezt a vizsgálatot is. Az alábbiakban közlöm a kérdések sorszámaát és a válaszokat:

1. - "Bekötöm."
2. - "Hát, neki megkeresem."
3. - "Vennék kiflit. Azt szeretem."
4. - "Hát ... nem tud... megverem."

Következő alkalommal 1977. 04. 27-én jelentek meg ismét. A v.sz. ismerősként fogadta az asszisztentst, s a várokszobában elkészítette a családrajz "D" változatát, amely a 12. ábrán látható.

12. ábra

Binet - Simon intelligencia-vizsgálatra a tanulmányi problémák, az emberrajz területén nyújtott viszonylag gyenge teljesítménye; a rajzos tesztek grafikus kivitelezésének anomáliái, a beutalóban közölt, s az anamnézisben fellelhető, enkefalopátiára utaló szimptómák miatt került sor. A 13. ábrán látható tesztprofil nem utal enkefalopátiára, szórása kicsi.

	a	b	c	d	e	f	Ék.: 6;11
5 év	+	+	+	+	+	+	Ik.: 6;6
6 év	+	-	+	-	+	+	Elm.: 0;5
7 év	-	+	+	+	+	+	<u>IQ.: 93 %</u>
8 év	-	-	-	-	-	-	

13. ábra

A v.sz. munkatempója gyors volt, figyelmét az új eszközök rövid ideig kötötték le, testhelyzetét gyakran változtatva végezte el a feladatokat.

Báb: "Jaj, de érdekes!" - suttogta, miután megmutattam a bábokat.

A tündért huzta fel a kezére, fejére helyezte a koronát.

- "Királynő lesz." - mondta. Várakozva nézett rám, más szereplőket nem választott, tematika nem fejlődött ki. Játékba léptem a királlyal, de visszautasította, csak a bohócot fogadta el.

A bohóc közeledését elfogadó, nonverbális mimikával fogadta, kérdésére: - "Mit csinálsz itt egyedül, királynőm?" - verbálisan válaszolt.

- "Iskolába megyek."

- Hol a táskád?

- "Nincs. Nekem nem kell, mert nem kell ott semmit csinálni."

Letette a bábót, s nézelődni kezdett.

Exploráció: Rövid, feltáró jellegű beszélgetésre került sor materral.

- Bizonytal történt valami, az elmúlt időben?

- "Hát ... most ... már alakul. Ugy ... egy-két napja már türethetően megcsinálja a leckéit."

- Nagyon örülök, hogy ilyen szépen boldogul a

- "Ah Megdicsértem, megint rókát hozott." - Legyint.

- Nehéz a helyzete. Segíteni szeretnék.

- "Három gyerek maradt, ... hogy úgy mondjam a családban. Mindegyiket el kell látnom, mindegyikkel foglalkoznom kell. Nincs ... sok időm vele foglalkozni, ... akkor az öccse féltékeny. Azért szoktunk ... beszélgetni, hogy mi van az iskolában, meg kártyázni."

Ezt követő vizsgálatra 1977. 05. 19-én került sor, melyet Benderrel kezdtünk. A 14. ábrán látható tesztprofil tartalmazza az ábrák aspektusonkénti pontszámait és az összesített eredményt is.

	szögek		orientáció		vissz. poz.		minősítő	Ék.psz.: 29
1.	2		2		1		0	Σ. : 21
2.	-		0		1		1+1	<u>T. : 72 %</u>
3.	0		2		0		0+1	
4.	0		1		3		1+0	
5.	2		1		2		0	
Σ	4	6±1	6	10±1	7	8±1,5	4	

14. ábra

Báb: A grafikus teszt befejeztével a v.sz. kérte, hogy ismét bábozzunk. A gyerekek gyakran adnak különböző címeket a bábjátékuknak, de erre most nem került sor.

Szereplők: - ló - fekete állat,
 - király - vitéz koronával,
 - királynő - tündér koronával,
 - fiu - sportoló.

Dinamizmus: A királyt választotta, aki lóháton vadászik. Szó nélkül bábozott, a lövöldözést utánozta.

- Egyedül vadászik a király?
- "Igen. Messze van."
- Mit fog csinálni?
- "Sok állatot lőtt, hazamegy vacsorázni."

Királynővel léptem játékba. A királynő már nagyon várta a királyt, boldogan köszöntötte, de az nem viszonzta.

- "Fáradt." - mondta a v.sz.

A vacsora még nem volt kész, s amíg elkészült a király elment, a királynő egyedül készítette a vacsorát.

- Nem segít neki?
- "Nem. Elmegy. Majd megjön."

Miután megjött a király, szó nélkül vacsoráztak.

A v.sz. új szereplővel, a fiúval lépett játékba. A király és fiu játszottak, a királynőt kirekesztették.

- "Mosogasson el." - mondta a király.

Exploráció: A bábozás valóságfedezetét feltáró célú beszélgetést folytattam. A v.sz. az otthoni játékokra utaló kérdésekre általánosságokkal válaszolt, vagy kitért a válasz

elől. Mikor arról kérdeztem, hogy szokott-e segiteni ventilálni kezdett:

- "Józsának is szoktam segiteni. Ő velünk lakik. Testvérem. Van albérlőnk is. Egy néni, egy bácsi. Ők alszanak a kis szobába. Mi a nagy szobában. Én az anyukámmal. Józsi meg egy másik ágyban, meg az öcsi is. Ő még kicsi. - Mutatja, hogy mekkora. - csak bölcsis. Nagyon szeret ott lenni, meg otthon is. Apu nem jön vissza. Ugye mondtam már, hogy most albérlőnk van."

Az agresszivitás kialakulását az 1. v.sz. esetében az anya személyiségének értékelésével kezdem, mivel az elvált férjével tekintélyszemélyekkel szemben negatív érzelmeivel lépett a vizsgálati szituációba, s ezt a v.v.-re is átvitte. Ebből adódóan gyenge kontaktuskészséggel rendelkezett, védekező beállítódása határozta meg az interakcióit. Tartózkodó, a problémával szemben elhárító volt, védekezésként sajnálatot igyekezett kiváltani a személye iránt.

A szomatikus státus praesens megállapításához szükséges eseményekről hiányosan, kitérő válaszokat adva, a beszédkezés nehézségeire, nehezen megfogalmazható gondolatokra utaló affektusokkal számolt be. Nem tudta, nem merte a nyomasztó, kellemetlen érzéseit, gondolatait megfogalmazni. A ki nem mondottak hangsúlyosak, jelentőségteljesek voltak számára, s ezt az anamnézis értékelésekor figyelembe kellett venni.

Mater értékrendszerében a magatartásbeli anomáliák mind addig, amig őt, személyesen nem hozták kellemetlen helyzetbe, nem voltak hangsúlyozottak. Erre utal azon véleménye, hogy a v.sz. könnyen "beilleszkedett" az óvodába és az iskolába is.

Gyermekeének agresszivitását elfogadó értékkategóriáját, önkritikájának gyengeségét fejezik ki az enférisztikus affektusra /Kalmár 1965/ utaló szavai: "panaszkodtak rá, megütötte."

A számára kényelmetlenséggel járó tünetekről, mint magatartás problémákról beszámolva az enkefalopátia szomatikus tünetek között az alábbiakat sorolta fel:

- Újszülött- és csecsemőkori nyugtalanságra utaló sok sírás
- az elalvás nehézségei
- motoros nyugtalanság.

A pszichés tünetek közül sértődékenységről, dacosságról, befolyásolhatóságról számolt be.

Az iskola a motorikus koordináció gyengeségéből adódó írás- és figyelemzavaráról tájékoztatott.

A tünetek és a mater beszédanyagának affektusai valószínűsítették az enkefalopátiát.

A 8. ábrán látható repülő kivitelezési módja: nyomáserős, mozgáskoordinációs zavarra utaló, bizonytalan vonalvezetés, sűrű, koordinálatlan satirozás idegrendszeri károsodásra utal.

A 9. ábrán látható farajz koronájában a konturvonalon belül szintén gomolyog, koordinálatlan satirozás látható. Ismételten előfordult a központi idegrendszer organikus sérülésére utaló kivitelezési mód.

A 10. ábrán látható emberrajz esetében a v.sz. rajzkora csak 1;8 évvel marad el az életkorától, de a kivitelezés gyenge mozgáskoordinációra utal, zavaros. Az óvodai képzés kompenzációs hatásával is számolva, az 1;8 elmaradás már igen jelen-

tós.

Bender /T.: 72 %/ értéke 21 %-kal marad el Binet-Simon /IQ.: 93 %/ értékétől. Bender profiljának analízise folytán megállapítható, hogy enyhe mozgásos, fokozottabb érzékelési, észlelési zavarral kell számolni, mivel a szögek és az orientáció aspektusaiban nyújt átlagnál gyengébb teljesítményt.

Binet-Simon 13. ábrán látható profiljának kicsi a szórása, de a központi idegrendszer egyes motoros és szenzoros részeire kiterjedő enyhe sérülés lehetőségét nem zárja ki. A vizsgálati eredményeket figyelembe véve, az enkefalopátiával mint a pszichikus komplex állapotával számoltam. /31./

Az 1977. 05. 19-i diagnosztizáló bábjátékot, anamnézist és a materral folytatott explorációt értékelve a familiáris miliót a szülők formális együttéléséből adódó, elfojtott negatív érzelmekből származó feszült légkör jellemezte. Pater pozitív érzelmeit fordította a v.sz. felé, vele szemben elnéző, engedékeny volt. Mater tehernek érezvén az anya szerepet, a v.sz.-szel szembeni hideg-engedékeny magatartása mellett kötelezettségszerűen végezte a család kiszolgálását.

Az enkefalopátiából, feszült családi légkörből, hiányállapotokból adódó nyugtalanság summázódva felfokozta a szükségletek tárgyára irányuló vágy erejét a v.sz. esetében. A sérődöttség által jelzett csökkent frusztráció-tolarencia és summáció következtében az agresszivitás számára releváns ingerre vált, olyan célok blokád alá helyezése is, amelyek más gyerekeknél irrelevánsak maradtak.

A paterhez fűződő pozitív érzelmi hatásra nem interiorizálódtak a végrehajtó reguláció folyamán az irányulásban tár-

sadalmilag elutasított agressziókkal szembeni attitűdök az elnéző, engedékeny bánásmód miatt. Családon belül a mater szankcionálta gyermeke agresszióit, de a kívülről jövő jelzéseket elhárította magától. A makrókörnyezetben a v.sz.-nek gyerekek ellen irányuló fizikai agresszióit közömbösen fogadta. Következésképp a v.sz. irányulásában állandósult a gyerekekkel szembeni fizikai agressziót magába foglaló attitűd.

Az iskolakezdés újabb problémákat hozott felszínre, a meglévőket elmélyítette. A v.sz. elszakadt megszokott, óvodai környezetéből, új, sivárabb környezetbe kerülve idegen, nagyobb követelményeket támasztó tekintélyszemélyekkel lépett kapcsolatba. Kevesebb játékra, mozgáslehetőségre volt alkalma, a figyelem koncentrációja, mozgáskoordináció és a viselkedés összetevői terén nagyobb követelményszint elé került. Teljesítményét az iskola pedagógusai szigorubban, egyértelműbben, a szülővel az elért eredményt rendszeresen tudatva értékelték. A megnövekedett követelményszinttől elmaradó teljesítményszintje, fokozottabb mozgásigényének korlátozása frusztrációk sorozatát okozta, fokozva az agresszivitást. Az önmegvalósító szükségletekre épült, szociálisan elfogadott önérvényesítő tendenciák frusztrálódása relativ iskolai ártalmat /Gegesi-Libermann 1964/ okozott.

A mater nem tudta elhárítani magától az iskolában történeteket, azok őt frusztrálták, haragját fia ellen fordította. Szembekerülve a problémákkal, önmagát igazolni igyekezőn tulzottan szigorú, brutális nevelési módszereket alkalmazott. Ezen módszerek újabb frusztrációt okoztak, erősítve a

v.sz. agresszivitását, lehetőséget teremtettek a disszonancia-redukció megoldására gyűlöletét fenntartva, külső igazolást találva.

A család légkörét gyűlölködőnek, anyjához fűződő kapcsolatát bizonytalannak érezte a v.sz. A Dűss 8. válasza bizonytalan anya gyermek kapcsolatra, 4. válasza a mater elhanyagoló, bizonytalanságot okozó életvitelére utal. A családrajz "A" változatán gyűlölködő légkörre utaló anomáliát láthatunk. A relatív iskolai ártalom bizonytalanság érzéséhez járulva kisebbségi érzetet váltott ki. Erre utal a farajz, emberrajz, családrajz "A" változatának kicsiny mérete.

A Dűss 1. válasza a szeretett személy elvesztését követő, szülők felé irányuló pozitív érzelmek negálására, az 5. válasz a kialakuló önzésére utal. Önzése, iskolában jelentkező negatív figyelemfelkeltő magatartása újabb frusztrációk forrásává vált.

A sorozatos szankciók következtében a végrehajtó regulációban, a tekintélyszemélyekkel szembeni fizikai agresszió gátlás alá került, terelődés következtében sajátos displacement, tárgyak elleni agresszió alakult ki. Az iskola és a pedagógusok követelményeit megszemélyesítő, saját tulajdonát képező tankönyvek, füzetek ellen irányult.

Diszkrimináció - abszolút iskolai ártalom /Gegesi-Libermann 1964/ - hatására az érzelmi logikának megfelelő szubértékeket képzett. Az 1977. 03. 18-án folytatott exploráció és az 1977. 04. 27-i bábozás tematikája jelzi a kialakult intellektuális és erkölcsi szubérték értékkategóriáit:

- iskolai munka, tanulás elutasítása
- fizikai erő mint státust meghatározó érték.

Játékmegfigyelés alapján az érzelmi szubérték érték Kategóriájának a tekintélyszemélyekkel szembeni bizalmatlanság tekinthető.

A szubértékek a célrendszerbe beépülve, regresszióját okozták, melynek következtében az igényszint magas maradt, csak tartalma nem felelt meg a követelményszint összetevőinek. Ez lehetőséget biztosított arra, hogy önértékelését, melyet környezete leszállítani igyekezett, magasan tudja tartani.

Az antiszociális irányba fejlődő személyiség variáns jellemvonásait tükröző aszociális agresszív attitűd összetevői:

- Kognitív faktorra az iskolai teljesítmény, tanulás lebecsülése, a fizikai erőt bizonyító verekedés státust meghatározóvá emelése jellemző. Élethelyzetek 4. kérdésére adott válasz szerint ehhez járul még a gyengébb személyek ellen irányuló fizikai agresszió elfogadása problémamegoldásként. Az iskolát - ahova jár - tartja rossznak Dúss 7. válasza szerint.

- Affektív faktorra a tekintélyszemélyekkel szembeni bizalmatlanság, félelem az erősektől, gyűlölködés, szomorúság, önzés jellemző, melyekhez további érzelmek társulnak. Családrajz "D" változatán a kezek elhagyása a vele szembeni elnéző, engedékeny magatartás utáni vágyra utal. A büntetéstől való félelem állandósulására utal Dúss 13. kérdésére adott válasza.

- Viselkedési faktorában erősebbekkel - tekintélyszemély-

lyekkel - szembeni védekező beállítódás, gátlásosság tapasztalható. Ellenük irányuló agresszióját tárgyak ellen fordítja. Gyengébb személyek ellen fizikai agressziót magában foglaló támadó beállítódás alakult ki. Felnőttek hatalmi szférájában gátoltság vagy tárgyak elleni, gyermekcsoportok és saját hatalmi szférájában személy elleni fizikai agresszió jellemezte.

Célrendszerének regressziója következtében fenntartotta magas önértékelését, igény szintjét, de a követelményszinttől eltérő tartalmakkal. Erre utal vágyainak dinamikája: Thomas három kívánságában játékokat jelöl meg, viselkedésének elfogadására vágyik, Düss 7. válasza szerint elvágynak a "rossz" iskolából.

A 2. v.sz. 1970. 12. 17-én született, 1. osztályos fiú, mater kérésére 1977. 10. 18-án került ismételt felvételre. Előzőleg óvodai beutalóval, 1975. 01. 09-én, 4;0 korban került felvételre az intézménybe, és 1976. 02. 09-től 1976. 11. 10-ig gondoztam.

Mater tájékoztatása szerint főleg napköziben van magatartására sok panasz. A napközis foglalkozások tulnyomó részét a tanteremben töltik, kevés mozgáslehetősége van, verekedik, rugdossa, csipkedi társait, zavarja a foglalkozást. Mater elégedett tanulmányi teljesítményével, szorgalmával. Az iskolaorvos gyermekideggondozóba utalta be, ahol intelligencia-vizsgálatot végeztek, de nem vették gondozásba. Ezt követően keresett fel a mater, és kérte fia ismételt gondozását, megkérve az osztályvezető tanitónőt, hogy küldjön jellemzést

részükre. Mater tájékoztatása szerint - melyet a vizsgálatot elvégző pszichológus is megerősített - igen jó intellektuális teljesítményt nyújtott a v.sz.: Binet-Simon IQ.: 111 %.

Jellemzés szerint hypermotilis, az íráshoz szükséges szenzomotoros koordinációra alig, figyelni 5-10 percig képes. Felnőttekkel, társaival szemben figyelmes, segítőkész, de érzelmeit, gondolatait gátlástalanul, helytől és időtől függetlenül fejezi ki. Valódi, vagy vélt sérelmeire agresszióval reagál, állandóan matat a padban vagy csuszkál a padok alatt, rugva, csipve társait. A tanítónőt szereti, s igényli szeretetét.

A mater hetedik, veszélyeztetett graviditásából, rendes időre, gerincsérvvel, 3290 grammal született. Maternak előzőleg 2 művi, 3 spontán abortusza volt, majd hatodik, veszélyeztetett graviditásából 1970. 01. 24-én leánygyermek született. Nyugodt, jól fejlődő újszülött és csecsemő volt a v.sz. Beszéd- és mozgásfejlődésében elmaradás nem mutatkozott.

Betegségei: - 0;8 korban enyhe lefolyású mumps

- 1;6 korban mindkét fülre kiterjedő otitis,
szövődményekkel

- 2;0 korban varicella

- 4;0 korban rubeola.

Az otitis szövődményei következtében 1;6 korban, mindkét fülét lékeltek. A fülműtét után egyáltalán nem beszélt, bár hallotta, értette amit mondtak neki. Ez 3;0 éves korig tartott, akkor hirtelen beszélni kezdett, bővitett, összetett mondatokkal. A kórház után nem mert lépcsőn lemenni, járműre felszállni.

A v.sz. 1;6 kortól bölcsődés, 3;6 kortól óvodás, s mindkét gyermekintézménybe nehezen illeszkedett be, agresszív volt.

Mater - technikus tanár - 24 éves korában szülte második gyermekét. Az előző terápia következtében a v.sz.-szel szemben belátó, elfogadó, a környezet befolyásával szemben megfelelő önállósággal bírt. Problémái ellenére érzelmileg elfogadta a v.sz.-t, az iskolával, elsősorban a napközivel szemben sértődött, megbántottnak tűnt. Kontaktuskészsége jó volt.

A pater egy évvel idősebb, művelt, mintakészítő szakmunkás, fia magatartását favorizálta. Az előző gondozás alatt sok nehézséget okozott értéknormazavara. Értékketösségével konzisztensen értékelte a v.sz. magatartását, s rámenős, életrevaló, vagány fiúnak tartotta. Fiával szembeni attitűdjének csak viselkedési faktora változott meg.

Mindkét szülő sokra értékelte az intellektuális teljesítményt, gyermekeikkel szembeni attitűdjük meleg elfogadó volt.

A v.sz. nővére jó tanuló, vele csak az óvoda első évében volt probléma.

A család rendezett anyagi körülmények között, lakótelepi, két szobás lakásban lakott. Hétközben viszonylag kevés mozgáslehetőségük volt a gyerekeknek. Ezt azzal igyekeztek kompenzálni a szülők, hogy hét végét az erdész nagyszülők szolgálati lakásán töltötték, kirándultak a gyerekekkel. Hét elején rendszerint nyugodtabban viselkedett a v.sz. az óvodában, de elvágott a nagyszülökhöz, a sok mozgást biztosító környezetbe, ott érzett a nagymama részéről védelmet. A matert kegyetlen, autokratikus felnőttnek érezte, aki őt kellemetlen

feladatokra kényszerítette. Az alábbiakban közlöm a v.sz. óvodás korában készített vizsgálati anyagából a Düss ide vonatkozó válaszait.

Düss /1976. 02. 10./:

1. - "Az égbe, el, a mamához."

.

.

7. - "Menjen óviba szépen, mert a kisgyerek haza szökött.

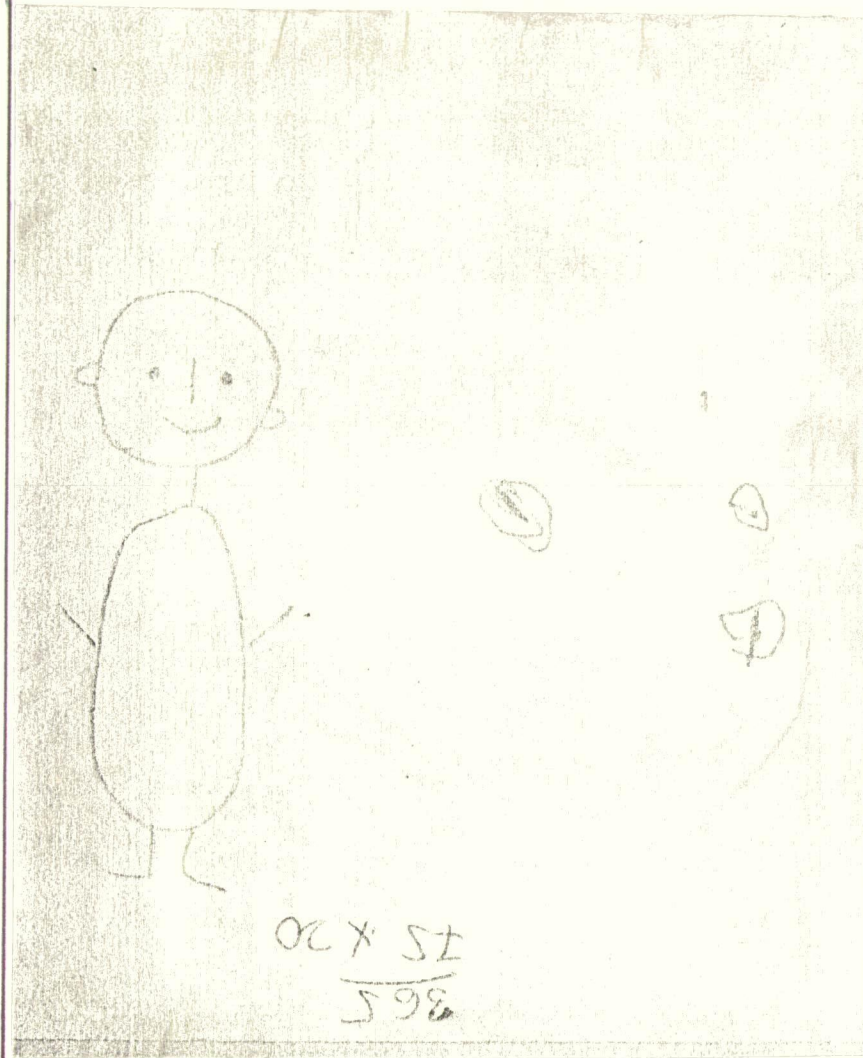
Az anyuka visszazavarta. Megint megszökött. A rendőr elvitte a börtönbe, ott sirdogált, amíg nem jött érte a mamája."

8. - "Elment az erdőbe. Mondta a mamája: Ne menj!, de elszökött. Eltévedt, és nem találta a mamája, hogy merre ment. Farkas és róka és boszorka ... kutba dobta."

9. - "Erdőbe."

A rossz álom meséjénél tapasztalható poliszündeton félelem okozta erős érzelmi felindultságra utal. Valóságfedezete a v.sz. nevelő célzatu ijesztgetése, fenyegetése és a nagya - szeretett személy - elvesztésétől való félelem volt.

- Az enkefalopátia ellenére emberrajz terén nyújtott teljesítménye nem maradt el az életkori szinttől, sőt a ceruzakezelés, vonalvezetés biztonságát fokozó gyakorlatok után meg is haladta. A 15. ábrán látható emberrajzot 1975.10. 20-án készítette.

15. ábra

Goodenough /1975. 10. 20./: Ék.: 4;10

Elm.: Ø

Rk.: 5;6

RQ.: 113 %

Exploráció /v.sz. 1977. 10. 18./:

Örömmel jött be, szinte berontott, hangosan köszönt.
Rögtön beszélni kezdett: "Már iskolába járok piros pontjaim is vannak."

- Most miért látogattatok meg?
- "Anyu mondta, hogy miért jöttünk. Az a baj, hogy rossz vagyok az iskolában, meg a napköziben." - mondta, s elszomo-

rodott.

- Én úgy hiszem, hogy te igazából nem is vagy rossz gyerek.

- "Verekedni szoktam. Már nem nagyon."

Thomas, három legjobb kívánság /1977. 10. 18./:

1. - "Jól tanuljak."
2. - "Ne kapjak fekete pontot, mert csúnyán írok."
3. - "Jó legyek."

Élethelyzetek /1977. 10. 18./:

1. - "El kell menni az orvoshoz, az ad injekciót, beköti, de úgy is lehet, hogy nekem kell bekötni. Ha a mamánál vagyok. Ott messze az orvos."
2. - "Meg kell keresni, vagy az enyémet kell odaadni. Inkább megkeresem, mert akkor az enyém is megmarad."
3. - "Mamánál nem tudok máshol kenyeret venni, csak otthon. Vissza kell mennem. Majd később megint elmegyek."
4. - "Szólok a tanító néninek. Mondom neki, hogy ne verekedjen, mert kikap tőle."

Az exploráció a v.sz. leszállított önértékelésére, verekedést, személy elleni fizikai agressziót elítélő erkölcsi értékkategóriára utal. A három legjobb kívánság vágyait tükrözi, melyek az intellektuális és erkölcsi értékek terén magas igény-szintről, s az írásbeli munkák külalakjával szemben támasztott követelményszint leszállításának igényéről árulkodnak.

Az élethelyzetek 4. kérdésére adott válasz a személyek elleni fizikai agresszív attitűd kognitív faktorára jellemző agresszió áthárítást tükrözi.

Exploráció /napközis nevelő, 1977. 10. 19./:

Ötven év körüli, elhanyagolt külsejű, kiegyensúlyozatlan, pedagógiai kulturáltsága alacsonyabb mint a tantestületé.

- "Én nagyon szeretem, engem nem zavar." - mondja, de mimikája, gesztusai verbális közlésével inkonzisztensek. Miután a nonverbális információival empatizáltam, helyreállította a konzisztenciát.

- "Szerintem nem ide való. Nem érek rá csak vele foglalkozni, nem vállalom felelősséget a munkájáért. Melyik ér többet, egy vagy harminc. Nekem nincs időm ... -ni. /32./

Itt nem lehet különbséget tenni. Én nem biztosíthatok számára kivételes lehetőséget. Megpróbálok vele mindent, amerre megyek viszem magammal, fogom a kezét."

Közben hozza a v.sz. egy nagy tálcán az uzsonnát. A napközis elégtétellel mutat a folyosón jövő v.sz.-re.

- "Ez kéne neki mindig."

A napközis elutasító volt a v.sz.-szel szemben, eleve reménytelen esetnek tekintette, felelősségét elhárította. Szakmai bizonytalanságát a szabályok merev, dogmatikus betartásával, túlértékelésével kompenzálta. Terápiás szempontból együttműködésre alkalmatlan pedagógus.

Exploráció /osztályvezető tanítónő, 1977. 10. 19./:

Kulturált megjelenésű, pedagógiaileg jól képzett, ambiciózus, kezdő tanítónő. A jellemzésben irtakat ismétli, egyetlen mondatot érdemes kiemelni.

- "Figyelmetlen, nagyon mozgékony, de már fejlődött."

Megfelelő kontaktuskészséggel rendelkezett, felelőssé-

get érzett a v.sz. további sorsáért, belátásra képes volt. Írásbeli munkák külalakjának jelentőségét ebben az esetben túlértékelte, a fejlesztés lehetőségét ugyyszintén. Eredménytelensége következtében aggódott az iskolavezetés, kortársai véleménye miatt.

Az előző terapeuta 1975. 01. 29-én végzett Binet-Simon és Bender vizsgálatot a v.sz.-szel. Binet-Simon tesztprofilja a 16. ábrán látható kicsiny szórást mutatta, átlagos övezet mellett.

	a	b	c	d	e	f	Ék.: 4;1
3 év	+	+	+	+	+	+	Ik.: 4;2
4 év	+	+	+	+	-	+	Elm.: Ø
5 év	-	-	-	+	-	+	<u>IQ.: 102 %</u>
6 év	-	-	-	-	-	-	

16. ábra

Az óvodás korra kidolgozott Bender eredménye az életkor gyenge teljesítményének felelt meg. Az óvodáskorú Bender tesztprofilja és eredménye a 17. ábrán látható.

1. 1p	4. Op	7. Op	Ékpsz.: 4
2. 2p	5. Op	8. Op	Σ. : 3
3. Op	6. Op	9. Op	<u>T.: 75 %</u>

17. ábra

Bender /1977. 10. 28./:

Mivel az iskolás korú Bender lényegesen jobban differenciál mint az óvodás korú, s rendelkezésemre állt az intelligencia-vizsgálat eredménye - IQ.: 111 % - összehasonlítás céljából

elvégeztem a vizsgálatot. A 18. ábrán látható az iskolás koru Bender tesztprofilja.

szögek		orientáció		viszonylagos pozíció		minősítő	
1.	2	1		0		0	
2.	-	0		0		1+1	
3.	2	0		0		0+1	
4.	0	0		0		0+1	
5.	1	0		0		0	
Σ	5	6±1	1	10±1	0	8±1,5	4

Ekpsz.: 29

Σ. : 10

T.: 34 %

18. ábra

A tesztprofil analíziséből érzékelési, észlelési és térszemléleti zavarra lehet következtetni, az IQ. és T. érték közti jelentős különbség tipikus enkefalopátiás anomália.

A 2. v.sz. esetében az enkefalopátiából és hiányállapotokból adódó nyugtalanság summázódott. A csökkent frusztráció-tolarencia következtében gyakoriak voltak a makrókörnyezetben kortárs személyek ellen irányuló fizikai agressziói. Az előző terápia folyamán megváltozott szülői magatartás következtében irányulásában, személyek elleni fizikai agressziót elítélő affektív és kognitív faktorok alakultak ki. A szülők meleg elfogadó, engedékeny magatartása miatt a viselkedési összetevő változatlan maradt.

A szülők intellektuális értékei közül az iskolai teljesítményt, tudást fontosnak tartó értékkategóriák interiorizálódtak a v.sz. személyiségében, s határozták meg igény szintjét.

Az enkefalopátiából eredő fokozott mozgásigény, magas igényszint a mozgáslehetőség terén, ellentétes volt az iskola követelményszintjével. Az intellektuális értékek terén igényszintje megfelelt az iskola követelményszintjének, de ezektől elmaradt a figyelemzavar, érzékelési-, észlelési-, térszemléleti zavar által behatárolt teljesítményszintje. Ezek mint relatív iskolai ártalmak frusztrációk sorozatát váltották ki. A frusztrációk keltette harag hatására manifesztálódtak a korábban begyakorolt agresszív tendenciák, visszaesett. A diszkrimináció enyhe, rövid ideig tartó volt, és csak egyik pedagógus részéről érte, szubértékeket nem képzett. Célrendszerében nem alakult ki regresszió, igényszintje az erkölcsi értékek terén is magas, a követelményszintnek megfelelő volt. Teljesítményszintje ettől elmaradt, hiszen gyakran verekedett. A verekedések következtében fellépő kognitív disszonancia redukciójának sajátos, gyermekeknél gyakran előforduló, tekintélyszemélyek által is sugalmazott módját választotta. Önértékelését lesszállította, önmagát rossznak tekintette.

Személyisége nem vett antiszociális fejlődési irányt, agresszivitása önérvényesítő jellegű volt. A személyiség variáns jellemvonásait tükröző agresszív attitűd összetevői:

- Kognitív faktorra az iskolai teljesítmény fontosságának tudata, a személyek ellen irányuló fizikai agresszió elítélése, agresszió áthárítás, tekintélyszemélyek felruházása a rendfenntartó szerepjoggal, kritikátlanág jellemző.

- Affektív faktorra a tekintélyszemélyekhez fűződő pozitív érzelmek, bizalom, teljesítményből származó öröm, a lesszállított önértékelés okozta szomorúság jellemző.

- Viselkedési faktorára segítőkészség, nyíltság, gyengébb személyek elleni fizikai-, tekintélyszemélyek céljai ellen irányuló agressziót magában foglaló támadó beállítódás jellemző. A beállítódását meghatározó, személyek ellen irányuló agresszív tendenciái tekintélyszemélyek jelenlétében, hatalmi szférájukba tartozó, általuk védett gyerekekkel szemben is manifesztálódtak. Tartalmukat főleg a düh kifejezőeszközeire épült, kisgyermekkorra jellemző reakciók alkották.

A 3. v.sz. 1968. 07. 23-án született, a terápia idején 4. osztályos fiú, az iskola beutalójával 1976. 12. 29-én 3. osztályos korában került felvételre. Világterápia hatására tanév végére csökkentek a panaszok, de szeptemberben kiújultak.

Az 1976. 12. 02-án keltezett iskolai beutaló szerint, "Végtelenül agresszív, indulatain uralkodni képtelen, de eszébe sem juthat. Olyat rug társaiba, hogy azok kapkodnak levegőért. Egyiket hasba rugta, másikat torkon, sipcsonton. Békésen játszódozók közt is verekedést produkál. ... Gyenge tanuló. ... Nevelőszobában, iskolaorvos előtt gátlásosan viselkedik."

Anamnézist 1976. 12. 29-én vettem fel a matertől. Szerinte fiára a "Ki, ha ő nem?" magatartás jellemző. Nem szól egy szót sem, ha valamelyik gyerek meglöki, de később, a szünetben megveri.

Mater első, problémamentes graviditásából, rendes időre, komplikációmentesen született, átlagos súlyu, méretű újszülött volt. Mater 0;5 koráig szoptatta, a jól fejlődő, nyugodt, egészséges csecsemőt. Egy éves korától volt bölcsődés,

s ekkor kezdett járni, beszéd kezdete másfél éves korára tehető. Szobatiszta 1;6-2;0 között lett, a dackorszakban nagyon hisztis volt. Mater eleinte türte, később megverte, de ez sem használt. Óvodába gyorsan beilleszkedett, népszerű volt a gyerekek között. Az 1. osztályt másik iskolába járta, 2. osztályt már a jelenlegi helyén kezdte. Itt jelentkeztek a problémák, s büntetésből eltiltották a kék nyakkendő viselésétől, majd kizárták a kisdobos csapatból.

Mater 34 éves, 8 általánost végzett, számlázóként dolgozott, s másfél szobás lakásban lakott a v.sz.-szel. A szülők 2 éve váltak el, mater egy éve rendszeres szexuális kapcsolatot tartott fenn egy nálánál pár évvel fiatalabb szobafestővel. A kapcsolat kimenetelét bizonytalannak érezte.

Az apa részeges, kimaradozó volt, gyakran nagyon megverte a v.sz.-t, aki félt tőle. Többször emlegette - "Csak apa ne jönné haza!". A válás óta pater nem tartott kapcsolatot fiával, a tartásdíjat rendszeresen fizette. Mater partnerével "látszólag jól kijön", de csak barátjának tekintette, "haszonleső" volt vele szemben a v.sz.

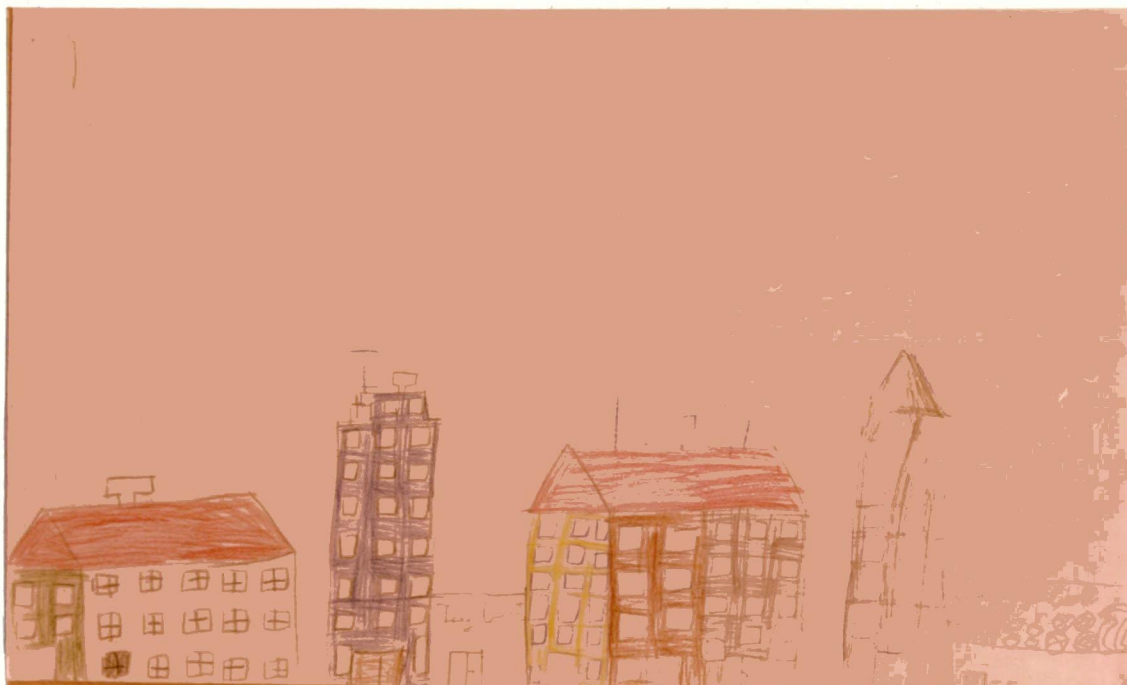
Otthon segítőkész volt, de az anyjával együtt akart mindent csinálni.

Az iskolában: "Édesanyjáról mindig szeretettel beszél. Boldog, ha ajándékot készíthet számára, vagy ha néha jó, vagy jobb jegyet vihet haza. - De boldog lesz anyukám! - mondja ragyogó arccal."

Spontán rajz /1976. 12. 29./:

Szorosan az A/4-es lap hosszanti aljára helyezett utcarész-

let, emberek nélkül. A lap magasságának csak egyharmadát, szélességének teljes terjedelmét használta ki, mint a 19. ábrán látható.

19. ábra

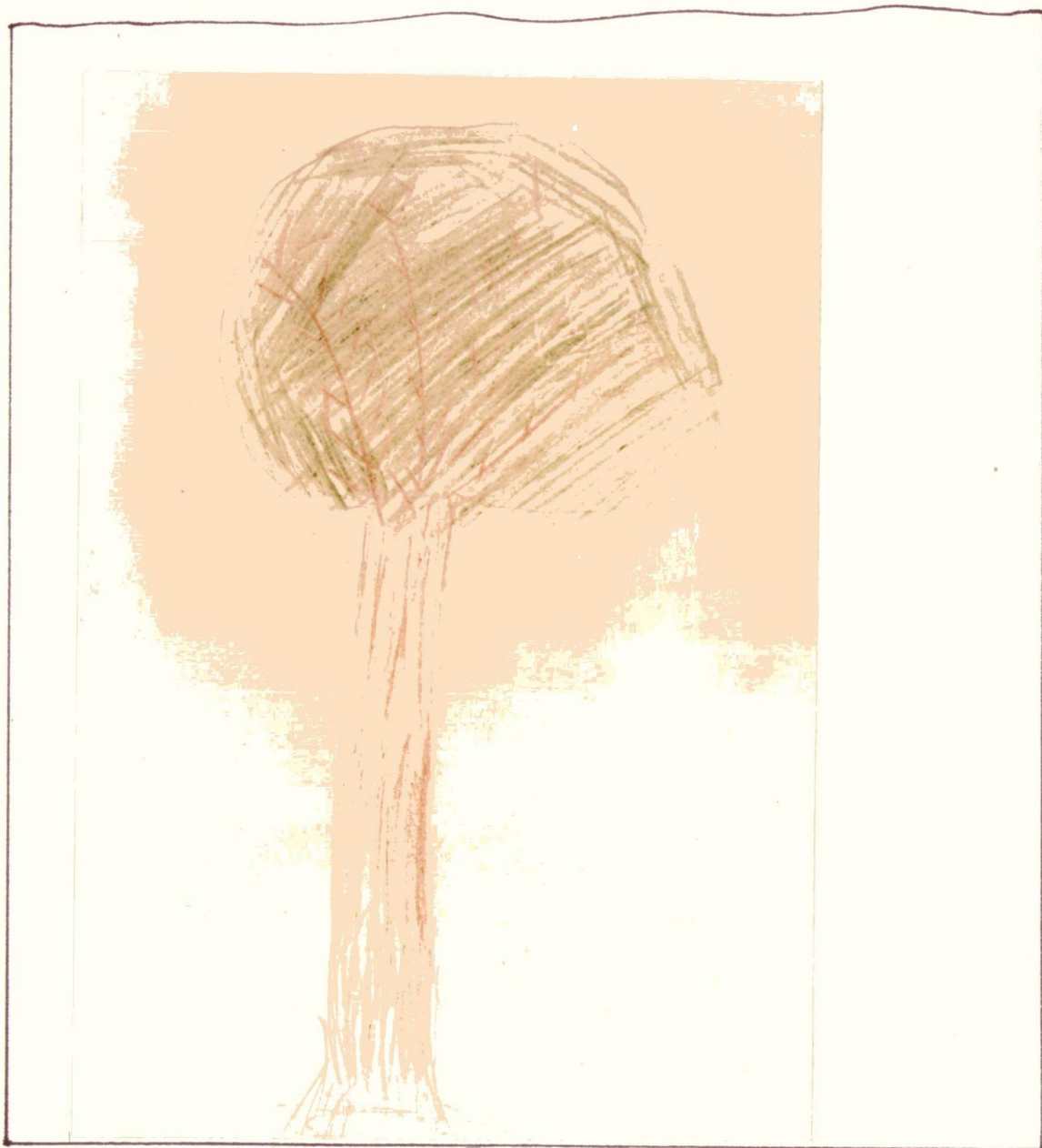
A rajz élményhatása nyomasztó, magányosságra utal.

Farajz /1976. 12. 29./:

Laza talaju szigetre állított, mélyen a talajba futó vonalgyökerű, jobbhangsúlyos, nyomáserős vonalakkal átsatírozott, határozott konturu, gömbkoronájú, 160 mm magas, halszálkás águ fa látható a 20. ábrán.

Koch /1957/ munkáját figyelembe véve, a v.sz.-ről szerzett ismeretek alapján, a farajz a következőkre utalt. Az interperszonális kapcsolatok zavarából adódó támaszgyengeség következtében kialakult támaszkereső tendencia, bizonytalanság érzése. Környezettől való elhatárolódás, izoláltság, kellemet-

len élmények elfedése, szorongás. A satírozással elfedett
halsszálkás ágak saját és munkatársaim tapasztalata szerint
is gyakran utalnak neurotikus fejlődési irányhoz vezető meg-
bántottságra, sebcentrikusságra.

20. ábra

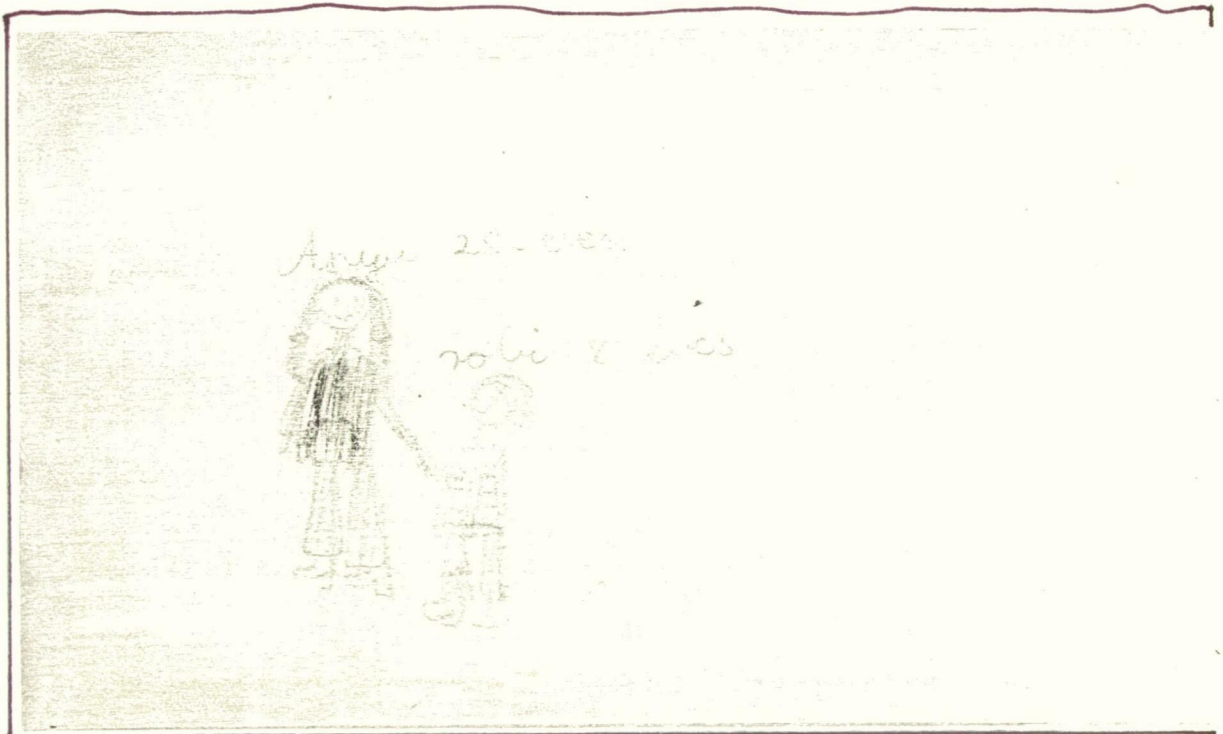
Családrajz "A" változat /1976. 12. 29./:

A 21. ábrán látható rajz kisebbségi érzésre, bizonytalanság-

ra, s az anyához fűződő kapcsolat védelem-, támaszkereső jellegére utal.

A v.sz. jó átlagos intellektuális képességű, Binet-Simon és Bender területén nyújtott teljesítménye közt lényeges eltérést nem találtam. Emberrajz területén gyenge teljesítményt nyújtott.

<u>Goodenough</u>	/1976. 12. 29./:	Ék.: 8;5	Elm.: 1;8
		Rk.: 6;9	<u>RQ.: 80 %</u>
<u>Binet-Simon</u>	/1977. 01. 06./:	Ék.: 8;5	Elm.: -
		Ik.: 8;10	<u>IQ.: 104 %</u>
<u>Bender</u>	/1977. 01. 21./:	Ékpsz.: 33	Σ : 35
			<u>T.: 106 %</u>

21. ábra

Bender közben készült feljegyzés a kivitelezés módjáról, bizonytalanságra utalt: "Kezdetben szakaszos, majd fo-

lyamatos, végig nyomásgyenge vonalvezetés". Ezt megerősítette a Binet-Simon 22. ábrán látható profilja, a megoldási módra vonatkozó megjegyzéssel összevetve: "7/a: bizonytalankodik, többször is megnézi a mintát, vonalvezetése bizonytalan, munkatempója lassu, 75", az ábra elfogadható."

	a	b	c	d	e	f	g	h	
6 év	+	+	+	+	+	+			
7 év	-	+	+	+	+	+			Ék.: 8;5
8 év	-	+	+	+	+	+			Ik.: 8;10
9 év	-	+	+	+	+	-			Elm.: -
10 év	+	+	-	-	+	-			<u>IQ.: 104 %</u>
11-12 év	-	-	-	-	-	-	-	-	

22. ábra

Exploráció: A sovány, sápadt, szemüveges, elkeseredett v.sz.-szel 1977. 01. 21-én és 1977. 02. 02-án folytattam feltáró jellegű explorációt.

"Számтанból, tornából jó jegyem van, a többiből kettes, hármas. Magatartásomhoz azt írták, hogy rossz vagyok. - Kérdően néz rám. - Mindig verekszem, mert csufolnak, és ha nem hagyom magam, mindig én kapok beírást. Erős vagyok, az osztálytársaim félnek tőlem. Anyu nagyon szomorú ha rossz jegyet, vagy beírást viszek haza. Az új apukámmal sokat szoktunk játszani. Ő szobafestő és nem iszik, nem dohányzik. Sokat keres."

Az erkölcsi értékek értékkategóriáira a fizikai és verbális agresszió egyenlősége a jellemző. Kiközösítettnek érezte magát, az iskolában alkalmazott nevelési eljárásokat disz-

kriminativnak élte meg. Célrendszerére a szubértékképzés megindulása volt jellemző, erkölcsi normáit a fizikai fölény kihasználása, érvényesítése jellemezte. Önmaga megítélésében bizonytalan. Érzelmi értékek terén az élettárs idealizálása, fontossága jellemezte érték kategóriáit. Mater kapcsolatát szégyelte, ezért konfabulált.

Thomas három legjobb kívánság /1977. 02. 02./:

1. - "lakás, nyakkendő"
2. - "bicikli"
3. - "kocsi"

Vágyai közt a diszkrimináció megszűnése és fölfokozott anyagi szükségletek szerepeltek.

Düss /1977. 02. 02./:

Elvagyódásra a családi szituációból, a szülők konfliktusainak feldolgozatlanlanságára, önzésre, verekedés elkerülésének fontosságára, egyes osztályzattól való félelemre, lopás élményére, önértékelés leszállítására, pedagógushoz fűződő pozitív érzelmeinek negálására utalt. Az 1. és 11. válasz "minusz-szituációs állapot" veszélyére hívta fel a figyelmet.

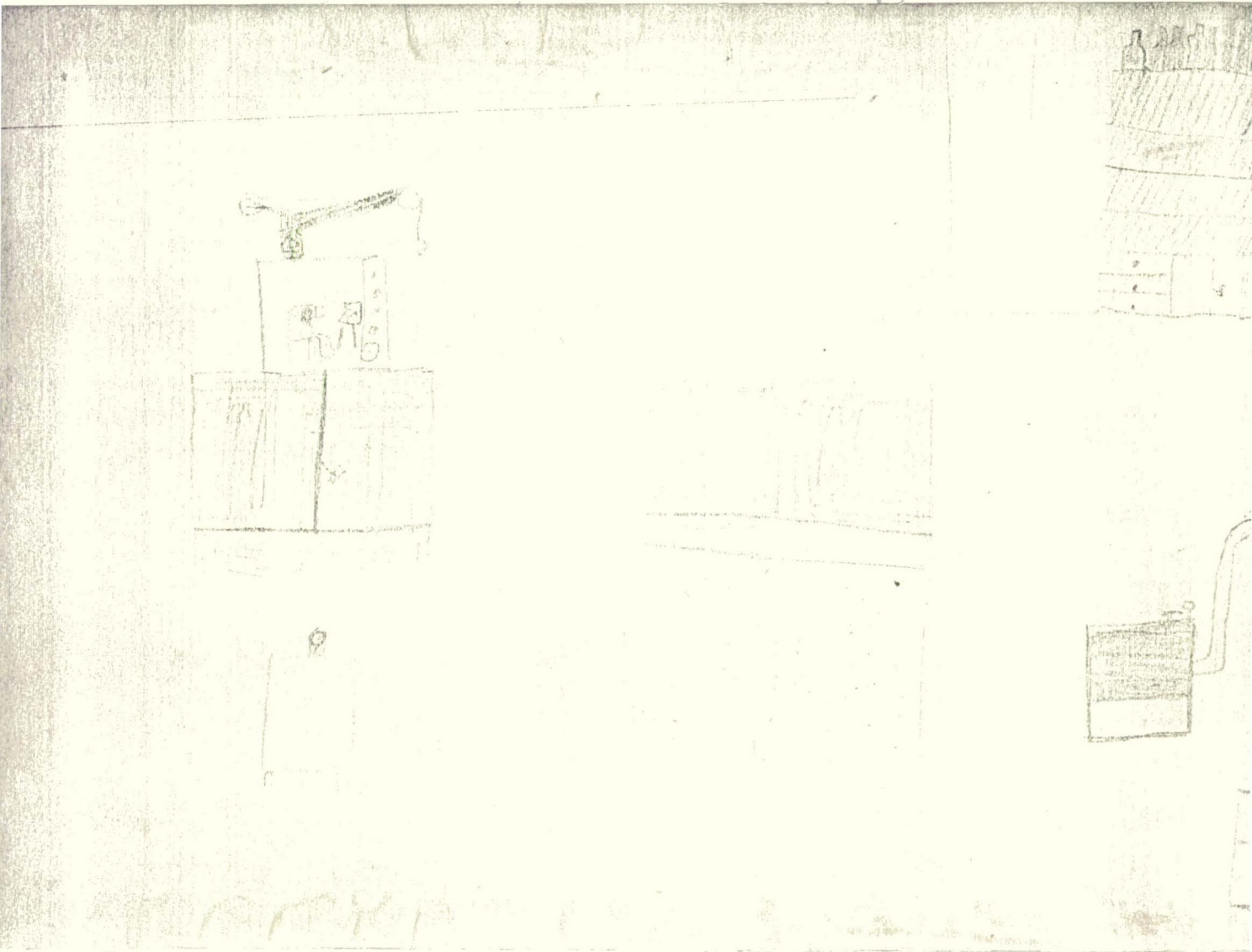
Az alábbiakban közlöm az ide vonatkozó válaszokat:

1. - "Kirepült a fészekből."
2. - Sóhajtozik, hallgat, kinosan mosolyog.
- .
- .
5. - "Nem."
7. - "Hogy verekedtél-e, vagy nem?"
8. - "Egyest kapott az iskolában."
9. - "Lopni."

11. - "Rossz volt, és mindig bántotta a tanító néni."

Családrajz "C" változata /1977. 02. 09./:

Megerősítette a mater szexuális partnerének státusszával kapcsolatos feltevést. A 23. ábrán látható rajzon "apu"-nak írta mater partnerét, de a szóbeli magyarázatban így egészítette ki: "Laci bácsi".

23. ábra

Világ /1977. 02. 09./:

Az építéshez szükséges homokozó tálca nem állt rendelkezés-

re, ezért a tálcáét megközelítő méretű asztallapot használtam erre a célra. Jelölésekre Polc Elaine /1974/ által javasolt szimbólumokat használtam, bár egyes esetekben, praktikus okokból - pl. vár - eltértem ettől.

Építés előtt hosszú ideig nézegette, forgatta, rendezgette a kategória tárgyakat. Az 5. perctől szinte minden új kategória tárgynak az asztalra helyezését a már kialakított struktúra átrendezése követte. Az átrendezések az V. zónára szoritkoztak, s ezzel szemben a VI. zónába helyezett 1. kategória tárgy egyszer sem került átrendezésre. A XVIII. mellékleten tüntettem fel az építés végeredményéről felvett jegyzőkönyv főbb adatait.

Explorációt racionális magyarázattal kezdte:

"Ez olyan mint Uránváros. Ez a tizenhét emeletes." - A 11. sorszámú felhőkarcolóra mutat, s áthelyezi.

"Este van, az emberek otthon vannak, vagy moziban."

Ezt követően taxatív jellegű felsorolást adott.

Felhívó kérdésekre az alábbi válaszokat adta:

- Hol laksz te, itt, ebben a világban? Szó nélkül megmutatja a 7. sorszámú toronyházat.

- Kivel laksz te, itt, ebben a világban?

- "Anyukával".

- Ki vagy te, itt, ebben a világban? Szomorúan mosolyog, fejét rázza, de nem szólal meg.

- Hol süt a Nap, és hol van árnyék?

- "Mindenütt árnyék van".

- Hol üt ki tűz? Rámutat a sajátja mellett levő házra. "Nem sérül meg senki, csak megijedtek."

- Merre száll a füst? Mutatja, hogy fölfelé száll.

A v.sz. jó intellektusát, az előző vizsgálatok eredményeit figyelembe véve, a gyors építési időt, gyenge struktúrát neurotikus, zavart kötődésként értékeltem. A gyakori átrendezéseket, spontán^Yrajzhoz hasonló, tér felső pereméhez igazodó rigid soralkotást bizonytalanságra, szorongásra utaló anomáliának tekintettem. Sebcentrikusság okozta neurotikus beszűkülésre utalt a kevés alkalmazott kategória /AKT/ és a beszűkült kategória tárgyszám.

Az explorációban megnyilvánuló racionalizmust és az I. zóna ürességét a multbeli, elfojtott élmények beáramlása elleni védekezésnek értelmeztem. Az első tárgy választása és a VI. zónába helyezése a személyiség irányulásának elhatárolódó, védelemkereső tendenciák irányába fejlődését szimbolizálta, - a II. zóna üressége - az aktuális szükségletek gátoltsága, frusztrációja mellett. A III. zónába helyezett családi ház a család utáni vágyat, a IV. zóna börtöne a Düss által jelzett események következményétől való félelmet, a praktikus szükségletek beszűkülését a szórakozásra jelenítette meg. Az V. zóna az intellektuális szükségleteknek a családi problémák általi fogvatartására utalt. A centrumba helyezett ABC a mindent elfedő árnyék által jelzett miliőártalom, és a hiányzó kategóriákkal szimbolizált interperszonális kapcsolatok sérülése következtében felfokozott, önző anyagi szükségleteit jelezte. Az otthon, család sérülését a közeli tüzeset is szimbolizálta. Az énfeladása az óvadás és elsős korában betöltött közösségen belüli pozitív szerepének elvesztését,

feladását jelentette.

A gyermekpszichiáterrel folytatott konzultációt követve szituatív neurózist megelőző, kóros neurotikus reakciókat képező állapotot diagnosztizáltam. A v.sz. személyisége neurotikus alapon antiszociális fejlődési irányt mutatott, agresszivitása patológiás jellegű volt.

Két irányban folytattam terápiát. Az egyik a szituáció rendezése, a másik, világterápia a v.sz.-szel.

A szituáció rendezésének, világterápiának hatására tanév végére jelentősen csökkent az agresszivitása. Az új tanévben agresszivitása ismét fokozódott, már nem csak az iskolában, hanem iskolán kívül is agresszív volt. A család környezetében élő felnőttek értékeit rongálta meg irigységből vagy bosszúból. A gyűlölt felnőttek elleni fizikai agresszióit az ő tulajdonukat képező tárgyak ellen fordította.

A "visszaesést" a terápia folyamán kialakult végrehajtó reguláció hatására a személyiség irányulásában interiorizálódott társadalmilag elutasított agresszív attitűdök hatásaként értékeltem.

A 4. v.sz. 1969. 01. 30-án született, 2. osztályos fiú, aki az iskola beutalójával 1977. 03. 31-én került gondozásba.

Az 1977. 03. 14-én keltezett iskolai beutaló szerint: "A legелеmibb iskolai szabályokat sem tartja be. Hangoskodik, hátráltatja az órán folyó munkát, keveset, vagy egyáltalán nem dolgozik. Mindenkiel szemben áll. Nagyon agresszív, napjában többször is verekedik, senkihez nem kötődik igazán, csavarog. Figyelme szétszórt, rövid ideig képes koncentrálni."

Az 1977. 03. 31-én felvett anamnézis alkalmával matertől

megtudtam, hogy otthon nővérével szemben is agresszív volt. "Füzetek borzalmasak, rendetlenek, koszosak. Jó eszű, de időnként nem dolgozik. Ilyenkor arra hivatkozik, hogy fájt a feje, vagy a hasa." A szülők nehezen tudták fegyelmezni a nagyon makacs, gyakran rossz gyerekekhez csapódó gyermeküket.

A v.sz. gondozásba vételének idején mater 38 éves volt, második, kivánt, problémamentes graviditásából, rendes időre szülte, Szülést követően rögtön fölsírt az átlagos súlyu, méretű újszülött. Mater rövid ideig tudta szoptatni, súlyos betegsége a csecsemőkori napszurástól eltekintve nem volt. Életkorának megfelelően fejlődött, nem voltak erős dacreakciói, "inkább simulékony volt". Bölcsődés nem volt, 2;6 kortól járt óvodába, ahol az "első nap végig üvöltött, de később szeretett járni". Az első osztályt a főiskola gyakorló iskolájában végezte, de év végén át kellett hozni a körzeti iskolába. A v.sz. "örömmel ment az óvodából az iskolába, de ott csalódott, nehéznek találta, túl szigorúnak".

A család Pécs előkelő negyedében, villában lakott. Pater igen elfoglalt, nagy csalódáson átesett gyermekorvos, pszichaszténiás tünetekkel. Pár évvel később egy újabb csalódását követve suicidiumot követett el. Mater építésztechnikus, szintén elfoglalt. Első graviditásából született 10 éves leánygyermek és a v.sz. között gyakoriak voltak a féltékenységi jelek. A családnak szoros kapcsolata volt a nyugdíjas gyógypedagógus anyai nagyanyával, aki a gyerekek nevelését igyekezett átvállalni.

Mater az anamnézis alkalmával is szórakozott volt, a v.sz. "magas, sipító, idegesítő hangszíne, az anya sze-

reppel járó kötelezettségek megterhelő voltára, legtöbbet saját és férje karrierjének problémáiról panaszkodott. Pater nem vett részt a gyermekek nevelésében, szó nélkül tudomásul vett mindent mindaddig, amíg az ő nyugalma nem zavarták. Amikor a v.sz. magatartása türehtetlenné vált a család számára, megvizsgálván, rendszerint betegnek találta, mater viszont türelmét elveszítvén megverte.

Az anamnézis alapján a gyenge kontaktus- és szeretet-készségű szülők magatartását hideg közömbös, illetve hideg elhanyagolónak éreztem gyermekeikkel szemben. Mater belátásra, önkritikára képtelen volt, felelősséget gyermeke iránt alig érzett. Tárgyi és intellektuális értékeit státusszimbólikus értékkategóriák határozták meg. Paterral folytatott telefonbeszélgetés alkalmával tapasztaltam, hogy problématudata, belátása a szomatikus szindrómákon túllépve jelentős mértékben csökkent, gyermeke válsághelyzetét ő sem ismerte fel.

Intelligencia vizsgálat alkalmával átlagos teljesítményt nyújtott, Binet-Simon, emberrajz és Bender eredményének szoros korrelációja mellett a v.sz.

<u>Goodenough</u>	/1977. 03. 31./:	Ék.: 8;2	Elm.: -
		Rk.: 8;6	<u>RQ.: 104 %</u>
<u>Binet-Simon</u>	/1977. 05.09./:	Ék.: 8; 3	Elm.: -
		Ik.: 8;4	<u>IQ.: 101 %</u>
<u>Bender</u>	/1977. 05. 09./:	Ék.psz.: 33	Σ : 33
			<u>T.: 100 %</u>

A 24. ábrán látható Binet-Simon tesztprofil tartom

szükségesnek bemutatni.

	a	b	c	d	e	f	g	h	
5 év	+	+	+	+	+	+			Ik.: 8;3
6 év	+	-	+	+	+	+			Ik.: 8;4
7 év	+	-	-	+	-	+			Elm.: Ø
8 év	-	-	-	+	-	+			<u>IQ.: 101 %</u>
9 év	-	-	-	+	+	+			
10 év	+	+	-	+	-	-			
11-12 év	-	-	-	-	-	+	-	-	
13-14 év	+	-	-	-	-	-	-	-	

24. ábra

A teljesítmény nagyfoku szórásának oka: fogalmi szint ellentmondásos fejlődése, verbális figyelem és emlékezet gyengesége, felületesség, felfokozott fantáziatevékenység. Feltehetően a v.sz. elhanyagoltsága, a családon belüli verbális interakciók szegényessége az oka, hogy a hét napjainak felsorolása is hibás volt, ok-okozati összefüggéseket önkényesen, inadekvátan alkalmazta, tevékenység motivációit nem fogalmazta meg.

Családrajz "A" változat /1977. 03. 31./:

A 25. ábrán látható, a lap felső 60 mm-es részére rajzolt, apró 20-25 mm-es magasságu alakokkal ábrázolt család. Az egész család balra halad, matert sötét és hideg, patert és testvért agresszív és hideg, önmagát agresszív és könnyű szinekkel színezte ki.

25. ábra

A rajz kisebbségi érzésre, pozitív érzelmi kapcsolatok hiányára, mater és v.sz. elfojtott érzelmi feszültségére, a szülők nyugtalanságára, a testvér részéről érzett gyűlölködésre utalt, hideg, agresszív atmoszféra mellett. A családtagok teljes nevének kiírása gyakran utal formális együttélésre: "külön-külön, de együtt".

Exploráció /anyai nagyszülő, 1977. 05. 26./:

"Sajnos a szülei nem foglalkoznak vele. Este hazamegy, leküldik az udvarba játszani, majd felhívják, megmosdatják és lefektetik. Kiránduláson is mindegyik csinálja a maga hobbyját, a gyerekek is külön játszanak."

A nagyanyától tudtam meg, hogy mater kint felejtette a v.sz.-t csecsemő korában a tetőterazon, azért kapott nap-szurást. Többször előfordult, hogy óvodában, vagy iskolában felejtette gyermekét a mater, mely információt az iskolában és a v.sz. volt óvodájában is megerősítettek.

Az exploráció megerősítette a szülők nevelési stílusára, a család atmoszférájára vonatkozó megállapításaimat, és

a tesztprofil nagy szórását kiváltó okra vonatkozó feltevéseimet.

Exploráció /v.sz. 1977. 04. 12./:

Fizikailag fejlett, dacos, feszült, bizalmatlan, megrökönyödött. Az ajtóból pár megnyujtott, gyors lépéssel a szoba közepére állt, szembefordult, nem ült le.

- "Nem tudom miért jöttünk."

Miután közöltem az okot, s megkérdeztem, hogy tudnék-e segíteni a problémáján, közelebb jött, a székre térdelt.

- "Szoktam verekedni, de a többiek is. Én nem hagyom megverni magam, erősebb vagyok."

Játékmegfigyelés /v.sz. 1977. 04. 12./:

Gyorsan egy konstrukciós játékot választott, az asztalhoz hozta. Egyedül épített, megakadásnál nem kért segítséget. Játékba léptem, felajánlottam segítségemet. Meglepődött, megvonta a vállát, kilépett a játékból, átengedte a tevékenységet, csak figyelt. Később javasoltam, hogy mit kéne csinálni. A hibát kijavította, eredményesen épített. Ujabb elakadásoknál javaslataimat vonakodva, csak akkor fogadta el, ha más módon nem boldogult, de már nem lépett ki a játékból. Tíz-tizenöt perc múltán már tekintetével, nonverbálisan kérte, igényelte a segítséget, s elfogadta. Közöltem véleményemet, miszerint ügyesen szerel, de hitetlenkedve nézett rám. Elmondtam, hogy első alkalommal nekem is sok fejtörést okozott a részek összeillesztése. Csak ekkor ült le a székre, s kezdett beszélni, a játék készítőit hibáztatta.

Az exploráció, játékmegfigyelés alatti magatartásának, valamint a tartalom elemzése dacosságra, tekintélyszemélyek-

kel szembeni bizalmatlanságra utalt. A nagy személyes tér tartását mint védekező, a feszültséget, mely tónusán is látszott, támadó jellegű beállítódásnak értékeltem. A konstrukciós játék dinamikája izolációs tendenciát, problém^{el}afedést és felnőttekhez fűződő kapcsolatainak negálását tükrözte. Játéktevékenység közben keletkezett kognitív disszonancia redukciója a bűnbakképzés mechanizmusának erősségére utalt.

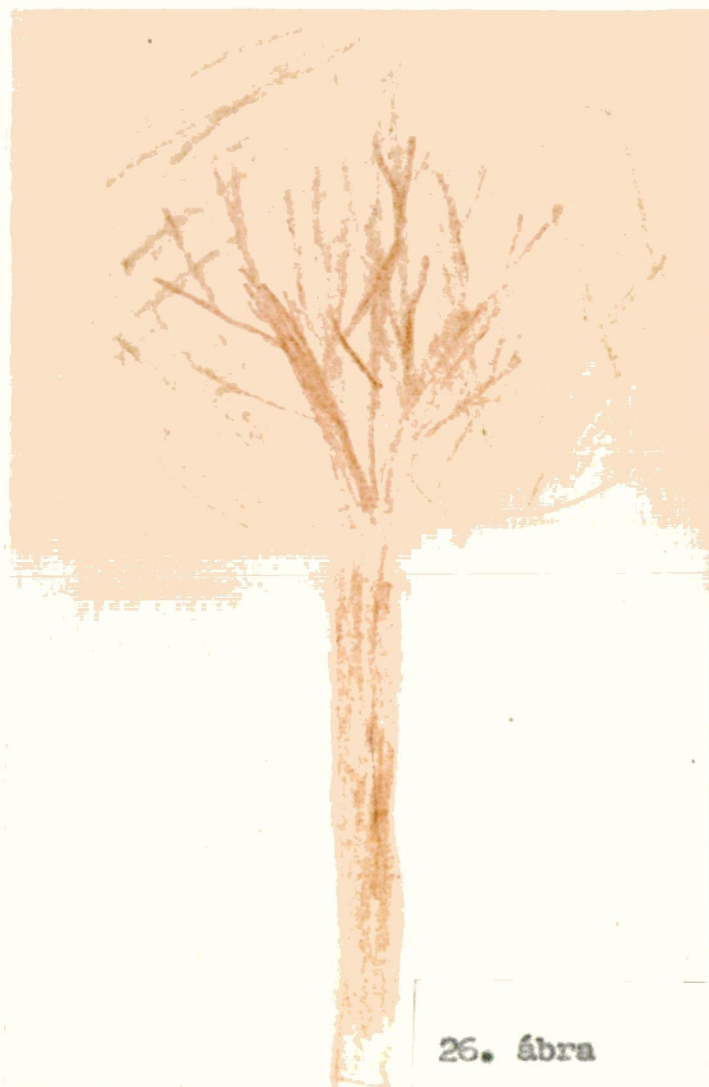
A szülőknél v.sz.-szel szembeni közömbös, elutasító, nevelési problémák áthárítására törekvő magatartását jelezte, hogy gyermekük a második alkalommal sem tudott arról, miért hosták a rendelésre. Első alkalommal az asszisztens foglalkozott vele.

A v.sz. verekedéseit vállalta, de kisebbségi érzésre utalt a probléma megfogalmazása: "nem hagyom megverni magam, erősebb vagyok". A személyek ellen irányuló fizikai agressziót elfogadott problémamegoldásnak tekintette.

Farajz /1977. 03. 31./:

Talajvonal nélküli, lap közepére helyezett, 95 mm nagyságu, párhuzamos, barnára sötétített törzsű és águ éles konturvonallal megrajzolt, átsatírozott, kétoldalt enyhén lecsüngő gömb koronájú fa. A kétdimenziós ágak sugár irányba futnak, végük lefűrészelt, belőlük egydimenziós ágak nőnek ki. A törzs vonalát folytatva egydimenziós ág tör majdnem a korona tetejéig, melyet több helyen ágak kereszteznek.

A 26. ábrán látható farajz talajtalanságra, támasznélküliségre, vágy erejének felfokozottságára, elhatárolódásra, kellemetlen élmények elfedésére, erőszakosságra, dacosságra, ambivalenciára, kisebbségi érzésre, agresszivitásra utalt.

26. ábra

Élethelyzetek /1977. 04. 12./:

1. - "Bekötné apu."
2. - "El... megkeresné."
3. - "Semmit." - Vállat von.
4. - "Igy ... adnék neki." - A közbenső szünetben dühös mimikát, agresszív pantomimikát produkált. Mutatta, hogy mit csinálna.

A második és harmadik kérdésre adott válaszai felelőtlenséget, formális engedelmességet tartalmazó erkölcsi, közömbösséget hordozó érzelmi értékkategóriákat tükröztek. A negyedik válasz a személyek elleni fizikai agresszív attitűd összetevőinek egységét, erősségét jelezte.

Thomas, három legjobb kívánság /1977. 04. 12./:

1. - "Egy Grossblock."
2. - "Jó legyenek."
3. - "Más nem kellene."

A v.sz. a fenti konstrukciós játékkal játszott, ez aktuális a szituációból adódó vágygal. A második kívánsága a Baum-teszt által jelzett ambivalencia tartalmát adja, s jelzi leszállított önértékelését.

Düss /1977. 04. 14./:

1. - "Föl akart menni a fára, de nem tudott. Jött az anyukája, és felvitte a fára, és örült a kismadár, hogy az anyukája megmentette az életét. Anyukája megtanította repülni, és megint leverte a fészket a szél, és fel tudott repülni a fára."
2. - "Unta."
3. - "Elmegy messzire, és szed sok fűvet, haza viszi. Jó lakomának nekiláttak. Azt mondta anyukája, hogy máskor is szedjél fűvet. Máskor is elmegy, meglátja egy róka, hazafut. Az anyukáját meg akarja enni, de ők elmenekülnek."
- ...
7. - "Ha még egyszer rossz leszel, akkor a sarokba fogsz állni."
8. - "Sárkánytól és ilyen állatoktól. Csak a mesében hallott róluuk."
9. - "Haza az iskolából."
- 10.- "Azért, mert mérges volt."
- 11.- "Szigoru volt."

...

13. - "Megjavult ... a bizonyítványa, azt akarta, hogy ő is olyan jó legyen mint a többi társa."

Az 1. válasz feltűnő hosszúsága, a közben tapasztalható poliszündeton által jelzett erős érzelmi háttér az anya-gyermek kapcsolat bizonytalanságát, nyomasztó élményektől terhes voltát jelzi. Szinte egész élettörténetének érzelmi hatását projiciálta. A mater többször elfelejtett érte menni, s ma már egyedül jár haza.

A 2. válasz a családon belüli interperszonális kapcsolatok sivárságára, a 3. elmagányosodás kiváltotta szorongásra, a mater részéről érzett támasz gyengeségére utalt.

A 7. válasz a családban átélt nyomasztó atmoszférát, az "alibi büntetések" következtében kialakuló szorongást jelezte, amely miatt álmai ijesztőek.

A pedagógust szigorúnak érezte, haza vágyott az iskolából, mivel a család életviteléből nem származtak követelmények számára.

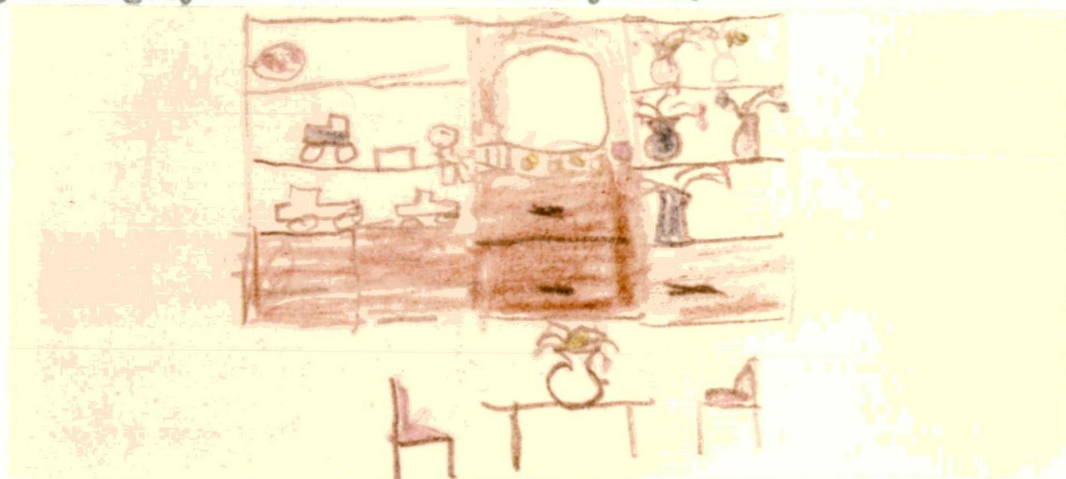
A 10. válasz az agresszív dinamizmusok gátlás nélküli manifesztálódására utalt, a 13. pedig a helyzetével való elégedetlenségre. A jó gyerek szerepére, mint az önértékelés fel-emelésének lehetőségére vágyott, de ezt a szülőkre jellemző karrierisztikus érték motiválta.

Mater a testvérek féltékenykedéséről számolt be, a családrajsz "A" változatán utalás található, Düss nem utalt rá. Ezért nem is ismertettem az erre utaló válaszokat.

Családrajsz "D" változat /1977. 04. 14./:

A 27. ábrán látható rajzon csupán egy szekrény sor, asztal,

kettő szék található, játékokkal, televízióval, virággal. Sehol egy ember. A 45 mm-es rajz a lap középmezőnyében, a függőleges tengelytől balra volt elhelyezve.

27. ábra

- Kivel laknál itt? - kérdésre adott válasza.

- "Apukával és anyukával."

Testvérféltékenységen túl jelzi a rajz, hogy a v.sz.el-sősorban a család tárgyi környezetéhez kötődött, azt az emberi kapcsolatok elé helyezte.

Játékmegfigyelés /1977. 05. 26./:

A babák bujócskáznak. Az anya szerepét betöltő babát kihagyta a játékból. Ledobta a szőnyegre, kérdésekre racionális választ adott.

- "Nagyobb, nem tud elbujni."

Megkísértem a játékbalelépést, de az apa szereplőt is visszautasította, játéka egyre agresszívabbá vált. A babákat erőszakkal nyomkodta be egy-egy fiókba. Tépte, földhöz verte őket, rájuk döntögette a butorokat.

Csendben, dühös mimikával játszott, csak egy-egy hangutánzó szót hallatott.

Kabainé szerint a romboló, agresszív játék az önmagukat társainál gyengébbnek érző gyerekek sajátossága, tehát mint játékforma a kisebbségi érzést jelzi.

A 4. v.sz. esetében Bender /T.: 100 %/, Goodenough /RQ.: 104 %/ és a Binet-Simon /IQ.: 101 %/ szoros korrelációját figyelembe véve az enkefalopátiát mint a pszichikus komplex állapotát meghatározó diszpozíciót kizártnak tekintettem.

Az anamnézis, paterrel folytatott telefonbeszélgetés, családrajz "A" változatának /25. ábra/ és az anyai nagyszülővel folytatott exploráció alapján gyenge kontaktus- és szeretetkészségű, jó intelligenciájú, átlagon felüli anyagiakkal rendelkező, karrierista, a gyermekeikkel szemben csökkent problématudattal rendelkező szülők alkották a családi hátteret.

A formálisan együtt élő családban ható elfojtott érzelmi feszültség, a psychastheniás pater hideg közömbös, mater hideg elhanyagoló szülői magatartása következtében a pozitív érzelmi kapcsolatokat tartósan nélkülöző v.sz. elmagányosodott. Kielégítetlen szeretetszükséglete következtében állandósult magas izgalmi állapota. Családon belül jelentkező negatív figyelemfelkeltő magatartását mater súlyosan, brutálisan szankcionálta, pater viszont betegsége hivatkozva felmentette a szankciók alól. Ezzel kettős hatást váltottak ki a szülők: - A kielégítetlenséget frusztrációk követték, fokozva a frusztrációs feszültséget.

- A szocializáció folyamán már óvodás korban konkrét, a v.sz.-re jellemző tartalmu kibuvó kereső beállítódás alakult ki.

Pozitív érzelmi kapcsolatokat a makrokörnyezet kortárs csoportjaiban keresve, ismételten frusztrálódott, mivel matter blokádnak alá helyezte ezen törekvéseit.

A farajz /26. ábra/ által jelzett talajtalanság, támasznélküliség kialakulásához vezető anya-gyermek kapcsolat dinamizmusára utal a Düss 3. válasza.

Szabadulni igyekeztén a gyermeknevelés gondjaitól, matter az elmagányosodott v.sz.-szel szemben tulzott önállósági követelményt támasztott, képtelen volt gyermeke számára megfelelő támaszt nyújtani. Párosulva ez az elhanyagoltság következményeként a Düss 1. válasza által jelzett nyomasztó élményekkel, szorongás kialakulásához vezetett.

A szülők szeretetének nélkülözése, elégedetlenségük átérzése, a spontán empátizáló készség következtében, az öregebb, már önállóbb testvérével szembeni rivalizációban, a családrajz "D" változata /27. ábra/ által jelzett testvérféltékenységben manifesztálódott. A testvérféltékenység következményeként újabb szükséglet állapotot, frusztrációk sorozatát élt át. Summáció következtében megnövekedett nyugtalansága felfokozta a szükséglet tárgyára irányuló vágy erejét, melyet a farajz /26. ábra/ sötét törzse jelez. A vágy fokozott ereje, a szorongás által meghatározott pszichikus állapot csökkentette a személyiség frusztráció-tolarenciáját. A szorongó v.sz. anticipálva a kudarcot, frusztrációt vélt fölfedezni ott is ahol erről szó sem volt. Így más gyermekek esetében irreleváns ingerek is relevánssá váltak agresszivitása számára.

A szülők nevelői magatartása következtében nem interiorizálódtak a végrehajtó reguláció folyamán a v.sz. irányulása-

ban a társadalmilag elutasított agressziókkal szembeni attitűdök. A szülők mindaddig amíg ezt tehették, a makrokörnyezet jelzéseit elhárították maguktól, gyermekük kortársak elleni fizikai agresszióit közömbösen fogadták. A v.sz. irányulásában állandósult a gyermekekkel szembeni fizikai agressziót magában foglaló attitűd.

A szülők értékrendszerében a jó bizonyítvány mint kariert lehetővé tevő tárgyi értékkategória szerepelt. A v.sz. elsősorban a család tárgyi környezetéhez kötődve, a tárgyi értékkategóriákat az emberi kapcsolatokat meghatározó erkölcsi, érzelmi értékek elé helyezte. A jó bizonyítvány /Düss 13. válasza/, a jó gyerek státusza /Thomas 2. válasza/ így csak mint a sikert reprezentáló tárgyi értékkategóriák interiorizálódtak személyiségében, s határozták meg igény szintjét. A mikrokörnyezet interperszonális kapcsolatainak sivársága, a hideg érzelmi légkör következtében viszont nem interiorizálódtak személyiségében a sikert biztosító intellektuális, érzelmi, s erkölcsi értékkategóriák, szociális fejlődése retardálódott.

Szociális fejlődésének retardációja következtében iskolakezdést követően az önmegvalósító szükségleteire épült, szociálisan megtűrt - sikerhajhászás - önérvényesítő tendenciáinak frusztrálódása relatív iskolai ártalmat okozott.

Pater továbbra is elhárította magától a problémát. Mater frusztrálván gyermekének iskolai problémái, haragját ellene fordította, öngazolásként szigorú szankciókat, brutális nevelési módszereket alkalmazott.

A relatív iskolai ártalmak és mater nevelési módszere

okozta frusztrációk fokozták a v.sz. agresszivitását, lehetőséget teremtve számára a disszonancia redukció megoldására, gyűlöletét fenntartva, külső igazolást találva.

Alacsony teljesítményszintje, valamint az iskola követelményszintje közötti inkonzisztencia következtében fellépő disszonanciát is külső igazolást keresve redukálta. A pedagógusok elvárását tartva illegitimnek.

A család agresszív légköre, szeretetigényének kielégítetlensége következtében környezete felé irányuló pozitív érzelmeit negálta, elhatárolódásra törekedett, zárkózottá vált.

A végrehajtó reguláció folyamán a tekintélyszemélyekkel szembeni fizikai agresszió gátlás alá került. Cél elleni agresszió alakult ki. A korábban kialakult kibuvó kereső beállítódását transzferálva az újabb szituációra, igyekezett elkerülni a várható szankciókat. Diszkrimináció hatására a szociális fejlődés retardációjához az érzelmi logikának megfelelő szubérték-képződés társult. Az iskolai beutaló, anamnézis, családrajz "D" változat, élethelyezetek 2. és 3. válassza, az 1977. 04. 12-én és 05. 26-án folytatott játékmegfigyelés jelzi a szubérték tárgyi, intellektuális, erkölcsi, érzelmi értékkategóriák sajátosságait.

Tárgyi értékkategóriák:

- sikeresség
- a jó bizonyítvány, jó gyerek státuszának tárgyi értékkategóriákká való devalválása

Intellektuális értékkategóriák:

- intellektuális tevékenység
- a tanulás elutasítása

Erkölcsei értékkategóriák:

- feladattudat, felelősségvállalás, segítőkészség gyengesége
- bűnbakképzés
- kibuvó kereső beállítódás

Érzelmi értékkategóriák:

- negativizmus
- bizalmatlanság
- zárkózottság

A szubértékek a célrendszerbe beépülve annak részleges regresszióját okozták, mivel a tárgyi értékkategóriává devalválódott intellektuális értékkategória látszólag megfelelően a követelményszintnek, magas igényszintet szabott meg. A célrendszer regressziója miatt teljesítményszintje tartósan elmaradt igényszintjétől, és kudarcok sorozatát élte át.

A sorozatos kudarcok következtében már a korai gyermekkorban megsérült önértékelését leszállította, kisebbségi érzés alakult ki.

Az antiszociális irányba fejlődő személyiség variáns jellemvonásait tükröző aszociális agresszív attitűd összetevői:

- Kognitív faktorra a siker értékelése, tanulás elutasítása, a személyek elleni fizikai agresszió a dominanciaharc, önérvényesítés státuszt meghatározóvá emelése jellemző. Az élethelyzetek 4. kérdésére adott válasza szerint a gyengébb személyek elleni fizikai agressziót problémamegoldásként fogadja el.

- Affektív faktorra a szülőkkel, tekintélyszemélyekkel

szembeni negativizmus, bizalmatlanság, zárkózottság, bűnbak-képzés, büntetéstől való félelem, dacosság, szorongás, kisebbségi érzés jellemző, melyhez igen erős displacement társul.

Viselkedési faktorában tekintélyszemélyekkel szembeni védekező beállítódás, a személyes tér határainak kitágítása, együttműködő készség gyengesége tapasztalható. Ellenük irányuló agresszióját céljaik ellen fordítja. Gyengébb személyek ellen fizikai agressziót magában foglaló beállítódás alakult ki.

Felnőttek hatalmi szférájában cél elleni - tárgyak elleni impulzív -, saját és gyermekcsoportok hatalmi szférájában személy elleni fizikai agresszióra csökkent személyiségének variabilitása.

Az esettanulmányok tükrözik, hogy a központi idegrendszer organikus sérülése a komoly nevelési problémák ellenére sem okoz önmagában antiszociális személyiségfejlődést. A milióártalom viszont a központi idegrendszer organikus sérülése nélkül is kiválthatja, sőt pszichogén tényezőként hatva betegséget okozhat.

A 9. v.sz. 1972. 10. 31-én született, középső csoportos óvodás fiú, az óvoda beutalójával 1978. 06. 1-én került felvételre a tanácsadóban. A nyári szünetben szünetelvén a rendelés, a vizsgálatokat az anamnézis felvételét követve szeptemberben folytattam.

Az 1978. 06. 1-én felvett anamnézis és 1978. 09. 11-én materral folytatott exploráció alapján a szociális környezet és familiáris milió a következő sajátosságokat hordozta.

A szülei lakásában lakó, részükről erkölcsileg stigmatizáltnak érzett, állandóan szidalmazott, partnereit pár

havonta válogató lányanya egyedül, illetve mindekori partnerével közösen nevelte gyermekét.

Az anya szerepet terhesnek érezvén, helyzetén könnyítendő, gyermekének makrókörnyezetbeli magatartásával szemben túlzottan engedékeny volt, problémahelyzetekben adott tanácsaival agresszivitását fokozta. Ezzel szemben a mikrokörnyezetben gyermekének önkiszolgáló tevékenységével szemben fokozott elvárással élt, a mai családokhoz viszonyítva nagymértékben hasznosítva a v.sz. munkaerejét.

A fenti dinamizmusra utaló kiemelések az anamnézisből és az explorációból:

- "Mindig rossz haverjai vannak, de nem bántják. Nem hagyja magát. Arra neveltem, hogy meg tudja védeni magát."
- "Hívásra feljön, néha sokszor kell neki szólni, néha önállóan is feljön."
- "Megmosakodik, segít mosogatni, törölgetni, néha felmos."
- "Elég gyakran kikapott."
- "Nyáron Balatonon nyaraltam a fiúmmal és vele. A fiú is figyelmeztetett rá, hogy szigorubban kell fognom."

Élethelyzetek kérdéseire, 1978. 09. 18-án az alábbi válaszokat adta a v.sz.:

1. - "Bekötném ... Nagyon? ... Elmennék a doktor bácsihoz. Ő bekötné, vagy Zsófi néni. Szurit nem adnának. Biztos nem adnának."
2. - "Hü! ... Meg kell keresnem. Kapnák anyukámtól, ha nem találnám." - Sóhaj.
3. - "Kiflit. ... Az nem lesz jó. Kicsi kenyeret, mint a zsemlye. Csak a színe olyan, de nagyobb. Tudod? Anyukám ki-

számolja a pénzt. A néni elvágna."

4. - "Verekednénk. Én verném meg. Anyukám mindig azt mondja, hogy ne engedjem magam."

A kérdésekre adott válaszok megerősítették az anamnézis és az exploráció alapján levont következtetéseimet, valamint felhívták figyelmet a v.sz. sajátos személyiségfejlődésére.

A mater mikrokörnyezetbeli követelményszintjének hatására gyermekének önállósága, feltehetően ezzel együtt feladattudata, feladattartása is fejlettebb mint a nagycsoportos óvodásoké.

Exploráció /a csoport óvonói, 1978. 10. 19./:

A két óvonóval folytatott explorációból kiemelem a v.sz. feladattartására és feladattudatára vonatkozó észrevételüket.

- "Foglalkozásokon nincs különösebb probléma vele. Nyugtalan, nem verekedik. Buta, de igyekvő."
- "Olyan kis koravén. Rengeteg feladatot kell neki adni, ami inkább tevékenység legyen. Kitartóan végzi napokon keresztül ugyanazt a feladatot. Megbízható, nem felejt el."

Az óvonók szóhasználata szerint a foglalkozás az óvodában tartott oktatásra szánt időt, a tevékenységi formát jelenti. Megállapításuk igazolja a feladattudatra, feladattartásra vonatkozó következtetésemet.

Az önállósága, feladattudata, feladattartása fejlettebb volt mint a nagycsoportos óvodásoké, a terápia kezdetére betöltötte a hatodik életévét. Ezek lehetővé tették résztvételét a csoportüléseken.

Szükségnek tartom megjegyezni, hogy döntésemet a gyer-

mek akarati tulajdonságainak fejlettsége, s nem intellektuális képessége határozta meg, mely nem érte el az átlagost sem.

Binet-Simon /1978. 09. 18./:

- Ék.: 5;10	Elm.: 0;8
- Ik.: 5;2	<u>IQ.: 88 %</u>

A 10. v.sz. 1968. 04. 10-én született, harmadik osztályos fiú, a mater jelentkezését követve 1978. 05. 11-én került felvételre, fokozódó agresszivitása miatt.

Az 1978. 05. 11-én felvett anamnézis alapján a szociális környezetből, familiáris milióból, s ezeknek a v.sz.-re gyakorolt hatásából a következőket emelem ki:

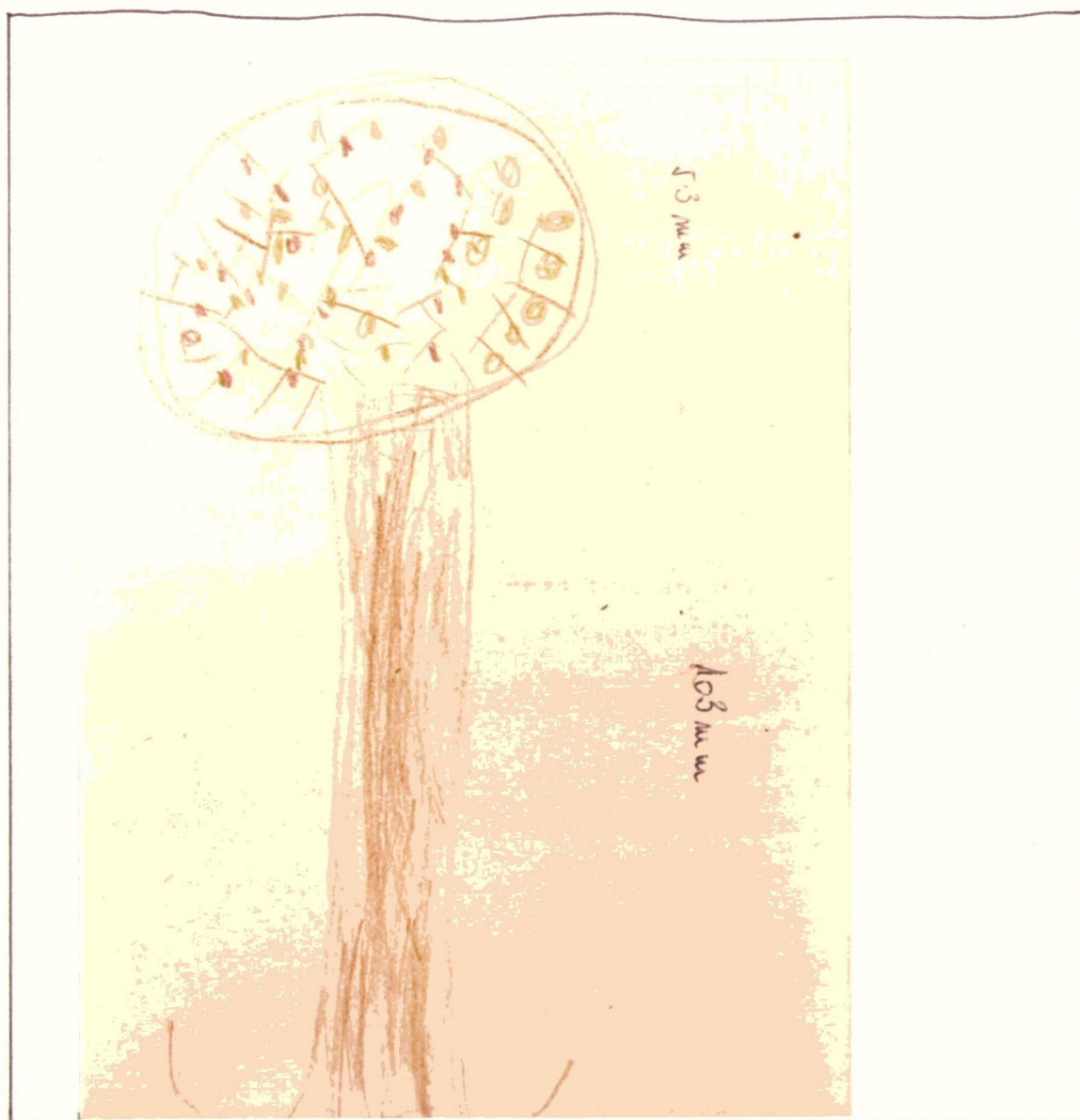
A brutális férjétől elvált anyja, szüleivel közös háztartásban élve, velük közösen nevelte egyetlen gyermekét. Mater félt, hogy gyermeke az apja tulajdonságát örökölte, aggodalmát a nagyszülők fokozták.

Gyermekeéről beszélve, idézve a vele folytatott beszélgetéseiket őt kisfiamnak, kisgyermekemnek nevezte.

A v.sz. egy évvel később került beiskolázásra iskolaéretlenség miatt. Iskolában elégséges, közepes eredményt volt képes elérni. Kedvenc játéka: "maci", műanyag játékok, autók voltak.

A fentieket úgy értékeltem, hogy mater a felnövekvő gyermekében brutális férje tulajdonságait vélve viszontlátni, ettől való félelmében szerette volna a lehető legtovább kisgyermeknek megtartani.

Parajz /1978. 05. 11./: A 28. ábrát fejlődéslélektani

28. ábra

szempontok szerint /Harsányi 1964/ értékelve a korona törzshöz viszonyított 51 %-os aránya, a derékszögű gallyelágazások ratardációra utaltak.

Összbenyomás alapján a magas növésű, jó fizikumu, jó átlagos intelligenciájú v.sz. kisebb gyerek benyomását keltette. A hatást magatartása, érdeklődési köre, szóhasználata

váltotta ki. Az anyára vonatkozó szóhasználatai:

- anyuka
- anyukám
- anyuci.

Binet-Simon /1978. 09. 18./:

- Ék.: 10; 1	Elm.: Ø
- Ik.: 10;10	<u>IQ.: 107 %</u>

Osztályfőnöke 1978. 05. 24-én kelt levelében, melyet mater kérésére küldött, külön kiemelte érdeklődési körét, azt különösnek találva.

"Érdeklődési köre: Szereti a meséket, szívesen rajzol-gat, de ehhez nincs különösebb tehetsége. Gyakorlati munkát elég ügyesen végez."

A pedagógus észrevétele megerősítette az összbenyomás alapján kialakult véleményemet.

A v.sz. retardációja hatéves korától az iskolai nevelés hatására fokozatosan kompenzálódott, de ez nem zajlott le minden területen egyenletesen. A vizsgálat idején érdeklődésének tartalma még lehetővé tette, hogy részt vegyen a terápián.

Az ismertetett esettanulmányokban nyomon követhető, hogy "spontán" terelődés következtében már kisiskolás korban kialakulhat a tárgyak ellen irányuló agresszió. Lényegében Alexander Bain /1912/ óta változatlan pedagógiai közfelfogásból fakadó, a serdülőkor elejére törvényszerűen bekövetkező folyamattal állunk szemben. Ebben látom az előzőekben ismertetett, emelkedő tendenciájú rongálások egyik okát.

Ezen folyamatba kívántam a terápiával beavatkozni. A gon-

dozottak agressziós feszültségének csökkentése mellett a társadalmilag kevésbé veszélyes, szociálisan elfogadott vagy megtűrt agressziók tendenciáinak manifesztálódását elősegítettem. A szociálisan elutasított agressziókkal szemben gátlást építettem ki.

AGRESSZIV MAGATARTÁSU TANULÓK CSOPORTTERÁPIÁJA

A módszert alapjaiban meghatározó megfontolásokat Füredi /1979/, Kabainé /1974/, Ágoston /1959/ Gáspár /1977/ munkásságából, valamint a csoportpszichoterápia gyakorlatából merítettem.

A módszer elve abban áll, hogy a szülők, pedagógusok cselekvő együttműködésével a szociálisan elutasított agressziókkal szembeni gátlások és a szociálisan megtűrt és elfogadott agresszív tendenciák manifesztálódása időben egybe esik. A gátlás következtében felgyülemelő agresszív feszültség pótcselekvés általi levezetésével, a csoportfoglalkozáson kialakuló, szociálisan megtűrt és elfogadott agresszív viselkedésminták közvetlen megerősítésével biztosítható az agresszivitás irányított terelődése.

Az alábbiakban ismertetem a módszer pedagógiai és pszichológiai leírását.

Elméleti megfontolások

A "terápiás közösség" Füredi /1979/ által megfogalmazott két feltétele a tanácsadó gyakorlatából adódóan a következő módon érvényesült.

1. Ha az agresszivitás kölcsönös alkalmazkodási zavar a szociális mezőben, akkor a terapeután és a gyermekén kívül szükséges a szülők, pedagógusok aktív részvétele is. A hagyományos pszichoterápia keretrendszerét térben és időben ki kell terjeszteni.

2. A terapeutának a folyamat részeit egyetlen, szoros, összefüggő rendszerbe kell foglalni, de nem szükséges nagycsoportot létrehozni, valamennyi résztvevő bevonásával. Ez határozza meg a "közösségi terápia" keretrendszerének kapcsolati és szociális összetevőit. A módszer esetében a kapcsolati összetevő a terápiás kontaktus és szerződés-kötés mellett olyan elemeket is tartalmaz, amelyek a hagyományos pszichoterápiákban nem kerültek feldolgozásra. A továbbiakban ezen eltérő elemeket ismertetem részletesen.

A közösségnek mindig van hivatalos, formális tagozódása, tehát szervezett szociális rendszer, melynek subsystemjai vannak, s önmaga is egy nagyobb system alrendszere. Amennyiben ezt elfogadjuk, tudomásul kell vennünk, hogy a közösség /rendszer/ tagjainak /elemeinek/ pozícióját az az elsődleges közösség /alrendszer/ határozza meg, amelybe tartozik. A szerepkategóriához meghatározott szerepkötelezettség, szerepminta járul.

Az iskola mint közösség szervezett szociális rendszer, melynek jól elkülöníthető irányított alrendszerei az osztály-közösségek. Az irányító alrendszert a kettős funkciót ellátó nevelői közösség alkotja, amely mint subsystemet kapcsolja az iskolát a közigazgatásilag is tagolódott iskolarendszerhez.

Gondozottaim az irányított alrendszer tagjai voltak, s ez határozta meg szerepüket a rendszerben. Tényleges szerepviselkedésüknek egyaránt meg kellett felelni a szerepkötelességeiknek és a pedagógusok szerepelvárásainak.

A nevelőközösség az iskolán belül betöltve az irányító rendszer funkcióját, a kívülről jövő, bemeneteli jelekkel szemben irányított rendszerként viselkedik. Kettős funkciójából adódóan a bemeneteli jeleket, információkat feldolgozva, irányító alrendszerként továbbítja az osztályközösség felé.

Az 1. pont szükségessé teszi, a 2. pont biztosítja a lehetőségét a terápiás hatás pedagógiai elmélet sémáját követő megvalósításának. Ezáltal mint terapeuta párhuzamos síkokon, közvetlen és közvetett hatást tudtam kifejteni, s ez jelentős többletenérgiát jelentett. /Ágoston 1959, Gáspár 1977/.

A párhuzamos hatás síkjai: - közvetlen ráhatás
- közvetett ráhatás.

1. - Közvetlen ráhatás sémája

terapeuta → gondozott → "közösség"

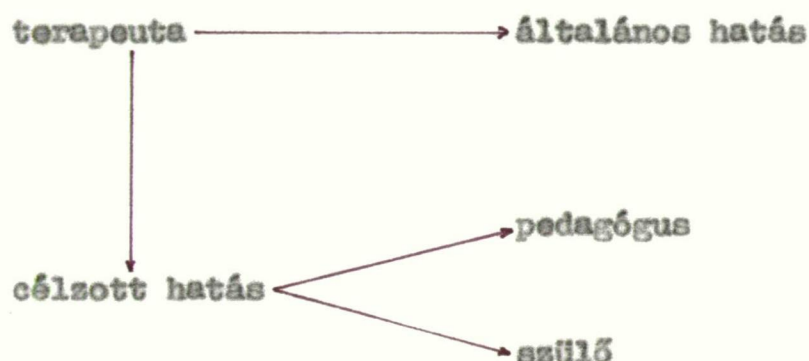
2. - Közvetett ráhatás sémája

terapeuta → "közösség" → gondozott

A közvetett ráhatás a "közösség" valamennyi tagjával kiépített kapcsolaton keresztül nem oldható meg. Ez rendkívül gazdaságtalan térben és időben egyaránt, de nincs is erre szükség. A nevelőközösség kettős funkciójából adódóan rajta keresztül gazdaságosan hathatunk az egész közösségre.

Közvetett ráhatás megszervezése

A közvetett hatást két részre, általános és célzott hatásra oszthatom fel, s mindkettő leírásakor ismertetem a formai összetevőket is. A célzott hatáson belül szintén elkülönítendő egymástól a szülőkkel és a pedagógusokkal folytatott exploráció. A 29. ábra a közvetett ráhatás felosztását mutatja.

29. ábra

Az általános hatás a tanácsadó működési területén levő valamennyi oktatási, nevelési intézet felé irányult, beleértve az óvodákat is. Célja a gyakorló pedagógusok szemléletformálása, pszichológiai és pedagógiai kultúrájuk szintjének emelése, a magatartási problémákkal szembeni okkereső szemléletmód kialakítása. Kezdeté az 1976/77-es tanévre tehető. Ebben az időben Kabainé /1974/ által leírt módszerrel, egyéni terápiával dolgoztam.

A munka hivatalos keretét Pécs Megyei Város Tanácsa V.B. Művelődési Osztályának határozata biztosította. Felkértek az óvodai és általános iskolai gyermek- és ifjúságvédelmi meg-

bizottak munkájának szakmai irányítására, rendszeres továbbképzésük megszervezésére. Ez biztosította számomra a pozíciót az iskolarendszerben, mely lehetőséget adott arra, hogy az intézményeket, mint alrendszereket a célnak megfelelő bemenő információkkal lássam el.

A továbbképzést fejlődéslélektani megfontolásból, az életkori sajátosságok figyelembe vételével külön szerveztem meg az óvodákban és az általános iskolákban dolgozó gyermek- és ifjúságvédelmi megbizottak részére. Így mindegyik intézménytípusban dolgozó pedagógus kéthavonta vett részt egy-egy előadáson. Ezt minden hónap utolsó szerdáján konzultációs lehetőség egészítette ki. Ez nem sok, de az adott feltételek mellett többet nem lehetett tenni.

Az intézményekben folyó szakmai munka irányítása közben nagy hangsúlyt helyeztem arra, hogy a továbbképzésen szerzett információkat adják tovább a megbizottak. Munkatervi feladatuk volt az előadások ismertetése nevelési értekezleteken. Szükség esetén magam is részt vettem ezeken, mint előadó.

Az általános hatás céljából adódóan az előadások anyaga tágabb volt mint az agresszivitás problémaköre, de a miatta fontos témákra helyeződött a hangsúly ebben az időben. Ez összeeszengett a pedagógusok szemléletmódjából adódó iskolai, óvodai igényvel, tehát ott kezdtem el a továbbképzést, ahol ők tartottak. Ennek megfelelően az előadások az alábbi problémakörből meritették anyagukat:

- hátrányos helyzet és veszélyeztetettség
- nevelői attitűdök hatása
- relatív és abszolút iskolai ártalmak

- gyermekkori neurózis
- az epilepsziás, enkefalopata gyerekek adottságai, szükségletei, megváltozott, átlagtól eltérő magatartásuk, fejlődési trendjük.

Célzott hatáson egy-egy gondozott érdekében, szüleivel, más családtagokkal, vele közvetlen kapcsolatban levő pedagógusokkal létrehozott interperszonális kapcsolatot értem. Egyrészt célom volt alkalmassá tenni, felkészíteni őket cselekvő résztvételre Kabainé /1974/ által leírt "Sárkány próbában". Másrészt így értem el, hogy biztosítsák a lehetőséget az ösztönző regulációk fejlődéséhez a gondozottak esetében.

A pedagógusokkal végzett munka már a vizsgálati időszakban, a tanuló első megjelenését követve megkezdődött. Rendszerint szükséges volt valamennyi pedagógussal, aki kapcsolatban állt a gondozottal s az iskola vezetésével is felvenni a kapcsolatot. Szerencsés esetben ez két-három személy volt, néha azonban a duplája. A gyermek- és ifjúságvédelmi megbízottak hathatós segítséget tudtak nyújtani a különböző időpontokban ráérő pedagógusokkal történő kapcsolatfelvételben.

Tapasztalatom alapján felsorolok néhány szempontot, amelyek figyelembe vétele értékes információkat szolgáltatott a terápia megszervezéséhez. Figyelmen kívül hagyásuk viszont a terápia eredményes kimenetelét veszélyeztetheti. Ezért tartom érdemesnek az ismertetésüket.

1. A terapeutának vigyázni kell, hogy ne váltson ki rivalizációt a gondozottja pedagógusából, mert ez későbbiekben lehetetlenné teszi az eredményes terápiát. Rivalizáció ese-

tén nem szabad terápiát kezdeni, mert másodlagossá válhat a terápia eredeti célkitűzése.

Előfordulhat, hogy függetleníti magát a pedagógus, s a módszert olyan célok elérésére igyekszik alkalmazni amelyre nem alkalmas, vagy olyan esetekben is amikor ellenjavalt. Az eredeti "Sárkány próba" esetében tapasztaltam egy fiatal, energikus pedagógusnőnél ezt. Kapcsolatfelvételnél nem figyeltem, fel a rivalizációra, s keserűen kellett tapasztalnom, hogy az egész osztályt ellepték a szörnyek. Olvasásból, írásból, matematikából, s az iskolai élet legkülönbözőbb területén hadakoztak sárkányokkal, s végezetül volt osztállysárkány is.

A pedagógus rivalizáció másik formájával a 6. v.sz. esetében találkoztam. A terápia szépen haladt, eredményesen befejeződött, az elért eredménnyel a pedagógus is elégedett volt. Egy idő után elégedetlenkedni kezdett. Ugy érezte, hogy tovább kellett volna folytatni a terápiát, ő sokkal nagyobb eredményt ért volna el, még sok változtatni való van a gondozott magatartásán. Nem önállósította magát, de a velem szembeni elégedetlenségét a tanulónak mutatta fel, ezzel jelezve, hogy ő többre lenne képes. A szociálpedagógus így rögzítette összbenyomását a tanítónővel készített interjúban: "Ugy éreztem a beszélgetés alatt, hogy problémás gyermeknek van elkönyvelve, ebből a kategóriából csak angyallá válása esetén szabadulhat."

2. A gondozott pozíciójáról, hatalmi személyekkel létesített interperszonális kapcsolatának minőségéről nyújt fontos információt, hogy egy, vagy vele kapcsolatban lévő vala-

menyi pedagógusnál jelentkezik-e a probléma. Az alkalmazkodási zavar kölcsönössége úgy értendő, hogy a pedagógus is a szociális mezőbe tartozik. Bizonyítja ezt, hogy gyakran csak egy-egy pedagógus részéről elviselhetetlen - valóban az, nemcsak úgy érzi - a gyermek agresszivitása. Példa erre a 6. v.sz. tanítónője által irt beutalóból itt kiemelt pár sor: "Már az első találkozáson - az évnnyitón - feltűnt a 35 gyerekek között az a magas növésű, szőke, hosszú hajú fiú, aki az egész ünnepség alatt beszélgetett, mozgolódott, nevetgélt. Amikor az óvonótól érdeklődtem a gyermek után, elmondta, hogy ő az, aki a nyáron csapdát készített, és egy negyedikes kislány a kezét törte benne."

3. Az iskola vezetésével felvéve a kapcsolatot érzékelhető, hogy milyen "magasra" jutott el a gondozott hire, mennyire stigmatizálódott. Diszkrimináció esetén az iskola szerephierarchiájában milyen szinteken értenek egyet ezzel. A vezetés által meghatározott pszichés klimájában az iskolának van-e lehetősége a megszüntetésére, vagy az iskolaváltoztatás lehetőségét is fenn kell tartani. A pedagógus nevelői attitűdje konzisztens-e az iskola pszichés klimájával, vagy inkonzisztens.

4. Nem okvetlenül szükséges a gondozottal kapcsolatban álló valamennyi pedagógust bevonni a terápiás közösség aktív munkájába. El kell dönteni, hogy az erre alkalmasak közül kiket kell feladattal megbizni. A "lehet" és "kell" viszonyát nem szabad szem elől téveszteni. Gyakorlatban rendszerint az osztályvezető tanító, vagy a napközis, esetleg mindkettő résztvételével folytattam a terápiát.

Elég nehéz eldönteni, hogy melyik pedagógus alkalmas a terápiás munkára, ezért felsorolom azokat a szempontokat, amelyek segítettek a döntéshozatalban.

1. Milyen foku az együttműködő készsége? A terápia kezdetével kisebb-nagyobb foku szerepfeszültséget él át a pedagógus, s ez a "szerepalkudozás", "szerepegyezkedés" dinamizmusát váltja ki. A változás óhajával nincs is probléma, az alább felsorolt szempontok viszont már okozhatnak zavart.

2. Fontos a pedagógus értékkategóriájára vonatkozó észrevétel. Tulzottan merev értékkategóriákkal rendelkező személyek nem alkalmasak a terápiás partner szerepére, mert realitásérzékük csökkent, tolarenciájuk csekély.

3. Milyen foku az önállósága, illetve függése az iskola vezetésétől. Különösen akkor jelentős ez, ha a pedagógus nevelési attitűdje, módszere és az iskola pszichés klímája között inkonzisztencia áll fenn.

4. Megfelelő kontaktuskészséggel kell rendelkeznie, hogy képes legyen szoros kapcsolatot tartani a szülőkkel, terapeutával. Nagyon lényeges, hogy ő maga tudjon kapcsolatot teremteni, s ne várja tétlenül mások jelentkezését. Fontos, hogy az általa létrehozott kapcsolataiban ne törekedjen szándékos aszinkronra, de a társadalmi helyzetéből adódó különbséget se igyekezzon semmissé tenni, tehát természetesen viselkedjen. Tudjon megfelelő kapcsolatot tartani a gyermekkel is.

5. Képes-e belátásra, van-e hajlandósága a változtatásra, gondolkodásmódjára jellemző-e önkritika. Ez különösen olyankor jelentős, ha nyílt, szándékos a diszkrimináció. Ezt

nem ártó szándékkal alkalmazzák a pedagógusok, hagyományként örökölték a nevelési módszert. A gyakorlatban megtéveszti őket, hogy kezdetben, rövid ideig, a diszkrimináció még kézben tartható motivációs bázisnak tűnik, s pozitív irányba hat.

6. Rendelkezik-e megfelelő belső békével, optimizmussal? Labilis idegrendszerű, kiegyensúlyozatlan, pesszimista, környezetével konfliktusban élő pedagógus nem alkalmas a terápiás partner szerepére. A partner személyisége is terápiás tényező, nemcsak a terapeutáé.

Talán tulzottnak tűnnek ezek az elvárások, de tapasztalatom szerint a legtöbb pedagógus megfelel ezen feltételeknek. A döntésnél azt vettem figyelembe, hogy melyik tulajdonsággal milyen mértékben rendelkezik, s mennyiben változtatható a felkészülés ideje alatt.

Amennyiben alkalmasnak ítéltem meg a pedagógust a terápiás munkában való konkrét résztvételre, megkezdtem az előkészítését. Nem volt szabad tulzott illuziókat ébreszteni, ugyanis a pedagógusok elvárása a terápiával szemben több volt mint amire az alkalmas. Szembe kellett nézni ezzel a ténnyel, vállalni kellett a negálását az olyan igényeknek, amelyek kielégítésére nem vállalkozhattam.

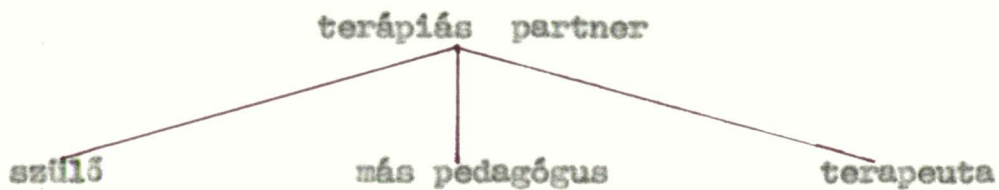
Nem nélkülözhettem a konkrét tanácsadást sem, ez egybevágott a pedagógusok igényével is. Rendszerint kérték, hogy mondjam meg mit tegyenek. A konkrét nevelési tanácsok első sorban a relatív iskolai ártalmak megszüntetésére, lehetőség szerinti csökkentésére, a gondozott teljesítményszintjének és a követelményszint közelítésére irányultak. Azzal a mód-

szerrel éltem, hogy a gondozottra konkretizálva, szükséges mértékben tájékoztattam a pedagógust a diagnózisról. Közöltem, hogy az állapotából adódóan milyen változásokat tartok célszerűnek, s megkérve a pedagógust reális megoldás keresésére, tiszteletben tartva sajátjának érzett hatalmi szféráját. A diszkriminációval szemben nagyon óvatosan kellett eljárnom. Elfogadható eredménnyel járt, ha rendszerességének, hosszú ideig elhuzódó alkalmazásának tulajdonítottam az ártalmait, a gondozottnak a pedagógus által is ismert reakciójával alátámasztva. A részleges felmentéssel a büntudat okozta erős kognitív disszonanciának vettem elejét, ezért annak redukciója nem készítette utólagos önigazolásra. Így lehetőséget biztosítottam az attitűd viselkedési faktorának változására.

Mindegyik pedagógussal megállapodtam abban, hogy közös gondozottunk esetében melyek azok a szociálisan elutasított agressziók, amelyekkel szemben elfojtást alkalmazunk. Ezek közé tartoztak a személy elleni fizikai-, cél- és tárgyak elleni agressziók. A blokádot úgy valósítottuk meg, hogy amely nap nem sikerült a gondozottnak a rá jellemző szociálisan elutasított agresszióját elfojtania, azon a napon nem vághatta le a sárkány fejét. A sárkány győzte le őt. A személy elleni fizikai agressziónál nagyon óvatosan jártunk el. Nem vontuk meg a győzelmet a gondozottól, ha nem ő kezdeményezte a verekedést, csak védekezett. A pedagógus számára ez volt az egyetlen szankcionálási lehetőség az elfojtásra ítélt agressziókkal szemben.

A terápiás partner szerepére kiválasztott pedagógus fel-

adata volt megszervezni a tanuló szüleinek naponkénti értesítését a próba sikeres, vagy sikertelen teljesítéséről. Ehhez meg kellett szerveznie a kapcsolattartást a gondozottat tanító többi pedagógussal is. A kapcsolattartás sémáját a 30. ábra ábrázolja.

30. ábra

Ezt követően a csoportülések megkezdése előtt valamennyi terápiás partnerrel egy időben találkoztam, ahol a szervezés terén elért eredményeikről, gondjaikról számoltak be, tapasztalataikat átadták egymásnak. A továbbiakban a terápiás partnerekkel havonta egy alkalommal, a hó utolsó szerdáján találkoztam. A közbeeső időben, szükség szerint telefonon tartottunk kapcsolatot.

Tapasztalatom szerint sikertelen, esetleg kevés eredménnyel járt az agresszív gyerekek pszichoterápiája a szülők vagy legalább az egyik szülő, s ez általában a mater kezelése nélkül. Ez összecseng Szinetár Ernő /1968/ megállapításával, neurotikus és bűnöző gyermekek kezeléséről, amely eredménytelen a szülők, vagy legalább az anya pszichoterápiája nélkül.

Csak két gondozott esetében vált szükségessé rövid ideig tartó, korlátozott célú és mélységű fokális terápiába bevon-

ni az anyát. A sikeres személyiség-korrekciónak következtében gyermekükkel szemben elfogadóvá váltak, együttműködő készségük fokozódott.

A fentieket figyelembe véve nem beszélhetek a szülők esetében klasszikus, feltáró- beláttató pszichoterápiáról, de kezelésükről nem mondhattam le teljesen. Nem volt elégséges az egyszeri nevelési tanácsadás. Támogató jellegű kísérésükre, szupportív terápiájukra volt szükség.

Statisztikai adatok tanulsága szerint a szülőkre irányuló közvetett hatás anyacentrikus volt. Anyákkal 79, ezzel szemben az apákkal csak 16, a családdal együtt élő nagyanyával pedig 3 explorációt folytattam. Az adatok utólagos elemzéséből a következő megállapításokat szűrhetem le:

1. A VI. melléklet szerint 9 gyermek teljes, 6 pedig csonka családban élt. Az apa 5 családból hiányzott. Egy gyermeket a pater egyedül nevelt. Két csonka családban nevelte mater és nagyanya együtt a gyereket. Összegezve megállapítható, hogy 15 gondozott esetében 14 anyával, 10 apával, két nagyszülővel kellett számolnom. A terápia folyamán 9 apával sikerült kapcsolatot létesítenem.

2. A statisztikai különbségek önmagukban nem indokolják a hatás irányának egyoldalúságát. A tartalmi elemzés azt bizonyítja, hogy az apák általában áthárították gyermekük nevelését az anyára. Legfeljebb szankcionáló szerepet vállaltak a gondozottakkal szemben. Extrém példa erre a 15. v.sz. familiáris miliője, melynek egyik meghatározójára a szociálpedagógus benyomása utal. "A gyermek tulságosan elnyomott, beszabályozott. Mindennek úgy kell lennie otthon, ahogy élő

van írva." Ez olyan családi légkörben érvényesül, ahol a pater: /anamnézis, 1978. 04. 06./ "türelmetlen, hiu, vagy hallgat, vagy ordít. A mater változtatási próbálkozásával szemben ellenálló, a v.sz.-szel szemben engedékeny, közömbös." Ebben az esetben nem sikerült a paterrel kapcsolatot teremtenem.

3. Az apák magatartásának jellegzetessége volt, hogy kezdetben elhatárolták magukat a problémától. A kapcsolatfelvétellel elől elzárkóztak, enyhe, illetéktelenségi attitűddel védekeztek.

4. A kíváncsiszkodás, a terapeutától származó információigény az elzárkózás ellen dolgozott. Felkeltésükben jelentős szerepe volt a mater lassan megváltozó szülői magatartásnak, a családon belüli interperszonális folyamatok változásának. Az apák rendszerint matert használták fel közvetítőként a kapcsolat felvétele érdekében. E közeledési szándék jellemző verbális jeleit, az anyák férjükre vonatkozó közléseiből gyűjtöttem össze:

- Kérdezte a fiutól, hogy mit csinálnak itt.
- Hát ... egyszer már én is elmegyek.
- Már igazán énvelem is foglalkozhatnának.
- Mit gondolsz - Kérdezi az anyától. - én is elmehetek?
- Van aki megkérdezteti, hogy ő mikor jöhet, megüzeni, hogy ő is szeretne kapcsolatot létesíteni.

5. Amennyiben az apa attitűdjét indirekt módon nem sikerült megváltoztatni, gyanakvás, féltékenység jelentkezett, akkor a szociálpedagógus segítségét kértem. Felkeresve a családot, célja a gyanakvás, féltékenység oldása volt.

6. A terápia folyamán rendszerint megelégedtem az apák

részéről az együttműködés un. racionális szintjével. Ez belátáson alapult, s az expresszív szülői szerep /Ranschburg 1977/ fokozottabb vállalásában nyilvánult meg. Átvállalták azon teendőknél egy részét a matertől, melyeket eddig áthárítottak rá. Elmaradtak lekicsinyülő megjegyzéseik, egy-egy vasárnapi programban vettek részt. Tevőlegesen egyetlen, fiát egyedül nevelő apa vett részt a terápiában.

A tevőlegesen együttműködő szülőkkel folytatott szupportív terápia történései kettő, racionális és irracionális szinten zajlottak. A két szint nem jelentett időrendi egymásutániséget, de a történések tulsulya hol az egyik, hol a másikra terelődött. A racionális szint történéseit a következő fázisokra csoportosítom.

1. A krízis felvállalása volt az első lépés. A szülő konfliktusok sorozatát élte át gyermekével, családtagokkal, hivatalos szervekkel /iskola/ szemben, mire a v.sz. felvételre került. A nevelési módszerek széles skáláját próbálta már végig, mindinkább elkeseredetten, egyre brutálisabb módszerekhez nyulva, gyermekének egyre inkább romló magatartásával szembesülve. A tehetetlenségi érzéshez még hozzáadódott az iskolai beutaló által kiváltott stigmatizáltság érzése, esetleg sértettség, harag. Ezeket az érzelmeket nekem mint terapeutának, az énrészességet a szülőnek, vállalni és feldolgozni kellett.

2. A sértettség, harag érzése az iskola, pedagógus mellett gyakran a terapeutára is irányult. Olyan esetben kellett ezzel számolni, ha a szülő problématudata gyenge volt, ilyenkor a probléma tudatosításán mulott a terápia sikere. A gyenge prob-

lématudattal rendelkező szülők nem gyermekük agresszióit élték meg problémaként, hanem a szociálisan elutasított agressziók elítélését, helytelenítését. Amennyiben nem a fenti érzelmek határozták meg a szülő attitűdjét, úgy csak a reális, valós problémamegfogalmazásra kellett törekedni.

Nehéz és bonyolult helyzet alakult ki a 1. v.sz. terápiája közben. Mater reakciója felületesen elemezve aggravációnak, nehéz helyzetben levő ember szerepét felajánlónak tűnik. Életmódja szintén ezt valószínűsítette, de magatartása távol állt ennek logikájától. Nem segítséget várt, a szituáció elől igyekezett kitérni. Erős inkompetencia jellemezte reakcióját, s kilépett a kapcsolatból.

Körzeti orvossal íratott fel nyugtatót a v.sz. számára, mely eredménnyel nem járt, de ezt nem volt hajlandó tudomásul venni. A helyzet annyira súlyosbodott, hogy védő-óvó intézkedés keretében kötelezték matert gyermeke kezeltetésére. A probléma elől nem tudván kitérni, a szembesülés katarktikus élményét aggraváció követte, önmagát ajánlotta fel gondozásra, segítségre szorulóknak.

3. A fenti eset pregnáns példa rá: az együttműködés felajánlása és elfogadása kölcsönös az interakcióban. A terapeuta segítségét, szaktudását, szülő a segítség elfogadását, együttműködését ajánlja fel.

4. A jövőperspektíva nyújtása nélkül elképzelhetetlen a további együttműködés. Anélkül, hogy hiu reményeket ébresztettem volna bármelyik szülőben, arra kellett törekednem, megérje számukra az együttműködés. Befektetett energiájuk eredményében, hasznában higgyenek, a jellemvonások örök-

letességről kialakított tévedéseiket feladják, az alakíthatóság perspektíváját megvilágítsam számukra.

5. A perspektiva elfogadását a hozzá vezető ut bemutatása, tudatosítása követte. Ebben a fázisban volt hatékony a konkrét nevelési tanácsadás. A terapeuták nagy százaléka a tanácsadás hatékonyságát tagadja. Én úgy tapasztaltam, hogy a megfelelő időben, kontaktusban adott tanács szuggesztív erővel hat, s rendkívül hatékony. Az alábbiakban néhány problémakört sorolok fel, a tanácsadás tartalmából, melyeket más módszerrel nem lehetett volna megnyugtatóan rendezni:

- miben érhetünk el, s miben nem változást
- életmóddal kapcsolatos változások
- teljesítmény-, igény-, követelményszint realitása.

6. A perspektiva elfogadását a munkaszövetség vállalása követte, melyet nem szabad egyszerű formális aktusnak tekinteni. Jelentőségére az eddig megtett ut jellemző. Kezdetben a probléma áthárítására törekvő, valamilyen külső megoldást kereső szülők konkrét feladatot vállaltak a terápiában. Ezt az utat nem lettek volna képesek bejárni megfelelő emocionális klíma, terápiás alaphangulat nélkül, amely már az irracionális szintre tartozik.

Ezen szint lényeges elemét, összetevőjét a terápiás alaphangulat, elfogadó légkör jellemezte. Ez mintegy bizalmi erőteret, hálót alkotott, amelyben benne foglaltatott a mater hatékony munkájába vetett bizalom.

A klíma másik jellegzetessége volt, hogy szinte burokba fogta a terapeutát, gondozottat, szülőt, pedagógust egyaránt. Érezték, semmi nem szellőzhet ki tőlem. Ez a résztve-

vők személyiségének oltalmát, védelmét jelentette. Ezáltal biztonságérzetet nyújtott számukra, mely megfelelő alapot képezett az elköteleződésre a közös cél érdekében.

Ventillációs lehetőség biztosításával az 1. 2. pontban leírt, felgyülemlett negatív indulatok dekompresszióját értem el. Az értelmezés mellőzése mellett a szülők közléseinek empátiás megértésére törekvés, ennek folyamatos visszajelzése volt az a terápiás erő amellyel ezt elértem.

Pedagógusokkal szembeni negatív indulataiknak kiélésével párhuzamosan velem szembeni dependens érzelmeik erősödtek fel. Ezáltal a szülők indulatáttételét is kézben tudtam tartani, melynek dinamizmusát az emocionális klíma és a kapcsolat jellege határozta meg. A kapcsolat hivatalos és aszinkron volt, ennyiben megfelelt eddigi tapasztalataiknak, s előhívta az analóg szituációk kiváltotta érzelmeiket. A terápiás alaphangulat viszont az egyenrangú intim vagy az ősi szülő-gyermek, esetleg mindkettő kapcsolatát idézte, amelyben szabadon engedték kiáramolni érzelmeiket.

Ez, és a dependencia a továbbiakban lehetőséget teremtett az énkép pozitív oldalainak erősítésére, a szunnyadó készségeik mozgósítására. A kezdeti dependencia fokozatos csökkenése, az önállóságuk általam is támogatott fokozódása jellemezte a fejlődés következő fázisát. A szülők mind jobban tudták alkalmazni megváltozott nevelési módszereiket az aktuális szituációkban. Szerepemet a cselekvési bátorsághoz biztonságot nyújtó "hátvéd-funkció" szükségessége határozta meg. Ezzel párhuzamosan a pedagógussal szembeni bizalmatlanságuk, sértettségük csökkent, együttműködő készségük fejlőd-

dött. Gyermeükkel szembeni belátásuk, kontaktus és szeretet-készségük, tolarenciájuk fokozódott.

Egyedül az 1. v.sz. materja esetében jelentkezett aggrváció, mely később dependenciába ment át, s rögzült.

A dependenciát megosztott indulatáttétel követte, azoknál a szülőknél akik a depedenciájuk hatására vállalták az énrészességet. Azoknál a szülőknél elmaradt ez, akik már a dependencia előtt vállalták énrészességüket, vagy már így is "mutatták be" személyiségüket.

A szülők előkészítésének az volt a célja, hogy gyermekeik terápiája folyamán tudják azt tenni amit kell. Képesek legyenek a gondozottak terápiáját végig vinni. Ennek érdekében a csoportülések megkezdése után is meg kellett oldanom a kísérésüket. A közvetett célzott hatás végső soron a szülők, pedagógusok konkrét résztvételét jelentette a terápiás munkában /Biermann 1975/, s mind formailag, mind tartalmilag a közvetlen ráhatásnak volt alárendelve.

Közvetlen ráhatás megszervezése

Kabainé által leirt terápiát módosítva, a gondozottakból hat, nyolc fős célcsoportot hoztam létre. Az ebben zajló interakciókat tekintettem a terápia keretrendszerében közvetlen ráhatásnak. A csoportterápia hatásával kiegészítettem, korrigáltam a skinneri elvből adódó fogyatékosságokat, megtartva a pozitívumait.

A csoportülések megkezdése előtt minden gondozottal terápiás szerződést kötöttem, amely a gyakorlatban egy mesejáték szerződése volt. A gondozottnak a vizsgálószobában, négy-

szemközt az alább közölt szöveget mondtam el.

"Jónak lenni nagyon nehéz, majdnem olyan, vagy még nehezebb, mint a sárkányölő hősnek az a feladata, hogy levágja a sárkány fejét. Én tudom, hogy te nagyon erős vagy és ezt meg tudnád tenni. A sárkány is tudja. Ezért, nem is mer megtámadni téged, fél tőled, de le akar győzni. Cselhez folyamodott, mert ez egy ravasz sárkány. Arra biztat téged, hogy ... /Itt a gondozott magatartására jellemző egy, maximum kettő szociálisan elutasított agressziót neveztem meg./ Ezek miatt megbüntetnek az iskolában, meg otthon is. A sárkány meg örül neki, mert helyette bántanak. Így képes legyőzni téged.

Van egy csapatom, a sárkányölők csapata, amelynek te is tagja lehetsz, ha kihívod a sárkányt viadalra. Ugy győzheted le a sárkányt, hogy nem engedelmeskedsz neki. Minden nap amikor legyőzted a sárkányt, este levághatsz egy sárkányfejet. Ezt otthon szüleidnek is mutasd meg, s ha mind a hét fejét levágtad egymás után, akkor elfoglalhatod a sárkány várát is."

Miután a gondozott "kihívta párviadalra a sárkányt", ott előtte beírtam a nevét egy díszes füzetbe, s közöltem az első csoportülés idejét.

Az első csoportülésen a terápiás szerződést megerősítettem és pontosítottam. Ismételten kiemeltem, hogy ők erősek, a sárkány ravasz és fél tőlük. Csak úgy győzhetik le, ha nem engedelmeskednek neki. Ezek után megmutattam a várat, amelyet a győztesek elfoglalnak. Megkértem őket, mindenki hozzon magával egy műanyag harcost, hogy elhelyezhesse a várban. Közöltem, hogy a csoportülésen nincs hatalma a sárkánynak, ezért itt nem is kell harcolni ellene.

Ezek után játék következett, majd a csoportülés végén sor került a sárkányok kiosztására és kiszínezésére.

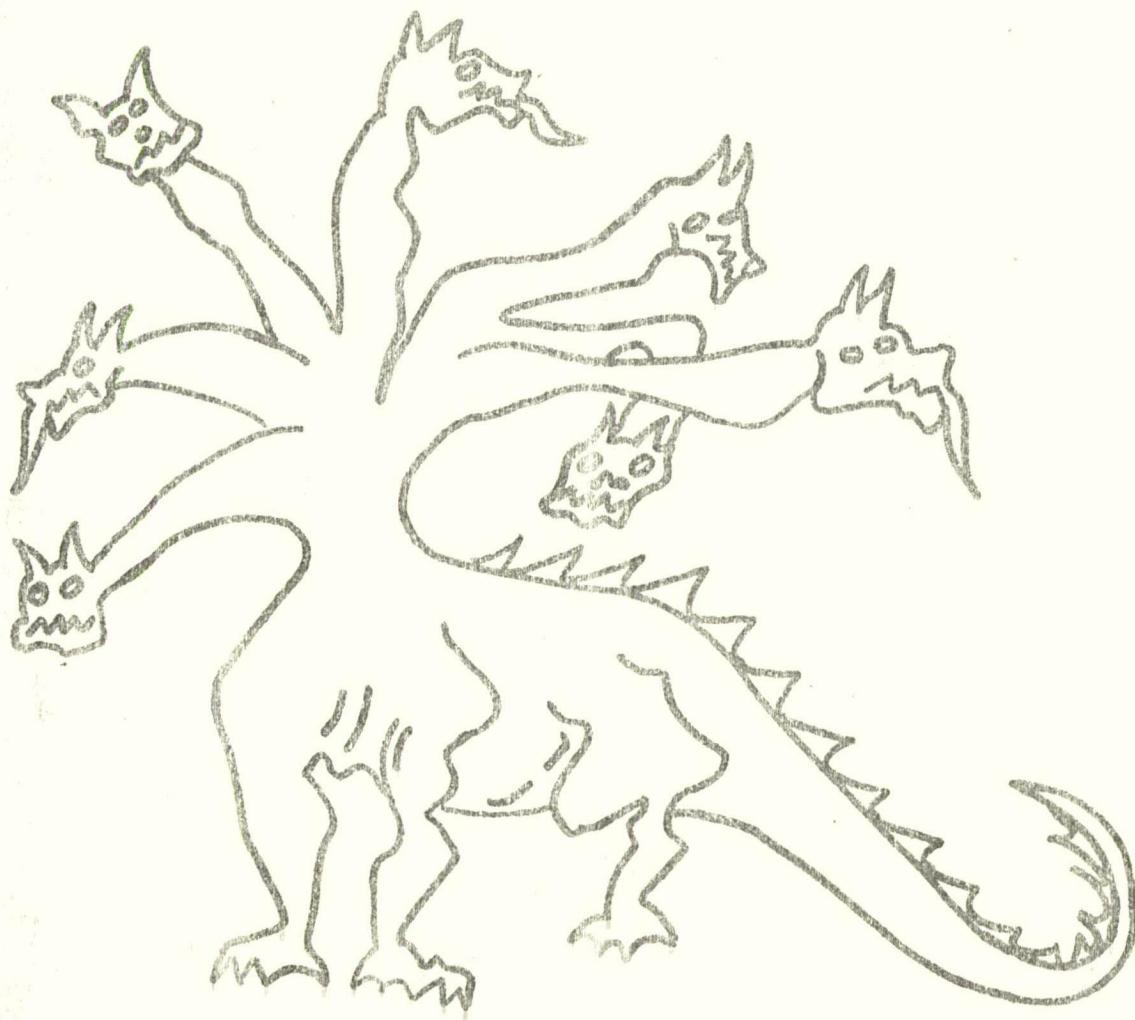
A következő csoportülés elején a próbát sikeresen teljesítő gondozottak elfoglalták a sárkány várának egy részét. Az önmagukat megszemélyesítő műanyag figurát /harcost/ az elfoglalt toronyba, bástyára helyezték. A próbát sikertelenül teljesítő gyermek is győzött, győzelmeit összeszámoltuk, részt vett a vár ostromában, de nem tudta elfoglalni a várat. Miután valamennyien, akik sikeresen teljesítették a próbát, elfoglalták a várat, azt eltettem, és játék következett. A csoportülés végén ismét a sárkányok kiosztására és kiszínezésére került sor.

Az első évben automatikusan lemásoltam Kabainé által alkalmazott, a 31. ábrán látható hétfejű sárkányt, de ez szervezési problémát okozott a csoportülések időpontjának meghatározásában. A csoportülések a hét mindig más napjára estek, a terem biztosítása sok nehézségbe ütközött. Megjegyzem, hogy a gondozottak soha nem tévesztették el, hogy mikor lesz a soron következő csoportülés.

Okulva az első év tapasztalataiból a következő évben úgy szerveztem meg a csoportüléseket, hogy azok mindig azonos időpontba, a hétnek mindig ugyan arra a napjára essenek. Ehhez a 32. ábrán látható sárkányt rajzoltam, majd sokszorosítottam, melynek csak egy feje volt.

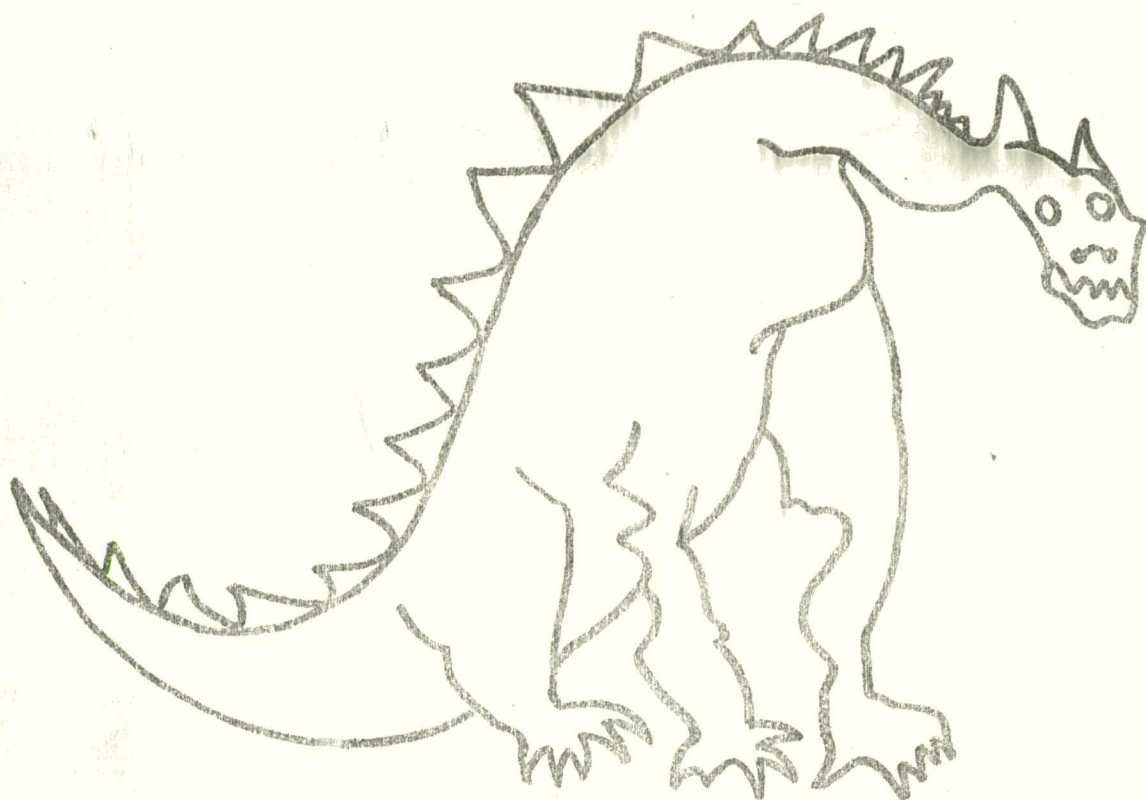
Ebből annyi lapot adtam minden gondozottnak, amennyi oktatási nap a következő csoportülésig tartó időszakban volt. Volt olyan gondozottam, akinél ez minden esetben hat napot jelentett, de volt olyan is akinél minden második héten csak

5 napot tett ki az oktatási napok száma. Ebben az évben kezdődött a szabadszombatos program kísérleti bevezetése. Mind a 31., mind a 32. ábrán látható sárkányt egy A/4-es lapra rajzoltam, az egész lapot betöltő méretben.

31. ábra

A jelen dolgozat kettő csoportterápia tapasztalatait
összegezi.

32. ábra

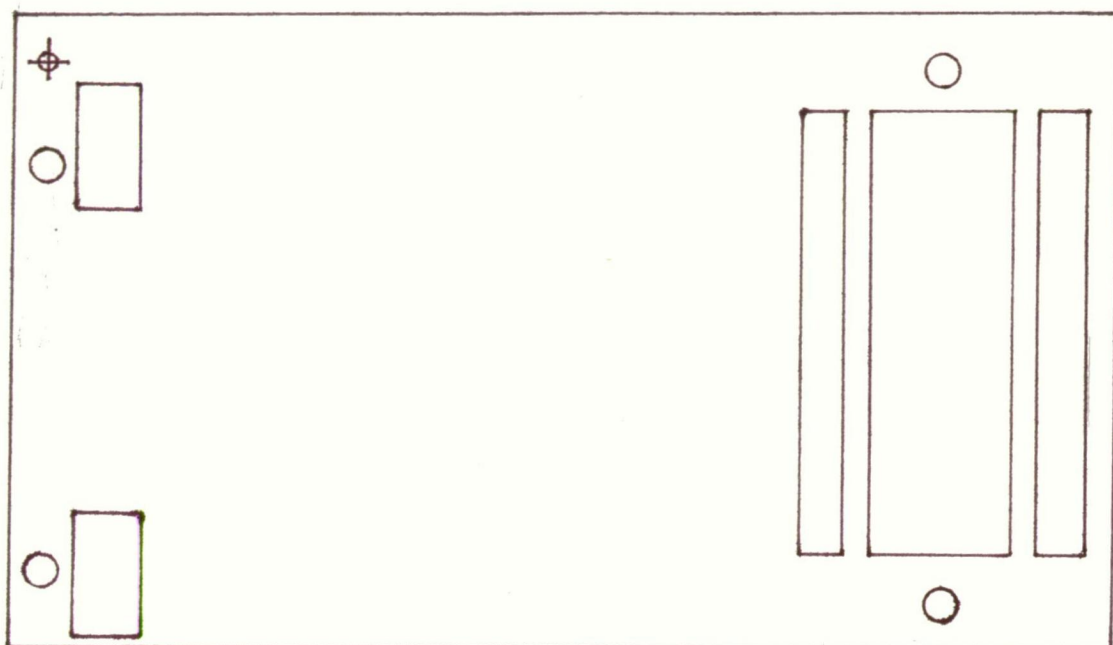
Nemi megoszlását tekintve a már ismerttetett okok miatt mindkét csoport homogén összetételű volt. Életkori megoszlásukat vizsgálva az első csoport szintén homogén volt, a második a heterogenitás jegyeit is magán viselte. A 9. v.sz. már betöltötte a hatodik életévét a terápia kezdetén, de még csak óvodás volt. Másik tagja, a 10. v.sz. még csak negyedik volt, de már több hónappal a tizedik életévén túl.

Az első csoport 8 fővel indult, s 1977. 11. 21-től működött 1978. 05. 3-ig. Zárt csoportként szerveztem meg, és összesen 12 ülést tartott. Lemorzsolódás nem volt. A nyolc fő közül kettőt, a 3. és 7. v.sz.-t már előzőleg egyéni te-

rápiával gondoztam. A 2. v.sz. 1975. januárjától rendszeresen visszatérő gondozott. Öt fő, 1., 4., 5., 6., 8. v.sz. a vizsgálatok után közvetlenül bekerült a csoportba. Terápiás előzmény, egyéni terápia a fent leírt három gondozott esetében volt.

A másodikat nyílt csoportként szerveztem, 1978. 11. 14-én indult öt fővel /9., 10., 13., 14., 15. v.sz./. A 12. v.sz. 1979. 01. 9-én, a hetedik 11. v.sz. 1979. 01. 16-án a nyolcadik csoportülésein lépett be. Velük együtt hét főre egészült ki a csoport. Mind a hét főt egyéni terápiával készítettem fel a csoportterápiára. Ez a csoport 1979. 03. 06-ig működött, és összesen tizenöt ülést tartott.

A csoportülések helye egy 3,5x6 m-es pincehelyiség, amelynek egyik végében a bejáratától jobbra és balra egy-egy kis asztalkát és széket helyeztünk el. Az egyik asztal a jegyzőkönyvvezetőé, a másik a terapeutáé volt, amely mellé egy ruhafogast állítottunk. A másik végében egy hosszú asztal állt keresztben, a hosszanti oldalai mellett egy-egy paddal. A két rövidebb végénél egy-egy szék volt, mindegyik képezhetett asztalfőt. Középen, megközelítőleg 4-5 m-es szabad terület maradt, amelyen nem voltak állandóan helyhez kötött berendezési tárgyak, játékok. A csoportülések elején itt helyezkedett el a vár, később a céldobálós játékoknak és a labdázóknak nyújtott megfelelő helyet. A 33. ábrán látható helyiség proxemikai sajátosságait a következőkben foglalthatom össze. /Edward T. Hall 1980/

33. ábra

Az asztalok a hozzá tartozó székekkel, padokkal egyetemben kötött szerkezetű teret, a közbenső terület részben kötött szerkezetű teret alkot. A nagy asztal rendeltetésénél fogva, indirekt módon meghatározta bizonyos tevékenységek helyét, pl.: rajzolás, festés, barkácsolás, konstruálás. A helyiségnek ez a része szociopetálisnak bizonyult a csoportülések alkalmával. A csoporttagok az asztal köré ülve játszottak, és közben a bizalmas távolságzónáik távoli szakaszai átfedték egymást.

Ezzel ellentétben a részben kötött szerkezetű tér szociifugális hatásúnak bizonyult. A tágas helyiség kiválasztására és a tér ilyen megosztására a következő megfontolások, tapasztalatok készítették: Rivalizáció esetén a gondozottaim előre felkészülnek a támadásra. Agressziójuknak sokszorosan

bejárt, megerősített utjai következtében a társ közelsége gyakran automatikusan mobilizálja agresszív tendenciájukat. Tisztázatlan ugyan a kritikus zóna mérete gyermekek esetében, de megfigyelésem szerint ennek alsó, a támadó távolsággal határos része a személyes távolság közeli és távoli szakaszának határára, azaz kb. 75-80 cm-re esik. Ezen a távolságon belül a személyek elleni fizikai agressziók rendkívül nagy erővel manifesztálódnak, szociálisan megtürt vagy elfogadott agressziók szinte alig fordulnak elő. Ezzel szemben ennél nagyobb, a menekülési távolság zónájában a szociálisan megtürt agressziók dominálnak.

Erre épült hipotézisem szerint a kötött szerkezetű térben az interperszonális dinamika hatására kialakuló intrapszichikus pszichodinamika agresszív folyamatát felismerve, a gondozottat játékba hívom a részben kötött szerkezetű térbe. Rivalizációra alkalmas játéktéma javaslatával, erre alkalmas játékeszközzel, a térrel való gazdálkodással a szociálisan megtürt és elfogadott agressziók manifesztálódását támogatom. Feltételeztem, hogy gondozottaim rendelkeznek az ehhez szükséges szerepkészlet egyes elemeivel. Ezek általam történő megerősítése a csoport közös élményévé válik. A szerepminta az intrapszichés átélés dinamizmusa következtében interiorizálódik.

A jegyzőkönyvvezető és a terapeuta öltözete egyaránt hétköznapi, utcai öltözet volt, kerülve a merev, hivatalnoki öltözetet és a rendeléseken használt köpeny viselését is. Terapeutaként használtam a fehér köpenyt, mint váltási rítus jelképét, de nem az egész csoportülés folyamán.

Viszonylag sok tárgyi eszközt biztosítottam a csoport számára, arra törekedtem, hogy mindenkinek jusson játék. E mellett a játékoknak alkalmasnak kellett lenni a rivalizáció levezetésére, kiváltására. Egyik játék óhatatlanul vonzóbb mint a másik, a vele való rendelkezés a dominancia érvényesítését jelenti mások felett. Ennek megfelelően osztottam el a rajzoló, festő eszközöket is, amelyekből valamilyen mindenkinek jutott, de sem ecset, sem zsirkréta, sem színes nem jutott mindenkinek. Ezeken minden alkalommal újra meg kellett osztozni.

A rivalizáció levezetésére egy műanyag célbadobós játékot és egy labdát biztosítottam a csoport számára. Ezeken kívül rendelkezésre állt még az alábbi játékokból egy-egy darab: Grosblock, Tomi-, Jáva-, Merklin építőjáték, rajzlapok, írólapok.

Egy külön lapon volt összerakva a fából készült "Farmer vár", a világjátékban alkalmazotthoz hasonló műanyag katonák, indiánok, ágyuk, fegyverek.

Az alkalmazott tárgyi eszközöket követően ismertetem a csoportülések szakaszait, még a terápiás elemek előtt, mivel az utóbbiak egy része az előbbiekhez kötődik. A szerzők általában szinonimaként kezelik a szakaszt és a fázist. /Hidas 1974, Hidas-Buda 1975/ Ez így némi pontatlanságot okoz. A fázis egy állapot változásának folyamatait jelenti, tehát dinamizmus határozza meg. A szakasz lehet az állapotváltozás dinamizmusától független terjedelmű. Ezért a fázist a csoportdinamika változásának leírására tartom fenn, a szakaszt pedig a csoportülés különböző tartalmu tevékenységeinek az el-

határolására használok.

Az ülések hatvan perc terjedelműek voltak, és három szakaszra tagozódtak.

Az első szakasz, amelyet a gyermekek fogadása nyitott meg, s a vár eltétele zárt, nyolc-tíz percig tartott. Ebben a részben léptek be a gyerekek a csoportszobába. Fogadtam őket, beszámoltak sikerükről, vagy kudarcukról, a feltételt sikeresen teljesítők elfoglalhatták a várat.

A második szakasz tevékenységének tartalmát a spontán játék határozta meg, s negyven percig tartott. A csoporttagok szabadon választhattak játék[eszközt, csupán egymással, önmagukkal kellett megküzdeniük. Kezdetét az első szakasz befejező aktusa, valamint az azt követő váltási ritus jelezte. Befejeztét tapssal jeleztem, majd kértem a játékok elrakását.

A harmadik szakasz ismét nyolc-tíz percig tartott, s kezdetét szintén váltási ritussal jelöltem. Ekkor színezték ki a sárkányokat, készültek a következő heti küzdelemre. Ebben a szakaszban egy-egy gondozottnál jelentkező kudarcorientáció feloldására, áthangolására sikerorientációra helyeztem a fő hangsúlyt.

A kapcsolati és szociális összetevőket követve rátérek a formai összetevő elemzésére, az alábbi négy funkcióval jellemezve:

- biztonságfunkció
- határfunkció
- tartalmi funkció
- hatásfunkció.

Az első és második funkció lényegében nem különbözött

bármely, más csoportterápiáétól. Egy védelmi falat teremtettem, amely a pszichoterápiás helyzet felé haladva egyre inkább kizárta a külső szituációkat, de egyuttal határt is jelentett. A harmadik és negyedik funkció speciális összetevőket is tartalmazott, melyeket részletesen ismertetek.

1. A tartalmi funkciót három összetevő határozza meg:

- eszközök
- műveletek
- technikák.

Ezek rendszere, hatásuk a terápia legbonyolultabb része, hiszen nem csak a módszer határozza meg, hogy a terápiában milyen eszközöket használunk, milyen műveleteket végzünk, milyen technikák felhasználásával. A terapeuta is hibázhat, bánhat jól, vagy rosszul az adott eszközökkel, műveletekkel, technikákkal. Egyiket-másikat akaratlanul is tulértékelheti, vagy lebecsülheti a jelentőségét aszerint, hogy személyisége alkalmas-e pszichoterápiás munkára.

a. A továbbiakban részletesen ismertetem az előző felosztásnak megfelelően, elsőnek a tartalmi funkció speciális eszközeit.

A közvetlen megerősítés végig vonul az egész terápián. Ebben utóda Kabainé által leírt metódusnak, s meghatározója a módszernek. A csoportterápia ezért a gyakorlás vagy viselkedés terápiák közé is besorolható.

A megerősítés elégtelen jutalom volt a gondozottak részére, hogy a kialakult agresszív attitűdjükkel ellentétesen viselkedjenek. Lemondva az attitűdjük által meghatározott agresszióról: verekedésre, rongálásra, az iskolai munka akadá-

lyozására irányuló tendenciájukat elfojtották. Az előzőekben többször is kilátásba helyezett jutalmak, iskolai dicséretnek elmaradása miatt kognitív disszonancia képződött. A sárkány fejének levágásával, a vár elfoglalásával nem tudták önmaguknak megindokolni, hogy miért mondtak le az attitűdjük által meghatározott agressziókról. Elégtelen külső igazolást jelentett számukra. A disszonancia redukcióját belsőleg kényszerültek megoldani, attitűdjük utólagos hozzáigazításával a cselekedetükhöz.

A pszichoterápiákban nem beszélnek szankciókról, legfeljebb konfrontációról, de rejtetten, larvált formában többször fölbukkan. A módszer lényegéből adódik, hogy a hibás magatartás ismétlődésekor nem került sor megerősítésre. A megerősítés elmaradása mint korlátozott büntetés illeszkedik a terápiás eszközök közé. A korlátozott büntetés a tendenciák elfojtása esetén szintén disszonanciát okozott. Ez szintén elégtelen volt ahhoz, hogy a nem kívánatos agresszív tendenciák elfojtását - külső igazolásként - a büntetés elkerülésével igazolják. A disszonancia-redukció megoldására szintén csak belső igazolás állt rendelkezésükre. Ez szintén az attitűdváltozás irányába hatott. /Aronson 1978/

Az elfojtás következtében az eredeti cselekvésnek megfelelő feszültségrendszer megmaradt. Példa erre az első célcsoportban a 8. v.sz. története. A negyedik osztályos tanuló személyiségének variabilitása személyek elleni fizikai- és személyek célja elleni agressziókra szűkült be. A célcsoport előtt személyiségének beszűkült variabilitását nem csökkenttem egyéni terápiával. A harmadik csoportülésem igen el-

keseredetten jelent meg. Igazságtalannak érezte, hogy egyik nap nem vághatta le a sárkány fejét. Így nem teljes a győzelme, pedig nem is verekedett. A beszélgetés folyamán kiderült, hogy valóban nem ütött, rugott. Ezek helyett harapott. Ezt a reakciót mint a gyermek rendelkezésére álló pótcselekvést, helyettesítést értékeltem. A beszűkült variabilitáció következtében ez szintén személy elleni fizikai agresszió, de annak egy ősi, regresszív formája volt. Tanulva a történetekből, a következő célcsoport előtt minden gyermeket rövid, egyéni terápiával készítettem elő. Ezen lehetőség volt a variabilitás bővítésére, az elfojtott agresszív indulatok csökkentésére. Ezek után már elegendőnek bizonyult a módszer az eredeti cselekvésnek megfelelő feszültségrendszerből fakadó pótcselekvés, helyettesítés biztosítására. A sárkány és vár a feszültségrendszer eredeti objektumának helyére lépett. Ezzel magára vonta az agressziót.

"Dinamikus szempontból helyettesítésről csak azokban az esetekben beszélhetünk, amikor a helyettesítés az eredeti célnak megfelelő feszültségi rendszerekhez kapcsolódik, vagyis csak akkor, ha a pótcselekvés az eredeti rendszerből fakad." /33./

A terápia folyamán az agresszió tartalma szimbólikus szinten pusztítóbb volt mint a valóságban, de a közösség szempontjából veszélytelen. Szimbólikusan a rosszat, kegyetlent jelképező objektum helyettesítette az eredetit. A terápia kezdetén a feszültség átmenetileg fokozódott. Ez a tendencia a 14. v.sz. esetében jelentkezett legerősebben. Mátér a terápia befejező fázisában fia megváltozott otthoni

játékaról számolt be. Bizonytalanul ítélte meg, tanácsot kért, hogy megengedheti-e.

"Az iskolában nincs panasz a magatartására, négyes, ötös osztályzatokat kapott az elmúlt két hónapban. Otthon kockákból, lapokból várat épít. Katonákat rak bele. Van egy kedvenc papagája azt is beleteszi. Senki másnál nem marad meg a madár, csak nála. Nem kinozza. Azt játsza, hogy kiszabadítja."

Mater ambivalens volt a v.sz. játékaival szemben. Én az elfogadó magatartását erősítettem.

Az is a helyettesítési tendencia nagyságára utalt a v.sz.-nél, hogy nem elégedett meg a sárkányfej levágásának berajzolásával. Ő a valóságban is levágta a fejeket. A negyedik héten az egész lapot pirosra festette, a kifolyó vért szimbolizálva, majd az ötödik héten a feszültség csökkentésével elmaradt a befestés. A hatodik héten ismét visszatért a festéshez, a feszültség fokozódásával. Ez folytatódott a hetedik héten is, de csökkenő mértékben. A hét utolsó napján már csak egy vékony, maszatos csik szimbolizálta a sárkány kifolyó vérét. A későbbiekben a befestés végleg elmaradt. A XIX. mellékleten másolat látható a 14. v.sz. által "valóságosan" is lefejezett sárkányról, melynek kifolyó vére az egész lapot előntötte. A mellékletre a lap egy részletéről tudtam csak másolatot készíteni, mivel az eredeti rajz az egész A/4-es ívet kitöltötte.

A helyettesítési tendencia fokozódását, mint a sárkányra átvitt agresszió felerősödésének szimbólikus kifejeződését jól nyomon lehetett követni. Átnézve a visszahozott la-

pokat, valamennyi gondozottnál tapasztaltam a sárkányra átvitt agresszív indulatok időszakonkénti felerősödését. Néha csak egy-egy alkalommal fordult elő, egész szerény formában kivitelezve, miként a 12. v.sz. anyagának másolatán látható a XX. mellékleten.

A csoport-pszichoterápiák irodalmában általában nem írják le az indulatátítételeket, pedig Hermann Imre szavaival élve ezek örvénytermészete a pszichodinamikának alapfeltétele. Amennyiben a terapeuta ezeket figyelmen kívül hagyja, nem ismeri fel, nem akceptálja kellően, blokkolhatják a terápiát. Olyan érzelmekkel kellett értőn dolgozni, amelyek a gondozottak számára érthetetlenek, kormányozhatatlanok voltak, s kívül mutattak a pszichoterápiás munka keretén. Nem a csoportüléseken keletkeztek, a gondozottak magukban hordozva hozták, s akaratlanul is felmutatták a terapeutának. Ezek az érzelmek általában a szülőknél, s azon autoriter személyeknek szóltak, akik hatalmi szférájában éltek. Ezeket az érzelmeket mintegy egymásra teleszkopálva rám vetítették a terapeuta szerepéből adódóan, amely a kapcsolat jellege által meghatározva szintén kettős volt, hivatalos és intim is egyszerre. Ennek következtében a felmutatott indulataik érzelmi sűrítés következtében jöttek létre.

A terápia gyakorló jellegéből adódóan a csoportülések egyes szakaszaiban egymástól eltérő szereppozíciókhoz közelítve a kapcsolat kettős jellegét megtartottam. Ezáltal elértem, hogy a sűrítés következtében létrejött indulatok fokozatosan széthasadoztak. Különböző szerepviselkedésemhez társultak, vele szemben lereagálódtak. A szerepváltások ri-

tusa külső megjelenésemet megváltoztatva, mintegy szimbolizálta a különböző szereppozíciókat. Ezek sajátos, a csoport dinamikáját is meghatározó indulatáttételeket indukáltak.

A csoportülés első szakaszában, kezdetben a legapróbb gesztusaimra is figyeltek, és ambivalens érzelmekkel kötődtek hozzám. Igényelték, hogy dicsérjem őket, örüljek velük a sikereiknek, de szemük félelmet, bizonytalanságot, zavart, hitetlenséget tükrözött. A helyzet olyan tükrö-indulatáttételnek bizonyult, amelyben szememben keresték, vágytak megtalálni az elismerést, a jónak, az együtt dolgozunk, örülünk, bánkódunk érzelmi szálait. Ezzel ellentétes, mélyből fakadó érzelmek is mobilizálódtak bennük. Bizonytalanság érződött rajtuk, nem tudtak mit kezdeni pozitív érzelmeikkel, nem mertek örülni.

Ezzel egyidőben a csoportülés második szakaszában, ahol szereppozícióm legjobban megközelítette a hagyományos csoport-pszichoterápiák terapeutáét, konvencionális szerepre töredetek. Minden áron meg akartak felelni a képzeletük szerinti, lojális, hatalmi pozícióban levő felnőttnek tulajdonított szerepelvárásoknak. A hála, az öröm, hogy elfogad valaki bennünket együtt járt a félelemmel, a bizonytalansággal. Meddig lesz ilyen? Mikor, miért fog megharagudni? Milyen lesz ha megharagszik? - tartalmak jellemezték félelmüket, bizonytalanságukat.

A csoportülés harmadik szakaszában, közelítve a pedagógusok szerepelvárásaihoz a gondozottakban indukált érzelmek az agresszív tendenciájukat mobilizálták. Ezek a cél elleni agresszió rejtett formájában nyilvánultak meg, mivel az elő-

ző érzelmekhez a félelmeik is társultak. Illegitimnek érezve elutasították a megváltozott szerepelvárásokat, passzív ellenállást tanusítottak. Ugy tettek, mintha nem hallották, nem értették volna meg, hogy mit kell tenniük. Nagy igyekezetet mutattak, elém tárva félelmüket az autoriter személyektől. A festés beindulásával ez megváltozott, negatív indulataik áttevődtek a sárkányra.

Az indulatátítétel fejlődésének legjobban megragadható állomása az érzelmek polarizációja, a negatív és pozitív érzelmek szétválása, külön-külön fölmutatása, a megosztott indulatátítétel volt. Mindkét ellentétes póluson fokozott erővel jelentkeztek az érzelmek. A terápia ezen kritikus fázisa volt a legmegterhelőbb a gondozottaim és magam számára is.

Az első szakaszt a sikerélményt követő nagy teljesítményöröm, a terapeuta felé fordított pozitív érzelmek, és a kudarc kiváltotta erős elkeseredés, az önbizalom, a terapeutának, terápiának szóló bizalom elvesztése egyaránt jellemezte. Sikereik, kudarcaik okozójának egyaránt a terapeutát és partnerét tekintették. Ennek megfelelően vagy felmagasztaltak, vagy "minden rossz, baj forrásának" éreztek. Az önbizalmuk még kevés volt, ezt a terapeutának, terápiának szóló bizalom kompenzálta, kudarc esetén mindhárom csökkent. A szülők által elkövetett nevelési hiba, a terápiás szerződés megszegése totális gonosszá változtatta a pedagógust, terapeutát egyaránt. Átmenetileg a terápia sikerébe vetett hit feladását, céljának elutasítását, terapeutától való félelmet, erős ellenérték képzést eredményezett a szülők hibás reakciója a 13. v.sz. esetében.

A harmadik osztályos fiu paterja rendőrtiszt, materja szintén rendőrségi alkalmazott. Az eset idején az apa elfoglaltságánál fogva sokat volt távol. A pajzsmirigy túlermeléssel kezelt anya magára maradt két gyermekével. A v.sz. a heti ciklus első napján verekedett az iskolában. A feszült, nyugtalan anya megverte, majd nevelési célzattal erős büntudatot ébresztett fiában a terapeutával szemben. Ezután a v.sz. minden nap verekedett. Ezt követően 1979. 02. 13-án, a tizenkettedik csoportülésen a v.sz. nem jelent meg. A családgondozó szociálpedagógus felkereste a családot, és mater vezetését vállalta fel a nevelési problémák megoldásában. Tanulságos az esetet követő első családlátogatásáról készült feljegyzéséből pár sort kiemelni:

"Kedden, 13-án elindult testvérével a csoportülésre. A buszmegállónál kezdte mondogatni, hogy fáj a lába. A valódi baj az volt, hogy nem tudott legyőzni egy sárkányt sem. Kénytelen volt haza menni vele a testvére. Otthon szülei nagyon megverték a gyerekeket. Anya este sirt, büntudatot érzett."

A továbbiakban a gondozott eredményesen vett részt a terápiában.

A csoportülés második szakaszában megszűnt a konvencionális szerepre törekvés. Már nem akartak minden áron megfelelni. A hála, az öröm érzése mellett megszűnt a félelmük, agresszív indulataik mobilizálódtak, azokat fel is mutatták. Ezeket az indulatokat terapeutaként felvállaltam, lehetőséget teremtettem, hogy szocializált formában kiéljék.

A harmadik szakaszt az autoriter személytől való félelem csökkenése jellemezte. Felerősödött a dac, az ellensé-

ges indulatok által mobilizált nyílt ellenállás. A terapeuta volt a "gonosz", aki nem hagyta őket játszani, érzésük szerint illegitim szerepelvárással élt.

Amint ezek az indulatok, érzelmek a terápia folyamán kiürültek, kiszellőzödtek az indulatáttételes erők fejlődésének újabb lépcsőfoka következett. Ebben az érzelmek kiegyensúlyozódtak, a kezdeti kötődés a terapeutához csökkent, felerősödtek a csoporttagok kötődései egymáshoz.

Az első szakaszt a terapeutával szembeni negatív érzelmek megszűnése, a győzelem okozta sikeröröm erejének, hőfokának nagyfoku csökkenése jellemezte. Egyre több gondozott kezdte gyerekesnek, méltatlannak, feleslegesnek érezni a párviadalt. A terapeutának felmutatott érzelmeik enyhe méltatlankodást, a siker lekicsinylését tükrözték. Miért kényszerítesz ilyen gyermekes játékokra? Már nem vagyok kisgyermek. - közölték az érzelmeik. "Már régóta nem verekedek." - mondta az utolsó előtti csoportülésen a 10. v.sz. Hangszíne, hangsúlya, gesztusa mellyel a várat illette, mind az előzőleg leírt érzelmeiket tükrözte. A direkt kommunikáció általános irányu volt, de metakommunikatív szinten gesztusával jelezte, hogy nekem szóló személyes jellegűnek tekinti.

A második szakaszban is az önállósodás felé haladtak. Közelítettek az egyenrangúság felé, a szerepjogok, szerepkötelezettségük egy részét átvállalták, eredményesen képviselték. Agresszív tendenciájukat mobilizáló érzelmeik csökkentek, természetesnek érezték, hogy rendelkeznek a szerepjogaikkal.

A harmadik szakaszra a terapeuta szerepelvárásainak az

interiorizálása, vele való érzelmi azonosulás volt a jellemző.

b. A terápia módszeréből sajátos műveletek fakadtak. A továbbiakban ezeket ismertetem.

A csoporttörténeteket nem neurotikus reakciókként, hanem mint a dominanciaigény ütközéséből eredő dominanciaharc, rivalizáció eszközeit értékeltem. A csoportot a dominanciaharc színterének tekintettem. Agresszív gyermekeknél gyakori, amint számítottam rá, gondozottaimnál is bekövetkezett a gátlásos, félénk viselkedés fázisa. Ennek a jelenségnek pszichodinamikai meghatározottsága van. Bizalmatlanok a külvilággal szemben, azt félelmetesnek érzik, izolációba menekülve védekeznek, defenzíven viselkednek. Az interperszonális pszichodinamika szerint a másik csoporttag is része a külvilágnak, tehát egymással szemben is így éreztek. A dominanciaigény ütközése a csoporttörténetekből automatikusan bekövetkezik, azonban gátolt, izolációba vonult egyedeiből álló csoportnál ez nagyon lassu folyamat. A kezdeti izoláció csökkentése érdekében indirekt provokációval éltem. A tárgyi eszközöket úgy osztottam el, hogy azokon meg kelljen osztozni. Egy-egy tárgyi eszköz birtokba vétele másodlagos dominanciaigényt elégített ki. Provokált a dominanciaharcra, de más, hasonló rendeltetésű eszköz lehetőséget biztosított a kitérésre is. Minden ember rendelkezik a dominanciaharc technikájával, megfelelő eszközökkel, amelyekbe az agresszió is beletartozik. Gondozottaim agressziói is a dominanciaharc eszközeiként manifesztálódtak a csoporttörténetek folyamán. A két célcsoport tapasztalatai alapján a do-

minanciaharc alábbi, jellegzetes eszközeit hozták magukkal a csoportülésekre:

- egy-egy tárgyi eszköz kisajátítása, a vele való kizárólagos rendelkezés igényének demonstrálása
- a már kisajátított eszköz megszerzése erőszakkal
- territóriumképsés a kötött szerkezetű térben
- territórium megsértése
- terrorisztikus manipulációk metakommunikatív agresszióval, amelyek között szerepelt a megfélemlítés agresszív, támadó gesztusokkal, pantommimikával, támadó magatartás, testhelyzet felvétele.
- A válaszreakciókat is felmérő visszafogott ütések, rugások melyeket rendszerint defenzíva követett.
- Az előzőkhöz hasonló jellegű, de kevésbé visszafogott ütések, rugások melyek elsősorban bosszuálló jellegűek voltak. Ezeket rendszerint a kritikus távolságból indították, és rögtön menekülés követte. A megtámadott csak ritkán üldözötte a menekülési távolságban defenzív pozícióba helyezkedett támadót.
- Konfrontáció, amelyben egymást követték a nagy erejű ütések a törzsre, de legalább térdmagasságba irányított rugások. Az egyik fél elmenekülésével, földrerántásával, behódolásával ért véget. Különbözött ez a birkózástól. Gondozottaim nem szerettek, nem is "tudtak" birkózni.

A feszültség szabályozás is fontos művelete volt a terápiának. A csoporttörténetek következtében az egész csoport feszültséget élt át, amelyre individuális érzelmek épültek. A túlzott feszültség summáció következtében könnyen indukál-

hatott volna erős, irányíthatatlan érzelmeket, indulatokat, de ennek ellenére szükség volt feszültségre. A terápia nem sülyedhetett negédes "mézmocsárba". Vigyázni kellett arra is, hogy az erős indulatok ne veszélyeztessék a csoport irányíthatóságát. A feszültség fokozása és csökkentése egyaránt hivat, kapcsot jelentett az intrapszichikus és az interperszonális pszichodinamika között.

A társas mezőből érkező ingerek interperszonális pszichodinamikát indukáltak, de ez elválaszthatatlanul kötődött az intrapszichikus dinamikához, mivel minden gondozott individuálisan dolgozta fel a csoporttörténeteket. Egy-egy inger kiváltotta érzelemnek, indulatnak az ereje, minősége elsősorban rá volt jellemző. Amennyiben ez egy bizonyos erősséget elért a végrehajtó reguláció folyamán rögzült agresszió automatikusan kiváltódott. Az indulatszabályozás alatt ezen folyamatba való beavatkozást értem, melynek célja a szociálisan megtűrt, vagy elfogadott agresszív tendenciák manifestálódásának az elérése.

c. Ez a tevékenység bizonyos technikai készség nélkül megoldhatatlan. Rendelkezni és bánni kellett tudni az alábbi technikákkal is.

A sárkány a helyettesítés folyamatában az agresszió eredeti objektumának helyére lépve, annak másodlagos objektumává vált. A jelen levő, valós személyhez viszonyítva mese- és ósállatszerű volt, amely időben és tudatban távolítást jelentett.

A távolítást követően még az élő képzele társulhatott hozzá. Ezt az élettelenítést, a sárkány lerajzolása, kiszíne-

zése megszüntette.

A feszültség alapvető forrása a csoport dinamikája. A terapeuta szerepváltását a gondozottak szerepváltása kísérte, mindkét oldalon megváltozott szereppozícióval, amelyhez új szerepelvárások, szerepjogok, szerepkötelezettségek jártak. Ezen változások szerepfeszültséget eredményeztek, növelve a feszültséget. Tehát a szerepváltás a feszültség fokozódását eredményezte.

Csökkentésére az antropológiai indíttatásu váltási rítus, tolarencia a szerepelvárásaim terén, később a trenirozás hatása állt rendelkezésemre. /Secord-Backman 1972/

Szembe kell nézni azzal a ténnyel, hogy akaratlanul, esetleg tudatlanul, de minden terapeuta szuggesztív technikákkal is dolgozik. A bizalmi légkör, a javulásba vetett hit kölcsönös. A terapeuta hite, optimizmusa a gondozottban is felébred. E nélkül nincs eredmény, mert ha a terapeuta nem bizik az eredményben, akkor a gondozottja sem.

Szuggesztión olyan folyamatot értek, amelyben a logikai megfontolás megkerülésével vittem át képzetemet, az irracionális szinten lépve kapcsolatba a gondozottal. Eredményes technikája volt ez a sikertelenséget követő kudarcorientáció feldolgozásának. A kudarcorientációt a sikertelenséget követő elkeseredés, szomorúság motiválta, és regresszív állapot alakult ki. A gondozott éneje, hite a terápia sikerében nagy mértékben csökkent. Empátiásan megközelítve, szomorúságát, bánatát, elkeseredését elfogadva, ezekre az érzelmekre hangolódva, tehát a tudati, racionális szintet megkerülve tudtam "segítő kezet nyújtani", és tudta a gondozott azt elfo-

gadni. A közös bánat, az érzelmeink összezsugorlása olyan fogódzót jelentett a gondozott számára, amelybe kapaszkodva képes volt a pillanatnyi regresszióból kiemelkedni. Örökletes, empatikus készségénél fogva a bánat mellett a saját optimizmusomra is ráhangolódott, újra hinni kezdett a sikerben. Tágabb értelemben a szuggesztió technikájához tartozott a :
Rossz voltál. Hibáztál. - kifejezések mellőzése is.

A feszültségszabályozás technikája mellett a térrel való gazdálkodás az indulatszabályozás technikáját jelentette. Célon nem az indulatok elfojtása volt, hanem az, hogy a dominanciaharc következtében egymásnak feszülő agresszív indulatok ne fokozódjanak oly mértékig, amikor az agresszió már kivédhetetlenül manifesztálódik a saját bejárt útján. Még a konfrontáció kialakulása előtt, rendszerint a támadóan fellépő, átmenetileg omega pozícióba kerülő gondozotthoz közeledtem /Biermann 1975/, számára paradox módon pozitív érzellemmel, és játékba hívtam. Rivalizációra alkalmas játékot ajánlva a részben kötött térben, az agresszió objektuma a kritikus zónán kívülre került. Győzelemmel ajándékoztam meg, rácsodálkoztam az ügyességére, majd revansot kérve hangsúlyoztam, hogy nem hagyom magam, én is tudok majd győzni. Ez egyúttal viselkedésminta nyújtása is volt.

2. A hatásfunkció négy összefüggő, egymásra kölcsönösen ható tényező dinamikájaként írható le, amelyek következményeként megváltozott az agresszív attitűd. Az agresszió szocializálódott.

A nem kívánatos agressziók blokád alá helyezése a helyettesítés ellenére is átmenetileg a feszültség fokozódásához ve-

zetett. Hatására az eddig szunnyadó agresszív tendenciák nyilvánultak. A szociálisan megtűrt és elfogadott agressziókat hordozó viselkedésminták megerősítése és az elfojtás együttes hatása következtében kialakult az irányított terelődés.

Ez lehetőséget biztosított a gondozottak számára agresszivitásuk kiélésére az elsődleges közösségben is, szankciók, újabb frusztrációk nélkül. Az agresszív kör megszakadt. Ez a közvetett ráhatás következményeivel egyetemben a feszültség, az agresszív érzelmek, indulatok erősségének csökkenését, dekompresszióját eredményezte.

A dekompresszió következményeként a frusztrációkkal szembeni tűrőképességük, frusztráció toleranciájuk fokozódott.

A végrehajtó reguláció hatására bekövetkezett attitűdváltozás a faktorokba beépült értékkategóriák alábbi módosulásával jellemezhető:

Kognitív faktort:

- az iskolai teljesítmény, tanulás lebecsülésének megszűnte
- az igényszint realizálódása
- személyek elleni fizikai-, cél elleni-, tárgyak elleni agressziók elutasítása
- az elutasított agressziók státuszt meghatározó voltának tagadása
- gyengébb személyek elleni fizikai agresszióknak, mint problémamegoldásnak elutasítása határozta meg.

Affektív faktort:

- tekintélyszemélyekkel szembeni bizalmatlanság, ne-

gativizmus megszűnte, illetve csökkenése

- a leszállított önértékelés kiváltotta szomorúság helyébe lépő sikeresség érzése
- félelem helyett megjelenő bizalom az interperszonális kapcsolatokban jellemezte.

Viselkedési faktorban bekövetkezett változásra:

- személyek elleni önérvényesítő, fizikai agressziók csökkenése
- aszociális agressziók megszűnte
- a fizikai agressziók súlyosságának csökkenése, esetleg gesztusokká szelidülése
- verekedések előli kitérő beállítódás kialakulása
- hatalmi személyek célja és tárgyak elleni agressziók megszűnte
- felnőttek hatalmi szférájában a gátoltság csökkenése
- verbális és konstruktív agressziók megjelenése, fokozódása utalt.

A faktorokban történt változások az agresszív attitűd aszociális jellegének megszűnését, az agresszióknak a környezet számára elviselhetővé válását eredményezték, számuk csökkenése mellett. Ezt a változást értem az agresszió szocializálódásán, s ezzel a kitűzött terápiás cél megvalósult.

A terápia fázisai

Minden csoport-pszichoterápiás ülés történéseit az affektív faktorok, közösségi és egyéni tényezők mellett a résztvevők aktivitása is meghatározza. Az affektusok summációjával együtt mozgásba hozva a csoportot, beindítja a csoportdinamikát.

A csoportdinamika terápiás erőként hatva megváltoztatja az egyént és a csoportot. Ezen változások következtében a csoportfolyamat fázisokban zajlik.

A csoportülésekről készült jegyzőkönyvek, feljegyzések kvalitatív elemzéséből kitűnt, hogy az indulatátvitel fejlődésének egyes állomásain sajátos formáju, tartalmu interakciók zajlottak. A kvantitatív elemzés az interakciók mennyiségében mutatott hasonló változást. A terápia folyamatának ezen változásokkal jellemezhető részeit tekintem fázisoknak.

A kvantitatív elemzéshez rendelkezésemre álló adatok a XXI. mellékleten találhatók. Az első oszlopban a csoportülések sorszámát tüntettem fel. A negyedik és a tizenegyedik csoportülésről nem készült jegyzőkönyv.

A táblázat bal oldalán az egy főre számított, egész számra kerekített verbális és motorikus, valamint az összes interakciók száma található. A jobb oldalon ezekből kiemeltem - egy tizedesre kerekítve - az egy főre átszámított általános irányu interakciókat. A táblázat alapján mennyiségi mutatókkal is jellemezhetem a fázisokat.

A gyakorlatban nem éreztem éles átmenetet, az interakciók számának ugrásszerű változásával kísért fázisváltást mint a táblázat adatai ezt sugallják. Ezt az illúziót a negyedik és a tizenegyedik csoportülés hiányzó adatai okozzák. A hiányos adatok miatt tartózkodom az egyes fázisok mennyiségi mutatóinak, átlagos interakció számainak a kiszámításától, mivel torz képet kapnék.

A XXI. mellékleten látható táblázatból így is kitűnik, hogy az első fázis vége a harmadik-negyedik, a harmadik fá-

zis kezdete a tizenegyedik-tizenkettedik csoportülésre tehető.

Első fázisra az interakciók alacsony száma jellemző, ezen belül is a motorikus interakciók túlsúlya. Feltűnő még az általános irányu interakciók alacsony száma. Ugy tűnik, hogy ezen a területen előbb billen át az arány a verbális interakciók javára. Az első csoportülésen egyetlen általános irányu interakciót sem tapasztaltam.

Erre a fázisra az indulatáttétel első állomása a jellemző, bár itt az átmenet nem volt éles. Egymással szembeni érzelmeiket az irigység, a társas kapcsolat utáni vágy, és a társtól való félelem közötti ambivalencia, bizonytalanság határozta meg.

Az interakciók tartalma is jellemző egy-egy fázisra, és fázison belül is fejlődést mutatott.

Az első csoportülés verbális interakcióit tartalmuk szerint a következő csoportokba sorolhatom.

1. Tájékozódó jellegű kérdések:

- "Te hányadikos vagy?"
- "Tényleg dobálódzunk?"

2. Kisérlet társkapcsolat teremtésére:

- "Te vagy a barátom, jó?"

3. Motorikus interakciókkal megerősített, rövid visszautasítások és tiltások:

- "Nem!"
- "Ne!"
- "Nem játszok!"

4. Felszólító jelleggel megfogalmazott kérések:

- "Adjál! Adjál!"
- "Vigyázz onnan!"
- "Várjál, vigyázz!"

5. Kisérlet a parancsolásra:

- "Ne tedd rá! Vedd le!"

A motorikus interakciók esetében a következő tartalmakat tapasztaltam.

1. Dominancia érvényesítése a társsal szemben:

- Leemeli az építőjátékot. Az asztalra helyezi. Közelebb húzza magához, hogy szomszédja ne nyuljon hozzá.
- Vizfestéket áthelyezi a másik oldalára, hogy a szomszédjától távol legyen.

2. Territórium védelme:

- Karjaival szinte körbe keríti a játékát. Könyökét oldalra kitolja, távol tartja a szomszédját.
- Hozzá közeledő csoporttagot ellöki.
- Fenyegető testhelyzet, mérges tekintet.

3. Közeledés, kapcsolatteremtési kísérlet:

- Egy-egy csoporttag megközelítése, játékának szemlélése.

4. Visszautasítás, közeledés előli kitérés:

- Észreveszi a hozzá közeledő csoporttagot és otthagyja a játékot.
- Hátat fordítva játszik.
- Ellöki a csoport tagját magától.

5. Frusztráció kiváltotta harag lereagálása tárgyak elleni agresszióval:

- Belerug a karikába.
- A karikát az ajtóhoz vágja.

A második csoportülés interakcióinak összetétele kibővült, megjelentek az általános irányuak is.

1. Tájékoztató jellegű verbális interakciók:

- "Nincs több játék? Valami más?"
- "Most is fogunk kapni sárkányt?"

Az első célcsoport ezt a szintet csak a negyedik csoportülés alkalmával érte el. Ekkor következtek be az első általános irányu verbális interakciók.

2. Tájékoztató jellegű motorikus interakciók:

- A 15. v.sz. lemegy a pincébe, figyel. Visszajön. Ismét lemegy, figyel. Visszajön, érdeklődve körül néz. Feltűnően körbe járkál.

Magyarázatként megjegyzem, hogy megállapodásunk értelmében a szomszédos pincét nem használhattuk. E szerint az interakció jelentése: Meddig mehetek el? Mit tehetek meg büntetés nélkül? Valóban nem leszek megbüntetve? Láttátok mit csináltam?

A harmadik csoportülésen regresszió alakult ki, a motorikus interakciók tartalma viszont bővült.

1. Segítségnyújtó jellegű motorikus interakció:

- A 13. v.sz. segít a 10. v.sz.-nek a vár elfoglalásánál.

A 13. v.sz. feszültségét vezette le ezzel, mivel az első héten sikertelenül küzdött a sárkánnyal.

2. Közös építési tendenciát jelző verbális és motorikus interakció:

- "Adj egy ilyen hosszút!" Kezét nyújtja az építőjáték

egy darabjáért. Egymás mellett, egy építőjátékból, de külön-külön építenek.

A második fázist az interakciók növekvő száma mellett a verbális interakciók túlsúlyba kerülése jellemzi a táblázat mindkét oldalán. A bal oldalon az interakciók számszerű növekedése teljes egészében a verbális interakciók mennyiségi növekedéséből adódik.

A fázist az indulatáttétel fejlődésének második állomása jellemezte. A csoporttagok egymással szembeni érzelmi szintén polarizálódtak, állandósultak a konfliktusok. Gyakoriak voltak a "váratlan", látszólag indokolatlan fizikai agressziók, azokat követő menekülések. Bünbakot képeztek, azt megtámadva viszont a támadó vált gyakran bünbakká.

Az interakciók tartalma tovább bővült, megkezdődött az agresszivitás szocializálódása.

Az ötödik csoportülésen a személyes jellegű interakciók tartalma bővült.

1. Közösségi cél által meghatározott verbális interakció:

- A 9. és a 13. v.sz. elhatározza, hogy versenyezni fognak. "Kinek lesz több győzelme?"

2. Feszültség indukálta nyugtalanság lereagálása csufolóddó énekkel, mondókával.

3. Közös építés által meghatározott motorikus interakciók:

- A 15. és a 9. v.sz. közösen épít egy házat a Grosblock elemeiből az asztalnál.

A hatodik csoportülésen következett be a tárgyak elleni fizikai agresszió szocializációjának első lépése.

1. Tárgyak elleni fizikai agresszió szerepvállalással:

- "Én vagyok az óriás. Szétrombolom!" - 15. v.sz.
- "Lucifer szétrombolta a házat." - 15. v.sz.

2. Csufolódás:

- "Mészáros." - mondja a 10. v.sz. a 15. v.sz.-nek.
- "Jancsi bácsi" - csufolja a 9. v.sz.-t az egész csoport.
- "Petike Pé" - csufolja a 15. v.sz. a 10. v.sz.-t.

3. Személy elleni fizikai és verbális agresszió átalakulása szabályjátékká:

A játék magán viselte a csoport bűnbakképzésének mechanizmusát. A 15. v.sz.-t a ház lerombolása után a 9. v.sz. Mészárosnak nevezte, az viszont Jancsi bácsinak őt. A 10. v.sz. csatlakozott a csufolódókhoz a 9. v.sz.-t támogatva. A 15. v.sz. őt nevezte Petike Pé-nek, erre ő üldözni kezdte.

Javasoltam, hogy ha utoléri, ő legyen a Petike Pé.

Javaslatomat azonnal megvalósították. A 13. v.sz. beállt a játékba, majd a 9. v.sz. is csatlakozott.

A hetedik csoportülésen a terapeuta felajánlott segítségének a visszautasításával bővült a verbális interakciók tartalma.

A motorikus interakciók terén az első sikeres szerepisajátítás és ennek a csoport általi megerősítése jelentette a bővülést.

A 12. v.sz. vizet hozott be a festéshez, az egész csoport számára elegendő mennyiséget egy vázában. A vázát maga elé helyezte, majd középre tette. Vizet töltött egy kisebb edénybe és abból festett.

Ronditási tendencia jelent meg a személyes jellegű motorikus interakciók között a nyolcadik csoportülésen.

A 14. és a 12. v.sz. egész csoportülésen rivalizált. A részben kötött térben gyakoriak voltak a rövid fizikai agressziók, de konfrontáció nem alakult ki. A harmadik szakaszban, a kötött térben a fizikai agressziókat verbális agresszió váltotta fel, amely nem biztosított elég energiát az agresszív feszültség levezetéséhez.

A 14. v.sz. az agresszív feszültségét pótcselekvéssel igyekezett levezetni, vadul, erőteljes, szögletes mozdulatokkal színezte a sárkányt.

- "Ez hülye!" -mondta rá a 15. v.sz.
- "Ez a legmérgesebb." - jelentette ki a 14. v.sz.
- "Te nem vagy észnél." - szólt közbe a 12. v.sz.
- A 14. v.sz. bemártotta az ecsetet a festékbe, dühösen a 12. v.sz. felé fordult és be akarta festeni az arcát.
- "Ne játszatok!" - kiabált rájuk a 15. v.sz.

Ez tulajdonképpen fizikai agresszió volt, ha nem is verekedés, de még magán viselte az objektum fizikai megkárosításának tendenciáját.

A 15. v.sz. reagálása volt az első, egyértelmű interakció, amelynek tartalmát a közösség normarendszerének védelme adta.

A kilencedik és tizedik csoportülés interakcióinak tartalmában újként jelentkezett az értékképzés a nem agresszív szerepviselkedésből.

A kilencedik csoportülés harmadik szakaszában a 12. és

15. v.sz. dominanciaharcát kiélezte a másodlagos dominanciaigényük ütközése. A 15. v.sz. vette kézbe az ecsetet, a 12. v.sz. - neki nem jutván - csak úgy tudta elvenni tőle, hogy ketté törte.

Az interakció kezdetén a dominanciaharc vesztese, az agresszor mellé álltam, feléje fordulva pozitív érzelmekkel. Ötletadó szerepet vállalva sikertelenül igyekeztem az agresszivitását kreatív irányba terelni.

Sikeres agressziója után következetesen ismét a vesztes mellé álltam érzelmileg. Javasoltam az ujjal való festést. Támogatásomat demonstrálva magam is elkezdtem a sárkányt festeni. Segítségemet elutasítva, a javaslat technikai megoldását részben megvalósítva, a törött ecset nyelével pöttyösre festette sárkányát a v.sz.

A csoport többi tagja az agresszor kivételével letette az ecsetet és ujjal kezdett festeni. Azok is átvették ezt a technikát akik eddig zsírkkrétával dolgoztak.

Az "ecsettörtést" követő ülésen a csoporttagok mint párducot üdvözölték a 15. v.sz.-t. Az eltelt hét sikere után érdeklődő, tájékozódó tartalmu verbális és sikerének örülő motorikus interakciókkal fogadták.

A harmadik fázisban az interakciók száma tovább növekedett, megtartva a verbális tulsulyt, de a motorikus interakciók növekedési üteme gyorsabb volt.

Ebben a fázisban az indulatáttétel végső stációja mellett a csoporttagok egymással szembeni indulatai is kiegyenlítődtek, árnyalttá váltak. Örültek egymás sikerének. A szociális örömforrás az "ecsettörés" után alakult ki, s tartósnak bizo-

nyult. Megjelent az önkritika csoportra vonatkoztatott formája, az elégedetlenség a csoport szerepkészletével, tényleges szerepviselkedésével.

Az interakciók tartalma tovább bővült. A tizenkettedik ülés második szakaszában a kezdeményező szerepet kiharcolt csoporttagok szerepet osztanak a terapeutának is.

Jelentkezett az agresszív tartalmu gesztusjáték:

- A 11. és 12. v.sz. egymást dobálta, majd egy-egy szék mögé bujva, már nevetve egymásra, a játékot fokozatosan szabályok közé szorították. Papirgalacsinnal dobálták már csak egymást, majd miután elfogyott a "lőszerük" csak a dobásokat imitálták.

- Az általános irányu verbális interakciók tartalma a csoporttal való elégedetlenséggel, kritikával - wir kritika - bővült. Ez elfedve ugyan, de magában hordozza a szubjektív kritikát, elégedetlenséget is.

- "Olyan rosszak. Majd kidobják egymás szemét." - szörnyülködött kicsit teátrálisan a 10. v.sz.

- "Nem tudunk mi játszani." - mondta a 9. v.sz.

- "Egy jó tündér kéne ide, aki meg ..." - jegyezte meg a 11. v.sz.

A személyes jellegű verbális interakciókban a közösség tulajdonának védelme jelent meg a helyzettel való konfrontálás formájában:

- A 12. v.sz. össze akarta kenni a falat, s ezt közölte a 10. v.sz.-szel.

- "Ha én elmennék hozzátok és összekenném a falat?" - kérdezte a 10. v.sz.

- "Apukám megverne." - válaszolta a kérdezett, s lemondott szándékáról.

A tizenharmadik csoportülés interakciói között a kívülről hozott szabályjáték - tűz-víz - megjelenése, és a kreatív agresszió első, sikeres kivitelezése jelent lényeges tartalmi bővülést.

A 12. és 15. v.sz. dominanciaharca ezen a csoportülésen is folytatódott. A csufolódásokat, kergetőzéseket követve rajzolni, festeni kezdtek. A 12. v.sz. ujjal kezdett festeni, s egy elnagyolt, a disznó és emberfej jegyeit egyaránt magán viselő arcképet festett. Kinevezte olajfestménynek és kitűzte a falra. Teátrális motorikus, hangos verbális, általános irányú interakcióval felhívta rá a csoport figyelmét. A 15. v.sz. volt a csoport egyetlen kövér tagja, akit néha "cocának" neveztek.

A további csoportüléseken már nem bővültek az interakciók lényeges tartalmakkal.

A terápia gyakorlati haszna

Szabályos, a terápia befejezése után pár évvel elvégzett követővizsgálattal nem kontrolláltam gondozottaim egzisztenciájának alakulását az iskolákban. Az évek folyamán a nevelőközösség más tagjaival kerültek kapcsolatba. Nem akartam negativumaikra felhívni a pedagógusok figyelmét. A terápia befejeztével megkértem a munkában résztvevő pedagógusokat, hogy foglalják össze tapasztalataikat. Néhányuk írásban is rögzítette véleményét. Ezekből közlök rövid részleteket az alábbiakban.

1. v.sz.: "A terápia hatása érezhető a gyermeknél. Sokkal rendesebben viselkedik, már nem kezdeményez verekedést, társai is ritkán tudják bevonni. Hipermittilis gyermek. Igényli a vele való hangsúlyos foglalkozást. Tanulmányi téren közepes, illetve egyes területen gyenge."

2. v.sz.: "Nyugodtabb mint előzőleg volt. Szeme tovább romlott, ezért megengedtem, hogy járkáljon az órán. Ezt ki is használja, de nem zavarja az osztályt. Még nem verekedik, de jó lenne a terápiát megismételni nehogy visszaessen."

3. v.sz.: "A gyerek magatartása változó. Heteken keresztül egészen elfogadható, majd hosszú ideig megint nyugtalan, problémás. A tavalyi magatartásához képest mintha nem is ő lenne, annyira megváltozott, előnyére. A kedves, szép szónak mindig van hatása nála. Közepes képességű, de érdeklődő, beszélni szerető. Közösségben alkalmazkodni nehezen tud, főleg ha nem az ő véleménye, akarata érvényesül. Ilyenkor durcás, szidja társait."

10. v.sz.: "Magatartása megváltozott. Nem él vissza testi erejével. Kerüli a veszekedős, verekedős gyerekeket. Ugy viselkedik, mintha lenézné őket, pedig nem jó képességű gyerek."

A terápia befejeztével egy gondozottnál következett be visszaesés. Az 1. v.sz. új pedagógushoz került. Hipermottilitását rendetlenkedésnek értékelte, és megkísérelte "megnevelni". Szeptember folyamán még igyekezett megfelelni a pedagógus követelményszintjének, szeretetének elnyerésére törekedett. Sikertelensége, frusztráltsága következtében a pedagógussal szemben kialakult agresszivitása cél elleni agresszió

formájában manifesztálódott. Sztrájkolt, nem volt hajlandó dolgozni az órán, eldugta a füzetét, munkalapjait.

A 2. v.sz. materjától az 1981/82-es tanévben, gyermeke ötödik osztályos korában kaptam visszajelzést. "A legtöbb tantárgyból jó szintet tudott elérni. Ugy érzi, hogy valójában ennél többet tud, csak figyelmetlensége miatt gyakran hibásak a megoldásai. Még mindig látni rajta, hogy rajz közben bizonyos irányban nem képes egy vonalat meghuzni. Olyan, mintha arra nem mozogna a keze."

A 3. v.sz.-szel szintén az 1981/82-es tanévben, nyolcadikos korában találkoztam. A tanácsadóval szemben van a sportorvosi rendelő, ő a rendelés előtti várakozást megunva meglátogatott. Közepes tanuló, szobafestőnek jelentkezett. Ötödik osztályos korától rendszeresen cselgáncsozik. Az újonnan jelentkezőket kísérte el az iskolából a sportorvoshoz.

Azzal a szándékkal válogattam azokról a gondozottakról a véleményeket, akiknek vizsgálati anyagát is ismertettem, hogy az elért eredmény érzékelhető legyen. Összevetve a felvételnél és a terápia befejezésekor rögzített állapotát személyiségüknek, igazoltnak látom az agresszivitás szocializálhatóságáról, irányított terelhetőségéről felállított hipotézisemet.

Az enkefalopátia, valamint tünetei: organikus diszpozíció által meghatározott hipermotilitás, mozgáskoordinációs és figyelemzavar továbbra is megmaradt, de a terápia a pedagógusokra is hatott. A tünetekkel szemben elfogadóbbá váltak.

Az aszociális agressziók gátlás alá kerültek, gondozottaim kidolgozták a szociálisan megtűrt és elfogadott agresz-

sziók formáit. Ez által személyiségük variabilitása bővült. A hatás erősségét bizonyítja az 1. sz. visszaesése. Attitűdjének affektív faktorában a terápiát megelőző állapot alakult ki, de a másik két faktor letiltotta a gátlás alá vont agressziókat. Kénytelen volt új agressziót keresni. Az eset bizonyosság arra is, hogy nem totális blokádnak épült ki, nem az agresszivitás került gátlás alá, csak egyes agressziók.

Befejezésként megállapítható, hogy az asszociális agresszív attitűd átstrukturálódott, a személyiség variáns jellemvonásait kedvezően megváltoztatva.

IRODALOM

- ÁGOSTON György: Pedagógia I., Bp. 1959, Tankönyvkiadó. 243 l.
- ARONSON, Elliot: A társas lény. Bp. 1978, Közgazdasági és Jogi Kiadó. 331 l.
- BAIN, Alexander: Neveléstudomány. Bp. 1912, Magyar Tudományos Akadémia kiadása. 1. köt. 287 l., 2. köt. 271 l.
- BALLÉR Endre: A cél- és feladatrendszer szerepe a tananyag kiválasztásában és elrendezésében Nagy László Didaktikájában = Pedagógiai Szemle, 1976. 1. 44-52. l.
- BANG, Ruth: A célzott beszélgetés. Bp. 1976. Tankönyvkiadó, 215 l.
- BÁRKÁN György: A tárgyi és társadalmi környezetre irányuló elvárások szerepe az igény szint szerkezetében = Pszichológiai Szemle, 1972. 1. 50-61. l.
- A beállítódás pszichológiája. Szerk.: MOLNÁR István: Bp. 1971. Akadémiai Kiadó. 243 l.
- BERGMANN Erzsébet: Korai idegrendszeri sérülés predispozíciós jelentősége beilleszkedési és tanulási problémáknál = Pszichológiai Szemle, 1969. 3-4. 395-401. l.
- BIERMANN, Gerd: Autogén tréning gyermekekkel és fiatalokkal, München - Basel, 1975.
Rinhardt, Verlag 30 l. /kézirat/
- BINÉT Ágnes - MÉREI Ferenc - SZEGEDI Márton: A Wechsler-féle intelligencia-teszt gyermek változata, Szombathely 1967. 43 l. /Vadenecum 25./
- BODÓ László: A környezetpusztítás emlékművei. Dunántúli Napló, XXXVI. 1979. május 5. 3. l.
- BOHM, Ewald: Pszichodiagnosztikai kézikönyv. 391 l. /kézirat/

- BÖSZÖRMÉNYI Zoltán - BRUNECKER Györgyi: A gyermekkor és az ifjúkor pszichiátriája. Bp. 1979, Medicina. 389 l.
- BUDA Béla: Az empátia - a beleélés lélektana. Bp. 1978, Gondolat. 334 l.
- BUDA Béla: A szerep fogalma a szociálpszichológiában = Pszichológiai Szemle, 1965. 1-2. 101-112. l.
- Büntető Törvénykönyv. Bp. 1976, Közgazdasági és Jogi Kvk. 683 l.
- Büntető Törvénykönyv. Bp. 1979, Közgazdasági és Jogi Kvk. 454 l.
- CAMPANELLA, Tommaso: A Napváros. Bp. 1959, Gondolat 142 l.
- CSEMEGI Károly művei. Bp. 1904, Franklin. 2. köt. 500 l.
- A csoportpszichoterápiás ülés dinamikájának elemzése. /Horváth Szabolcs/ et al. 1 = Pszichológiai Szemle, 1966. 1-2. 158-166. l.
- Csoportpszichoterápiás ülések tematikus anyagának feldolgozása. /Horváth Szabolcs/ et al. 1 = Pszichológiai Szemle, 1971. 4. 509-513. l.
- DURÓ Lajos: A személyiség erkölcsi tulajdonságainak és interperszonális kapcsolatainak néhány összefüggése = Pszichológiai Szemle, 1972. 2. 211-217. l.
- Ezernyolczszáznegyvennyolc. Szerk. Jókai Mór-Bródy Sándor-Rákosi Viktor. Bp. 1898, Révai. 476 l.
- Az ezredforduló iskolája. Szerk.: Kozma Tamás. Bp. 1979. Tankönyvkiadó. 337 l.
- FESTINGER, Leon: A kognitív disszonancia elmélete = Szociálpszichológia. Szerk.: HUNYADI György. Bp. 1973, Gondolat. 75-83. l.
- FRENKEL Szilvia: Kudarc-reakciók kiscsoport helyzetben = Pszichológiai Szemle, 1974. 4. 422-437. l.

- FREUD, Sigmund: Egy illúzió jövője. Bp.1945, Antiqua. 72 l.
- FREUD, Sigmund: Pszichoanalízis. Bp.1977, Tankönyvkiadó.100 l.
- FÜREDI János-MÓROTZ Kenéz-SZOMBATHELYI Éva: Az osztálycsoport módszertani kérdéseiről = Pszichológiai Szemle,1969. 2. 252-260.l.
- FÜREDI János: Terápiás közösség kialakítása és szociálpszichiátriai vizsgálata. Bp. 1979, Akadémiai Kiadó. 171 l.
- GÁBORNÉ DONÁTH Blanka - GULYÁSNE SZILÁGYI ZSuzsa: Dominancia-igények ütköztetése és azok konfrontálása egészséges fiúcsoportban = Pszichológiai tanulmányok XIV., Szerk.: LÉNÁRD Ferenc. Bp. 1975., Akadémiai Kiadó. 95-107. l.
- GÁSPÁR László: A társadalmi gyakorlat szükségletei és az általános nevelés tartalma. Bp. 1977, Akadémiai Kiadó.58 l.
- GÁTI Ferenc: Az általános iskolai nevelés pszichoterápiához hasonló mozzanatai = Pszichológiai tanulmányok XIV. Szerk.: LÉNÁRD Ferenc. Bp. 1975, Akadémiai Kiadó. 75-86.l.
- GEGESI KISS Pál - LIBERMANN Lucy: Általános magatartási rendellenességek gyermekkorban = Pszichológiai Szemle, 1963. 1. 1-46.l.
- GEGESI KISS Pál: Az ember és környezet kapcsolatának jelentősége gyermekkorban = Pszichológiai Szemle, 1966. 3. 333-342.l.
- GEGESI KISS Pál-LIBERMANN Lucy: Az iskolai ártalmak jelentősége a gyermek és ifjúkori személyiségzavarokban = Pszichológiai Szemle, 1964. 1. 1-40.l.
- GEGESI KISS Pál-LIBERMANN Lucy: Nevelési tanácsadás és utógondozás. Szerk.: MAJLÁTH György. Bp. 1974, Tankönyvkiadó. 175-224.l.

- GEREVICH József-UNGVÁRI Gábor-KARCAG István: Adalékok a spontán rajz diagnosztikai értékességéhez = Pszichológiai Szemle, 1979. 1. 12-21.1.
- GROSS, Neal - W.Me EACHERN, Alexander - S. MASON, Ward: A szerepkonfliktus és feldolgozása = Szociálpszichológia. Szerk.: Hunyady György. Bp.1973,Gondolat. 329-344.1.
- Gyógypedagógiai pszichológia. Szerk.: Illyés Gyuláné. Bp.1978, Akadémiai Kiadó. 467 l.
- GYÖRGY Julia: Az antiszociális személyiség. Bp. 1967, Medicina. 214 l.
- GYÖRGY Julia: A nehezen nevelhető gyermek, Bp. 1978, Medicina. 207 l.
- GYŐRI György: Egy nap a legújabb iskolában = Köznevelés, 35. 1979. 7. 3-5.1.
- HALL, Edward T.: Rejtett dimenziók. Bp. 1980, Gondolat. 274 l.
- HARMATA János: A csoportfolyamat eseményeinek regisztrálása = Pszichológiai Szemle, 1975. 6. 598-603.1.
- HARSÁNYI István: 3-18 éves fiúk és lányok témarajzainak fejlődéslélektani sajátosságai = Pszichológiai tanulmányok VI. Főszerk.: Gegesi Kiss Pál. Bp. 1964, Akadémiai Kiadó. 139-165.1.
- HARSÁNYI István-DONÁTH Blanka, G.: A farajz vizsgálat = Pszichológiai Szemle, 1978. 1. 3-16.1.
- HARSÁNYI István: Az iskolai nevelés pszichológus szemmel. Bp. 1970, Tankönyvkiadó. 213 l.
- HARSÁNYI István: Iskolások családrajza mint a családi relációk és az önértékelés feltárásának eszközei = Pszichológiai tanulmányok. VIII. Főszerk.: Gegesi Kiss Pál. Bp.1965,

Akadémiai Kiadó. 171-194.1.

HARSÁNYI István: A tanulók megismerése. Bp. 1971, Tankönyvkiadó. 95 l.

HELLER Ágnes: Az ösztönök az érzelmek elmélete. Bp. 1978, Gondolat. 334 l.

HERMANN Imre: Tudat. Tudatlan = Pszichológiai Szemle, 1960. 4. 415-424.1.

HIDAS GYörgy-BUDA Béla: A csoportpszichoterápiás folyamat vizsgálata az interperszonális kommunikációelmélet szempontjai szerint = Pszichológiai Szemle, 1968. 1-2. 104-122.1.

HIDAS GYörgy - BUDA Béla: A csoportpszichoterápiás folyamat vizsgálata az interperszonális kommunikációelmélet szempontjai szerint = Pszichológiai Szemle, 1967. 4. 537-550.1.

HIDAS GYörgy - BUDA Béla: Megfigyelések kiképző csoportok bomlási folyamatairól = Pszichológiai tanulmányok XIV. Szerk.: Lénárd Ferenc Bp. 1975, Akadémiai Kiadó. 385-393.1.

HIDAS GYörgy: Pszichoterápia és csoportfolyamat = Pszichológiai Szemle, 1974. 2. 189-193.1.

HÓDOSI Rózsó: A csoportpszichoterápia helye neurózis osztályon kezelt prepubertás kornak ellátásában = Pszichológiai Szemle, 1975. 6. 591-597.1.

HORÁNYI Béla: A gyógyító hallgatásról = Pszichológiai Szemle, 1961. 2. 153-156.1.

HORVÁTH GYörgy: Személyiség és öntevékenység. Bp. 1978, Tankönyvkiadó. 341 l.

HORVÁTH László Gábor: Új módszer a személyiség megismerésére.

Bp. 1971, Akadémiai Kiadó. 243 l.

Idült elmebetegek csoportpszichoterápiája tömegjellegű cso-

portokban. /Gálfi Béla/ et al. = Pszichológiai Szemle, 1966. 3. 409-413. l.

KABAINÉ HUSZKA Antónia: A gyermeki fegyelmezetlenség, nyugtalan-

ság javítása a "sárkány próbával". = Nevelési tanácsadás és utógondozás. Szerk.: Majláth György. Bp. 1974, Tankönyvkiadó. 601 l.

KALMÁR Ernő: Exploráció-helyzettel összefüggő érzelmek hatása élőbeszédre = Pszichológiai Szemle, 1965. 3-4.

364-369. l.

KARDOS Lajos: Alaklélektan. Bp. 1974, Gondolat. 537 l.

KARDOS Lajos: Általános pszichológia. Bp. 1973, Tankönyvkiadó. 363 l.

KARDOS Lajos: Behaviorizmus. Bp. 1970, Gondolat. 305 l.

KARDOS Lajos: A neurópszichikus információ eredete. Bp. 1976, Akadémiai Kiadó. 298 l.

KELMAN, Herbert C.: A szociális befolyásolás három folyamata = Szociálpszichológia. Szerk.: Hunyady György. Bp. 1973, Gondolat. 47-58. l.

KISS Tihamér: A közművelődés pszichológiai alapjai. Bp. 1973, Tankönyvkiadó. 246 l.

KOCH, Karl: Der Baumtest-Der Baumzeichenversuch als psychodiagnostisches Hilfsmittel. - Bern-Stuttgart. 1957, Hans-Hüner, Verl. 258 l.

KÓSANÉ ORMAI Vera: Magatartási zavarok súlyosságának megítélése pedagógusok és pszichológusok körében =

- Pszichológiai tanulmányok. XIV. Szerk.: Lénárd Ferenc.
Bp. 1975, Akadémiai Kiadó. 141-154.1.
- KÓSÁNÉ ORMAI Vera: Nevelési nehézségek megoldásainak minősítése pedagógusok és pszichológusok által = Pszichológiai Szemle, 1979. 2. 141-148.1.
- KÓSÁNÉ ORMAI Vera: Nevelési eljárások különböző tanulói magatartási rendellenességek esetén = Pedagógiai Szemle, 1973. 4. 329-338.1.
- KOVALJOV, A.G.: Személyiséglélektan. Bp. 1972, Tankönyvkiadó. 498 l.
- KRAJNOVICS Pál: A fiatalkori bűnözés biológiai aspektusairól = Pszichológiai Szemle, 1972. 3-4. 534-540.1.
- LEWIN, Kurt: Csoportdinamika. Bp. 1975. Közgazdasági és Jogi Kvk. 513 l.
- LUST Iván: Csoportmodellek és a látens tartalom kérdése a csoportpszichoterápiában = Pszichológiai Szemle, 1976. 4. 364-373.1.
- MAJLÁTH GYörgy: A gyermekkorú kriminalitásról = Pszichológiai Szemle, 1960. 4. 402-406.1.
- MAKARENKO, Anton Szemjonovics: Válogatott pedagógiai tanulmányok, Bp. 1950, Magyar Szovjet Társaság. 323 l.
- MARTON Lajosné-Szirtes József: A társas viselkedés és tanulás működési elvei, az állatok utánzó viselkedésformáinak elemzése = Pszichológiai Szemle, 1967. 3. 347-360.1.
- MÉREI Ferenc: A Rorschach-próba. Bp. 1981, Tankönyvkiadó. 312 l.
- MURÁNYI László: Tüzesetek! Dunántúli Napló XXXVII. 1980. március 12. 2. 1.

- MÜNICH Iván: Visszaeső bűnözők személyes tere, perceptuális orientációja, szorongásos színvonala mint a nyílt támadó viselkedés jelzései = Pszichológiai Szemle, 1977. 3. 245-254. 1.
- NAGY József: Köznevelés és rendszerelmélet. Veszprém, 1979, Országos Oktatástechnikai Központ. 286 l.
- NYIRŐ Gyula: Psychiátria. Bp. 1971. Medicina. 389 l.
- NYIRŐ Gyula: Psychiátria. Bp. 1962, Medicina. 706 l.
- SOMOGYI TÓTH Zsuzsa, N. - ORMAI Vera: Adatok az enkefalopátiás magatartási rendellenességek pszichológiai diagnosztikájához = Pszichológiai Szemle, 1965. 1-2. 124-136. 1.
- OSGOOD, Charles E.: Kognitív dinamika az emberi ügyek irányításában = Szociálpszichológia. Szerk.: Hunyadi György. Bp. 1973, Gondolat. 84-113. 1.
- PARSONS, Talcott: A társadalom alrendszerei = Jog és szociológia. Bp. 1979. Közgazdasági és Jogi Kvk. 101-113. 1.
- PAVLOV, Ivan Petrovics: Összes művei. Szerk.: Lissák Kálmán. Bp. 1954-1958. Akadémiai Kiadó. 1-4. köt.
- Pedagógiai szociálpszichológia. Szerk.: Pataki Ferenc. Bp. Gondolat. 728 l.
- PERCZEL Tamás - VÖLGYESI Pál: Az agresszív magatartásmód komplex jellege, differenciálhatósága, különös tekintettel a társadalmi hatások személyiségalkító jellegére = Pszichológiai Szemle, 1969. 3-4. 503-517. 1.
- PERTORINI Rezső - POLCZ Alaine: Orvosi pszichológia a gyakorlatban. Bp. 1976, Medicina. 619 l.
- PÉTER Ágnes: Neurológia pszichológusok számára. Bp. 1979,

Tankönyvkiadó. 207 l.

POLCZ Alaine: Aktiv játékdiagnosztika és játékterápia. Intaháza 1974, Pszichiátriai Rehabilitációs Intézet 198 l.

POLCZ Alaine: A világ-technika módszerének hazai diagnosztikai és terápiás alkalmazása = Pszichológiai Szemle, 1966. 1-2. 158-166. l.

POPPER Péter: A kriminális személyiségzavar kialakulása. Bp. 1970, Akadémiai Kiadó. 171 l.

POVÁZSAY ÉVA: A konfliktus az explorációs pszichoterápiában = Pszichológiai Szemle, 1967. 4. 532-535. l.

A pszichoanalízis és modern irányzatai. Szerk.: Buda Béla. Bp. 1971, Gondolat. 479 l.

RAB Ferenc: Legyünk gyávák = Dunántúli Napló, XXXVII. 1980. január 27. 12. l.

RANSCHBURG Jenő: Az emlékezethez kapcsolódó negatív és pozitív érzelmek fejlődése óvodáskortól a pubertás korig = Pszichológiai Szemle, 1965. 3-4. 355-363. l.

RANSCHBURG Jenő: Félelem, harag, agresszió. Bp. 1973, Tankönyvkiadó. 151 l.

RANSCHBURG Jenő: A frusztráció ébresztette interferáló emóciók intenzitásának változása a frusztrátor illetve indifferens személy felé irányított nyílt agresszió hatására = Pszichológiai Szemle, 1972. 2. 173-181. l.

RANSCHBURG Jenő: A szülői magatartás és a nevelői attitűdök hatása a gyermeki viselkedésre = Pszichológiai tanulmányok XIV. Szerk.: Lénárd Ferenc. Bp. 1957, Akadémiai Kiadó. 33-48. l.

RANSCHBURG Jenő: A válás és a gyermek = Baj van a Gyermekem-

- mel. Bp. 1977, Gondolat. 157-176.1.
- RÉTHY Zoltán: A lelki tevékenység dinamizmusáról = Pszichológiai Szemle, 1963. 3. 387-393.1.
- ROGER, Lambert: Tekintély és szociális befolyásolás = Szociálpszichológia. Bp. 1973, Akadémiai Kiadó. 93-150.1.
- ROUSSEAU, Jean Jacques: Emil vagy a nevelésről. Bp. 1896, Franklin. 640 l.
- ROUSSEAU, Jean Jacques: Társadalmi szerződés, Bp. 1947, Phönix-Oravetz. 149 l.
- RUBINSTEIN, Sz. L.: Az általános pszichológia alapjai I-II. Bp. 1964, Akadémiai Kiadó. 1103 l.
- RUBINSTEIN, Sz.L.: Léte és tudat. Bp. 1967, Kossuth. 325 l.
- SANFORD, Nevitt: Az autoriter személyiség elmélete = Szociálpszichológia. Szerk.: Hunyadi György. Bp. 1973, Gondolat. 384-405.1.
- SCHMIDT Ibolya: Konfliktusok a nevelésben = Köznevelés, 35. 1979. 19. 9-10.1.
- SECORD, Paul F. - BACKMAN, Carl W.: Szociálpszichológia. Bp. 1972, Kossuth. 546 l.
- SIMON Márta: A rikkancsnak standard standja van = Dunántúli Napló XXXVII. 1980. január 28. 3. 1.
- SÜLE Ferenc: A pszichoterápiás paradoxon és alkalmazása a csoportpszichoterápiás instrukciókban = Pszichológiai Szemle, 1971. 4. 520-527.1.
- SZEGAL Borisz: Az agresszív viselkedés fejlődése korai gyermekkorban = Pszichológiai Szemle, 1978. 4. 367-376.1.
- SZILÁGYI Vilmos: Mélylélektan és nevelés. Bp. 1979. Tankönyvkiadó. 254 l.

- SZINETÁR Ernő-MOLNÁR Emma, C.: A betegek elvárásai a csoport-
pszichoterápia folyamán = Pszichológiai Szemle, 1976.
6. 523-528.1.
- SZINETÁR Ernő: A családterápia néhány mozzanata = Pszicholó-
giai Szemle, 1968. 3. 416-423.1.
- VARGA Miklós: Egy tömeggyilkos pszichológiai vizsgálata =
Pszichológiai Szemle, 1965. 3-4. 481-483.1.
- VARGA Zoltán: Erőszak, verés, megalázás = Köznevelés, 34. 1.
3-4.1.
- VARGA Zoltán: Iskolai ártalmak. Bp. 1974, Tankönyvkiadó.100 l.
- VECZKÓ József: Gyermek- és ifjúságvédelem. Bp. 1978, Tankönyv-
kiadó. 162 l.
- VECZKÓ József: A tanulók iskolához való viszonyának pszicho-
lógiai vizsgálata = Pszichológiai tanulmányok XIV.
Szerk.: Lénárd Ferenc. Bp. 1975, Akadémiai Kiadó.
33-48.1.
- VIGOTSKIJ, L. Sz.: Gondolkodás és beszéd. Bp. 1967, Akadé-
miai Kiadó. 395 l.
- WELLS, Harry K.: Pavlov és Freud. Bp. 1968. Kossuth 534 l.
- WIDLÖCHER, Daniel: A rajz és a gyermek pszichopatológiája=
Pszichológiai Szemle, 1973. 4. 606-614.1.

JEGYZETEK

1. DURÓ Lajos egyetemi előadásai
2. A családrajz vizsgálatok kidolgozásánál Gegesi-Libermann és Harsányi tapasztalatait vettem figyelembe:
 - Gegesi-Libermann: Nevelési Tanácsadás és ... 1974. Bp. 175-224. l.
 - Harsányi: Az iskolások családrajza ... = Psz. tan. 1965. 171-194. l.
 - Harsányi: Az iskolai nevelés ... 1970. Bp. 213 l.
 - Harsányi: A tanulók megismerése 1971. Bp. 95 l.
3. GÁTI Ferenc: Az általános iskolai nevelés pszichoterápiához hasonló mozzanatai = Psz. tan. 1975. 87. l.
4. A II. melléklet azon bírói gyakorlatot ismerteti, amely szerint a könnyű testi sértés esetén ma sem szabnak ki végrehajtható szabadságvesztést, viszont a fő büntetés súlyát növelik mellékbüntetésekkel. Lényeges változás, hogy a szülők, nevelők, pedagógusok által nevelési célzattal okozott könnyű testi sértés is bűncselekménynek minősül.

A III. melléklet a joglakotók fokozódó szigorát tükrözi. A könnyű testi sértés vétsége esetén fél évről 1 évre emelték a kiszabható szabadságvesztés idejét.
5. VARGA Zoltán: Erőszak, verés, megalázás = Köznevelés, 34. l. 3. l.
6. Anton Szemjonovics MAKARENKO következő módszereire gondolok:
 - a csavargók levetett ruháinak elégetése ünnepélyes

formában

- militáris formaságok
- tisztségviselőknek biztosított jogok
- gyerekek ítélkezési joga.

Edward Joseph FLANAGAN az Egyesült Államokban, 1917-től foglalkozott csavargó gyerekek nevelésével. Tőle származik a telep városnak nevezése, s joggal, mivel gondozottainak száma 7 000 körül volt. Nála is a gyerekek közül kerültek ki Makarenkónál megismerthez hasonló jogokkal rendelkező vezetők. A II. világháborút követően Japánban, Németországban, Ausztriában segített megszervezni az ifjúságvédelmet.

7. HELLER Ágnes: Az ösztönök. Az érzelmek eredete, 1978. Bp. 57. l.
8. KARDOS Lajos: Behaviorizmus, 1970. Bp. 151. l.
9. BUDA Béla: A szerep fogalma a szociálpszichológiában = Psz. Sz. 1965. 1-2. 108. l.
10. Az enkefalopátia a személyiség komplex állapota.
A komplex állapotot Duró egyetemi előadásainak megfelelően értelmeztem.
11. VECZKÓ József: A tanulók iskolához való viszonyának pszichológiai vizsgálata = Psz. tan. 1975. 75. l.
12. VECZKÓ József egyetemi előadásai
13. Adataim az Igazságügyi Minisztérium számára készített statisztika "Fk" táblájából származnak.
14. SIMON Márta: A rikkancsnak standard standja van = Dunántúli Napló. XXXVII. 1980. január 28. 3. l.

15. RAB Ferenc: Legyünk gyávák = Dunántuli Napló XXXVII.
1980. január 27. 12. 1.
16. BODÓ László: A környezetpusztítás emlékművei = Dunántuli
Napló XXXVI. 1979. május 5. 3. 1.
17. Uo.: 3. 1.
18. GYÖRGY Julia: Az antiszociális személyiség, 1967, Bp.
126.1.
19. VECZKÓ József egyetemi előadásai
20. RANSCHBURG Jenő: Félelem, harag, agresszió 1973. Bp.7-8.1.
21. DURÓ Lajos egyetemi előadásai
22. ARONSON, Elliot: A társas lény 1978. Bp. 138.1.
23. RUBINSTEIN, Sz.L.: Léte és tudat 1967. Bp. 259.1.
24. FREUD, Sigmund: Pszichoanalízis 1977. Bp. 170.1.
25. MURÁNYI László: Tüzesetek! = Dunántuli Napló XXXVII.1980.
január 28. 2. 1.
26. JÓKAI-BRÓDY-RÁKOSI: Ezernyolcszáznegyvennyolc 1898. Bp.
20.1.
27. LEWIN, Kurt: Csoportdinamika 1975. Bp. 182. 1.
28. KARDOS Lajos: Általános pszichológia 1973. Bp. 284. 1.
29. KOVALJOV, A.G.: Személyiséglélektan 1972. Bp. 161. 1.
30. Molnár István: A beállítódás pszichológiája 1971.Bp.17.1.
31. Az enkefalopátia tüneteit, lokalizációját tekintve nem
egységes. Meyer a cortex cerebri, mások a köztiagy
sérülését, Gölnitz az oldalkamrák vagy a ventriculi
tertius deformitását teszi érte felelőssé.
32. Pontok helyettesítik a 2. v.sz. nevét.
33. LEWIN, Kurt: Csoportdinamika 1975. Bp. 143. 1.

Családrajz instrukciók

"A" változat: A papírra rajzold le a családod tagjait!

Kérdésére adott válaszok:

- Ahogy neked tetszik, ahogy akarod.
- Használhatok színeket is? - Ahogy tetszik.
- Magamat is le kell rajzolni? - Ahogy akarod.

"B" változat: A papírra rajzold le családod tagjait. Magadat is rajzold le.

Kérdésekre adandó válasz:

- Az "A" változat szerint.
- Magamat is le kell rajzolni? - Igen.

"C" változat: Most egy tréfás feladatot kell megoldani. Biztosan neked is fog tetszeni a feladat. A multkor már lerajzoltad a családod, most ezt megismétljük, de tréfás változatban. Mindenkit tréfás változatban rajzolj le, komikusan, humorosan. Arra törekedj, hogy a rajz jellemző legyen arra, akit lerajzolsz. Magadat is rajzold le.

Kérdésekre adandó válaszok:

- Az előzőekhez hasonló.
- Jelmezben is rajzolhatok valakit? - Igen.
- Külön rajzoljam az alakokat, vagy lehet jelenetben is? - Ahogy neked jobban tetszik.

"D" változat: Most egy komoly feladatot kapsz, te már ezt is meg tudod oldani. Rajzolj le egy jó családot, egy olyant, amelyben te is szívesen élnél. Magadat is rajzold le.

Kérdésekre adandó válasz:

- Az előbbiekhöz hasonló.

II.

A testi sértés büntetésének alkalmazása, a bűntény tisztázása ügyében megkérdeztem dr. Ferencz Zoltánt a Pécsi Jogtudományi Egyetem Büntetőjogi Tanszékének munkatársát, aki az alábbi felvilágosítást adta:

A testi sértés büntetését az európai gyakorlatnak megfelelően Csemegi Károly munkájának hatására az 1878-as V-ös Törvény szabályozta hazánkban.

Megkülönböztettek könnyű és súlyos testi sértést, a sérülés gyógyhatásától függően. A könnyű testi sértés 8 napon belül gyógyult, a súlyos testi sértés 8 napon túl. Mindkét testi sértés bűncselekménynek számított, de a 8 napon belül gyógyuló: vétség, a 8 napon túl gyógyuló: büntett. A súlyos testi sértés enyhébb formáit szintén a vétség közé sorolták.

A Csemegi Kódex megengedte: nevelők, pedagógusok, szülők alkalmazhattak testi fenytést, verést - 8 napon belül gyógyuló sérülésig. Ez 1945-ben szűnt meg.

Óhatatlanul felmerül a kérdés, hogy ez a törvényhozó munka mennyiben állta meg a helyét?

Feltétlenül világszinvonalon álló törvényhozó munka volt. Korszerűségére jellemző, hogy fő tételei 1961-ig voltak érvényben, s az 1961-es V-ös Törvény lényegében csak differenciált, alig változtatott rajta. Ezt a jelenleg érvényes 1978-as IV-es Törvény sem módosította.

Az elméleti törvényhozó munka differenciálta a testi sértés felosztását, valamint a büntetésvégrehajtás módját. A jelenlegi gyakorlathoz igazították a törvényt, részben szigorították a könnyű testi sértés büntetését. Az 1878-as V-ös Törvény fél évben maximálja a szabadságvesztés időtartamát, az

1961-es V-ös Törvény egy évben állapítja meg. Bevezették a súlyos testi sértés minősített eseteit, ezen belül fokozódott a törvény szigora.

A bírói gyakorlat nem sokat változott az elmúlt egy évszázad alatt.

Az 1800-as években a Kúria döntése alapján a könnyű testi sértés esetén a gyakorlatban nem hoztak végrehajtható börtönbüntetést. Jellemző volt a pénzbüntetés.

Az 1910-es évektől, ahogy a nyilvántartási rendszer fejlődött, lehetővé vált a felfüggesztett szabadságvesztés alkalmazása.

A súlyos testi sértésnél vegyesen alkalmaztak pénz-, felfüggesztett- és végrehajtható börtönbüntetést. Az ítéletek több mint 50 %-a felfüggesztett börtönbüntetés volt. A kiszabott börtönbüntetések 1-2 éves terjedelműek voltak.

A könnyű testi sértésnél ma sem alkalmaznak végrehajtható börtönbüntetést, ezt csak a súlyos testi sértés minősített eseteiben alkalmazzák, általában 1-2 évig terjedő idővel. Ezzel szemben növekedett a mellékbüntetések alkalmazásának jelentősége. Kétség kívül igaz, hogy a fő, és mellékbüntetéseket együttesen alkalmazva, most szigorúbb a bírói gyakorlat.

III.

A testi sértés bűncselekményének büntethetősége

törvény	bűncselekmény	kiszabható szabadságvesztés
1878-as V-ös Törvény	könnyű testi sértés vétsége	fél évig terjedő börtönbüntetés
	súlyos testi sértés vétsége	egy évig terjedő börtönbüntetés
	súlyos testi sér- tés büntette	három évig terjedő börtönbüntetés
	maradandó fogya- tékosságot okozó súlyos testi sér- tés büntette	öt évig terjedő börtönbüntetés
1961-es V-ös Törvény	könnyű testi sértés vétsége	egy évig terjedő szabadságvesztés
	súlyos testi sértés vétsége	egy évig terjedő szabadságvesztés
	súlyos testi sértés büntette	három évig terjedő szabadságvesztés
	maradandó fogya- tékosságot okozó súlyos testi sér- tés büntette	öt évig terjedő szabadságvesztés
1978-as IV-es Törvény	könnyű testi sértés vétsége	egy évig terjedő szabadságvesztés
	súlyos testi sértés vétsége	egy évig terjedő szabadságvesztés
	súlyos testi büntette	3 évig terjedő szabadságvesztés
	maradandó fogya- tékosságot okozó súlyos testi sértés büntette	5 évig terjedő szabadságvesztés

Idegrendszeri sérülésre utaló adatok a v.sz.-ek anamnézisében

V.sz.	anamnesztikus adatok
1.	---
2.	- 10 hónappal és három héttel az előző szülést követve, gerincsérvvel született. - otitis, kétoldali fülműtét 1;6 korban
3.	---
4.	- csecsemőkori napszúrás
5.	---
6.	---
7.	- meningitis
8.	- A beutalást megelőző évben többször ismétlődő 40 °C-os láz, amely foghúzást követően megszűnt.
9.	- asphyxia
10.	- asphyxia, 0;6 korban többször ismétlődő magas lázas rohamok
11.	---
12.	- Csecsemőkorban gyakori, láz nélkül lezajló arcüreggyulladás.
13.	- a graviditás 7. hónapjában mater ijedtségélménye, - elhúzódó szülés - gyógyszermérgezés 3;0 korban
14.	- 1;0 korban 2 napig tartó 40 °C-os lázzal kísért rubeola
15.	- 45 éves korában szült, első gyermek - farfekvés - császár - Magzatviz előzőleg elfolyt, szülési fájdalmakat a mater nem érzett.

Idegrendszeri ártalom - következmény - miliőártalom

v.sz.	1.	2.	3.	4.	5.
1.	-	-	igen	igen	-
2.	-	igen	igen	-	-
3.	-	-	-	igen	-
4.	igen	-	-	-	igen
5.	-	-	-	igen	-
6.	-	-	-	-	-
7.	igen	-	igen	-	-
8.	igen	-	igen	igen	-
9.	igen	-	-	-	igen
10.	-	igen	igen	-	igen
11.	-	-	-	igen	-
12.	igen	-	igen	-	-
13.	-	igen	igen	-	-
14.	igen	-	igen	-	igen
15.	igen	-	igen	igen	-
Σ	7	3	9	6	4

Megjegyzés:

1. oszlop: idegrendszeri ártalomra utaló anamnesztikus adatok egyszeri előfordulása,
2. oszlop: idegrendszeri ártalomra utaló anamnesztikus adatok halmozott előfordulása
3. oszlop: enkefalopátia előfordulása a diagnózisban
4. oszlop: miliőártalmat kiváltó tényezők egyszeri előfordulása,
5. oszlop: miliőártalmat kiváltó tényezők halmozott előfordulása.

VI.

A miliőártalom eredetének megnevezése és
megoszlása a v.sz.-ek esetében

v.sz.	miliőártalom megnevezése
1.	- csonka család
2.	----
3.	- csonka család
4.	- mater érzelmi közömbössége - pszichaszténiás pater
5.	- alkoholista, agresszív pater
6.	----
7.	----
8.	- hideg, tárgyilagos családi légkör
9.	- nem kívánt gyermek az egyik szülő részéről sem - csonka család - kriminális személyiségű pater
10.	- pater részéről nem kívánt gyermek - kriminális személyiségű pater - csonka család
11.	- csonka család
12.	----
13.	----
14.	- mater részéről nem kívánt gyermek - csonka család - kriminális személyiségű pater
15.	- nem kívánt gyermek egyik szülő részéről sem

VII.

Az organikus és pszichogén kórokok együttes
hatása

v.sz.	organikus kór- okok enkefalopátia	pszichogén kórok		
		milióár- talom	verés	diszkri- minációs ártalom
1.	igen	igen	igen	igen
2.	igen	-	igen	igen
3.	-	igen	-	igen
4.	-	igen	igen	igen
5.	-	igen	igen	igen
6.	-	-	igen	igen
7.	igen	-	igen	igen
8.	igen	igen	-	igen
9.	-	igen	igen	igen
10.	igen	igen	igen	-
11.	-	igen	-	igen
12.	igen	-	igen	igen
13.	igen	-	igen	-
14.	igen	igen	igen	igen
15.	igen	igen	-	-
Σ	9	10	11	12

VIII.

Az 1974-től 1978-ig terjedő időszakban jogerősen elítélt
fiatalkorúak által elkövetett bűncselekmények és az
agresszív bűncselekmények számszerű megoszlása Baranya
megyében

év	bűncselekmények			agresszív bűncselekmények		
	fiu	lány	Σ	fiu	lány	Σ
1974.	200	16	216	59	2	61
1975.	197	20	217	58	0	58
1976.	194	24	218	36	4	40
1977.	196	32	228	50	8	58
1978.	195	33	228	59	5	64
Σ	982	33	1107	262	19	281

IX.

Az 1974-től 1978-ig terjedő időszak agresszív
bűncselekményekért jogerősen elítélt fiatalok
megoszlása Baranya megyében

a bűncselekmény megnevezése	fiu	lány	Σ
hivatalos személy elleni erőszak	19	2	21
hivatalos személy megsértése	1	1	2
emberölés	2	2	4
emberölés kísérlete	5	-	5
könnyű testi sértés	15	1	16
súlyos testi sértés	30	2	32
garázdaság	92	7	99
súlyos testi sértés és garázdaság	32	-	32
becsület sértés	3	1	4
erőszakos nemi közöszlész	14	-	14
rablás	15	1	16
kártevés, rombolás, me- rénylet	1	1	2
igazgatás	3	-	3
visszaélés: fegyverrel, robbanóanyaggal, lőszerrrel	8	-	8
rongálás	22	1	23
Σ	262	19	281

X.

Az 1974-től 1978-ig terjedő időszak agresszív
bűncselekményeinek a "bűnelkövetők" száma szerinti rangsora

ssz.	bűncselekmény megnevezése	X érték	d	d ²
1.	garázdaság	99	+ 80,27	6443,27
2.	s.testi sértés és garázdaság	32	+ 13,27	176,09
3.	s.testi sértés	32	+ 13,27	176,09
4.	rongálás	23	+ 4,27	18,23
5.	hiv. személy elleni erőszak	21	+ 2,27	5,15
6.	k.testi sértés	16	- 2,73	7,45
7.	rablás	16	- 2,73	7,45
8.	erőszakos nemi közösülés	14	- 4,73	22,37
9.	visszaélés fegy- verrel stb.	8	- 10,73	115,13
10.	emberölés kísérlete	5	- 13,73	188,51
11.	emberölés	4	- 14,73	216,97
12.	becsület sértés	4	- 14,73	216,97
13.	ingátás	3	- 15,73	247,43
14.	hiv. személy meg- sértése	2	- 16,73	279,89
15.	kártevés, rombolás	2	- 16,73	279,89
$\sum X$	=	281	d= 0	$\sum d^2 = 8400,89$

$$m = 18,73$$

$$S = 23,66$$

$$V = 126,32 \%$$

$$m = \frac{\sum x_i}{n}$$

$$S = \sqrt{\frac{\sum d^2}{n}}$$

$$V = \frac{S \cdot 100}{m}$$

XI.

Közvetlenül személyek ellen irányuló agresszív
bűncselekményekért jogerősen elítélt fiatalok számának
alakulása 1974-től 1978-ig Baranya megyében:

a bűncselekmény megnevezése	1974.	1975.	1976.	1977.	1978.	Σ
hivatalos személy elleni erőszak	7	2	6	4	2	21
hivatalos személy megsértése			1		1	2
emberölés	3				1	4
emberölés kísérlete			2	2	1	5
könnyű testi sértés	2	4	1	5	4	16
súlyos testi sértés	7	8	5	4	8	32
garázdaság	21	22	13	24	19	99
súlyos testi sértés és garázdaság	7	8	5	4	8	32
becsületsejtés		2		1	1	4
erőszakos nemi kö- zösülés	4	4	1	2	3	14
rablás	5	2		5	4	16
Σ	56	52	34	51	52	245

XII.

Közvetve személyek ellen irányuló agresszív
bűncselekményekért jogerősen elítélt fiatalok számának
alakulása 1974-től 1978-ig Baranya megyében:

a bűncselekmény megnevezése	1974.	1975.	1976.	1977.	1978.	Σ
kártevés, rombo- lás, merénylet	2					2
izgatás		2			1	3
visszaélés: fegy- verrel, robbanó- anyaggal, lő- szerrel	3	1	1	1	2	8
rongálás		3	5	6	9	23
Σ	5	6	6	7	12	36

Megjegyzés:

A rongálás rovatában összevontan tüntettem fel a társadalmi tulajdont és a személyek javait károsító bűncselekmények számát.

A parkok védelmében

"A fának egyformán fáj, akár botnak,
akár disznek törik le az ágait."

/Horváth Imre: Virágok mestersége/

Pisster Valéria a Pécsi Parképítő Vállalat munkatársa az alábbi felvilágosítást adta a parkokban és köztereken elkövetett rongálásokról:

- Évről-évre emelkedő összeget fordítunk a lakosság által parkjainkban okozott károk helyreállítására, a tönkretett eszközök pótlására.

Statisztikánk nincs a káresetek számáról, ezt nem is győznénk, de pár éve 600 ezer Ft-ot fordítottunk kárfelujításra, s nem sokára megközelítjük az 1 milliót.

Reménytelen versenyfutás ez a rongálókkal, de megpróbálunk mindent megtenni. Mindaddig helyreállítjuk az okozott kárt, amíg az éves keretből futja, sajnos augusztusra, legkésőbb szeptemberre elfogy a pénzünk.

A rongálások módja arra utal, hogy nem gyerekek, hanem tizenévesek, s feltétlenül többen követik el a károk jelentős részét.

Különösen az új lakótelepeken magas a rongálások száma, s sajnos néha a felnőttek, bosszúból teszik tönkre a kihelyezett játékokat.

Az új /Lvov-Kertváros/ lakótelepen a beköltözők úgy képzelték el, hogy minden ház elé építünk egy kis homokozót, vagy mászókat, hogy a szülők az ablakból rálássanak a gyerekekre. Ezt képtelenek vagyunk megtenni, s különben sem csak az óvodáskorú

gyermeknek szántuk a játékokat.

Farkas Lászlóval készítettünk billegő, mozgó játszóeszközöket gépkocsilaprugókból és fából. Azok az eszközök amelyek egy gépkocsit is elbirtak, a kihelyezést követő nap hajnalára már romokban heverték, egy éjszakát sem birtak ki. Azért törték össze a játékokat, mert nem került minden ház elé egy homokozó. - Szétszedtük, elszállítottuk a romokat, s azóta semmit sem kaptak.

Ugyancsak ebben a városrészben Fürtös György kerámia borítású diszkutját 1975. 04. 04-e óta, már két alkalommal kellett ujjaépíteni, mert összetörték az elemeit.

Sokat szenvednek a rongálóktól ivóutjaink, s a szökőkutak is. A csapokat letörik, s ami törhető, összetörik. A közkedvelt Aranyos kut csorgóját betömik, s előfordul, hogy a javításra kiküldött szerelők még vissza sem érnek, már ismét telefonálnak, hogy a kut üzenképtelen.

A parkokba kihelyezett sakkasztalok darabja 2000-2500 Ft-ba kerül, s a meglévők 30-40 %-át tessék tönkre évente, pedig nehéz, vasbeton elemekből van összeállítva.

Évente több száz kg hintaláncot kell pótolnunk, mert láncostól letépi a hintákat.

Rengeteg kárt okoznak a közterekre kihelyezett virágokban. A Kossuth térre kihelyezett kőtálakból kiszedték, kiforgatták a cserepes virágokat, s a tér közepén álló szobor köré dobálták. A kőtálakat széttördelik, felborogatják.

A parkokba, egyéb közterületekre kihelyezett padok ülőrészét lefeszégetik. Ujmecsekalja legszebb parkjában 1978-ban vastag, masszív deszkából készült napozópadokat helyeztünk ki.

Ezek sajnos még egy nyarat sem bírtak ki, egy hónap múlva kezdhették volna javítani.

Az Árnyas utca játszóterére kihelyezett rönkasztalt felhasználták aprófának.

A mesterséges grunden készített rönkvárat felgyújtották.

1979-től, amennyiben két tanu vállalja a tanuskodást, szabálysértési eljárást indítványozhatok. Szigoruan büntetik a rongálást, csak éppen nem akad két ember, aki vállalná a tanuskodást.

Két jellemző eljárás, illetve jegyzőkönyv tekinthető meg 1979-ből. Mindkét esetben alkoholos állapotban hazafelé tartó, alkalmi virágtolvajt ítéltek 1800-2500 Ft pénzbírság fizetésre, pár szál tulipán letépéséért.

Mindegyik esetben a rendőrfőnök tett feljelentést.

Az igazi károkozókat sajnos, rendszerint nem találják meg.

Kialvó városi fények ...

Uj városrészeink emberközelbe telepített utcai lámpái is a lakosság igényeit igyekeznének kielégíteni. A széttört lámpaburák darabjait kerülgetve, közömbösen sétáló emberekre figyeltem fel. Talán észre sem vették, nem ők tették! Vajon kik, és mennyi kárt okoznak az ismeretlen rongálók?

Felkerestem a DÉDÁSZ központját, ahol statisztikai adatokat próbáltam beszerezni a rongálásokat illetően. Az üzemegység vezetője tájékoztatót:

- Statisztikánk nincs a rongálásokról, erre nincs munkaerő, nem is köteleznek rá bennünket, hogy vezessünk.

Nehéz lenne megmondani, hogy ki tud megbízható felvilágosítással szolgálni. Nem is lehet egyértelműen különválasztani, hogy milyen sérülést okoztak a természet szélsőséges viszonyai, melyet a rongálók. A fagy is megrepeszti a szabadtéri lámpatesteket, persze - ha követ talál a szerelő benne, akkor tudja, hogy megrongálták.

A rongálásokra a behozott lecserélt, meghibásodott eszközök átvizsgálásából lehetne következtetni.

20000 lámpatest található a városban, ebből 3000 elérhető /4 m/ magasságban. Az összes kár kb. 5-10 %-a adódik csak a rongálásokból, mely kb. 150 000,- Ft. Általában meghibásodásról kapunk bejelentést, nem rongálásról. Itt, a központ előtti uttesten kb. 2 hete lesztek, eldobálták az ostoronyeles oszlopokra épített kapcsolószekrények ajtajait. Senki nem jelentette, napokig szabadon voltak a biztosítékok, csatlakozók. A lakosság csak akkor reklamál, ha sötét van. Ez ugye nyilván-

valóan egyetlen eset, de ha statisztikánk lenne, akkor minden oszlop külön esetnek számítana.

A szerelvényraktárban halomban állnak a selejt-eszközök: deformálódott, üvegeiktől megfosztott, elrozsdásodott, s új, törött lámpatestek.

Raktáros:

- "Nézzel! Akár az ujak, még a gyári címke sem kopott, szürkült el rajtuk. Vannak "erős" emberek. Egyes területeken rendszeres a rongálás, szinte versenyben vagyunk a rongálókcal. Ezeknek a lámpatesteknek külön történetük van. Megunva, hogy nem győzzük a javítást, "rongálásbiztos", ütésálló üvegből és aluminium öntvényből készült lámpatesteket rendeltünk. Felszerelés után az üveg nem bizonyult ütésállónak. Az üvegeket acélhálóval próbáltuk ezek után megvédeni, erre az aluminium öntvényeket törték össze. Ezek a maradványok.

Most erősebb, vastagabb öntvényből készült lámpatesteket ígértek.

4-5 db 4 méter magas vasbeton oszlopot hoznak be évente, mert összetört. Ne higgye, hogy autósok. Talán egyetlen, de ezeken sem látszik az ütközés nyoma. A talaj fölött törték el. Szerintünk több embernek kell egyszerre rángatni, hogy ez bekövetkezzen.

Rongálások a Baranya megyei Postaigazgatóság területén

év	rongálások száma	felderített esetek száma
1974.	42	4
1975.	38	7
1976.	51	16
1977.	54	18
1978.	60	11
Σ	245	56

Megjegyzés:

- A fenti adatok a közterületekre kihelyezett telefonkészülékek, postaládák, levélszekrények rongálására vonatkoznak. Nem tartalmazzák a telefonfülkék ablakainak kitörését, ajtajainak leszerelését, telefonkönyvek széttépését, kábelszakadásokat, oszloptöréseket.
- Az 1980. január 15-én, a televízió híradójában közöltek szerint Budapesten naponta 3-4 közterületre kihelyezett telefonkészüléket rongálnak meg. A rongálások oka a riport szerint kedvtelés.

K I M U T A T Á S

a lakosság által a Pécsi Vasutigazgatóság területén okozott rongálásokról. /A személyszállítás eszközeiben - kocsiban, utasforgalmi berendezésekben - az utazó közönség által okozott rongálások./

sorsz.	év	rongálások száma	rongálások Ft összege	rongálások jellege
1.	1974.	5.516 x	252.296	xx
2.	1975.	1.375 x	126.431	xx-
3.	1976.	2.889 x	192.860	xx
4.	1977.	2.495 x	157.677	xx
5.	1978.	3.141 x	254.847	xx

x = A rongálások számában csak a megállapított, rögzített, pótlás, javítás során rögzített, felderített vagy feltételezett rongálások szerepelnek csak. Ezen kívül vannak olyan rongálások, amelyek sem az esetek számában, sem a kárösszegben nem szerepelnek, mivel a javítások a soros karbantartás során kerülnek rendezésre és így nem kerülnek be a rongálások statisztikájába.

xx = A rongálások jellegük szerinti megkülönböztetése is érdekes lehet, ezért azt külön lapon mellékeljük.

Pécs, 1980. április hó 16-án

Mészáros András sk.
vasutigazgató

M E L L É K L E T

az utazóközönség által a Pécsi Vasutigazgatóság
területén okozott rongálásokról készített kimutatáshoz

Hazánkban a személyszállítás lebonyolításában kiemelkedő szerepe van a vasutnak. A távolsági utazásokban ez a szerep egyértelműen elsődleges a vasut részéről.

A Pécsi Vasutigazgatóság évente mintegy 22-25-30 millió utast szállít. A Vasutigazgatóság egyik alaptevékenysége éppen a személyszállítás.

A közlekedéspolitikai célkitűzéseknek megfelelően a korábbi években - a legutóbbi időkgig - csökkent a vasuton utazók száma. Jelenleg azonban már az figyelhető meg, hogy a távolsági utazásoknak a száma és a gyors expresszvonatoknak az igénybevétele - különös képpen pedig a nemzetközi utazásoknak a száma - emelkedést mutat és ennek a növekvő tendenciának az erősödésével számolunk.

A személyszállításnak, mint főtevékenységnek a megoldásához tartoznak a vasuti személykocsik és mindazok a berendezések, amelyeket az utazó közönség vesz igénybe az utazás során. Ezeknek a berendezéseknek bármilyen rongálása nemcsak kárt okoz a vasutnak - mely szocialista tulajdont képez - de átmeneti kellemetlenséget, konforthiány érzetet idéz elő az utazó közönség részére is.

A rongálások jellegük szerint osztályozhatók.

a. tényleges, tudatos, előre megfontolt, vagy alkalomszerűen elkövetett rongálások szerint, amikor egyértelműen csak kár keletkezik a vasut és az utazó közönség terhére, de nem

szerez hasznot abból a rongálást elkövető személy, mivel csak károkozás a célja;

- b. eltulajdonítás nélküli károkozás, mely véletlen, vagy meg-gondolatlan cselekedet következménye, de károkozási szándék nélkül. Ilyen pl. a személykocsi ablakának gondatlan, vagy durva leeresztése, vagy a kocsi ajtajának kiméletlen becsa-pása és az ebből származó ablaktörés stb.
- c. A rongálás egyik fajtája az, amikor a személykocsik, vagy egyéb utasforgalmi berendezések egyes alkatrészeit, vagy önálló darabjait eltulajdonítják abból a célból, hogy az el-tulajdonított alkatrészeket, berendezési tárgyakat konkrét, előre elhatározott célra használhassák fel, vagy egyszerűen azért tulajdonítják el, mert azokat hátha tudják valamire használni. Pl.: a vasuti személykocsikban alkalmazott vil-lanyizzók, speciális kiképzésűek, ezeket máshol nem tudják használni, mégis elviszik azokat.

A rongálások veszélye, következménye többszörösen is káros, mi-vel nemcsak a vasut részére okoznak ezzel többletköltséget, de kényelmetlenséget idéznek elő az utazóközönség számára is, ese-tenként további ráfordítások is szükségesek a javítások elvég-zése érdekében /pl. a személykocsit ki kell vonni a forgalom-ból a javítás idejére, stb./. Tehát mindenképpen súlyosan el-itélendő cselekményről van szó, melyeknek megelőzése, megaka-dályozása, leleplezése a vasutnak is, de az utazó közönségnek is érdeke.

A leggyakrabban előforduló rongálások a személykocsi következő berendezéseit érintik: ablaktörés

hamutartó
 villanyizzó
 tükör
 képkeret
 mosdótál
 vízcsap
 függöny
 ülэшuzat
 kalaphorog
 WC csésze
 villanykapcsoló
 asztalka
 tűzoltókészülék stb.

A legdurvább rongálás pl. az, hogy 2 fénycső automatát szereltek le, melynek az eltulajdonítás idejében 8.862,- Ft volt az értéke.

Egy évre vonatkozóan a személykocsik berendezéseiből a következők sérülését illetve eltulajdonítását tartjuk nyilván - 1978-ban:

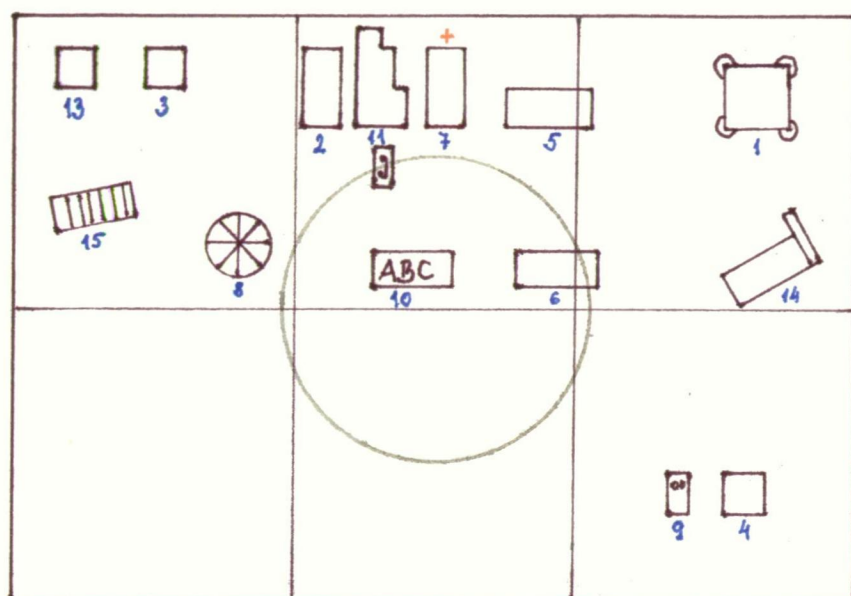
Sérülés, rongálás /hiány/ megnevezése	db sz.
ablaktörés	957
hamutartó	79
szappantartó	130
kalaphorog	145
képkeret	120
mosdótál	31
vízcsap	18
függöny	21
villanyizzó	1150
fénycső automata	2
villanykapcsoló	95
tükör	143
hulladékgyűjtő	41
WC csésze	45
WC ülőke	20
ülэшuzat	80 m ²
tűzoltókészülék	15
tárgytartó asztal	11

függönyrud	19
ék párna	8
feljáró fogantyu	11

Pécs, 1980. április hó 16-án

Mészáros András sk.
vasutigazgató

XVIII.

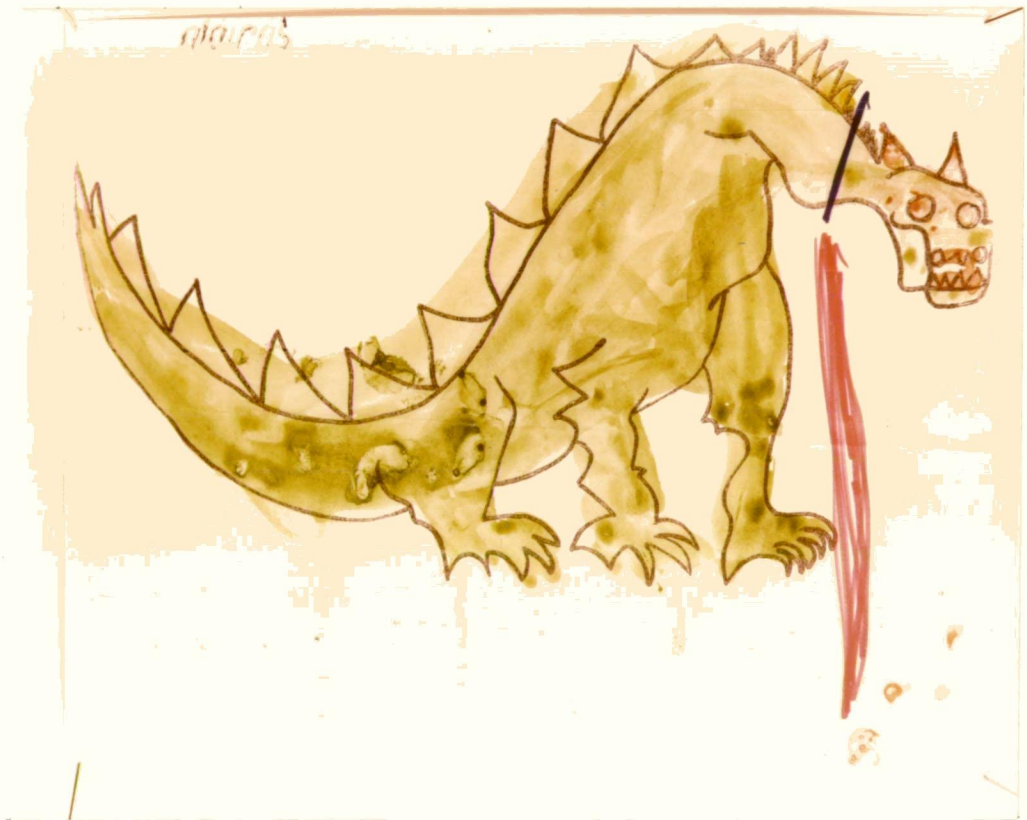
3.v.sz. 1977.02.09. Építési idő:15'

1. vár
2. toronyház
- 3-4. családi ház
- 5-6. emeletes ház
7. toronyház
8. cirkusz
9. budi
10. ABC
11. felhőkarcoló
12. telefonfülke
13. családi ház
14. gyár
15. fogház

I. = 0	IV. = 4
II. = 0	V. = 7
III. = 2	VI. = 2
$\Sigma .: 15$	
C.: 1, ABC	
KT.: 12	
AKT.: 2	

Kategória hiány: - emberek
 - állatok
 - növények
 - közlekedési eszközök

Interakciók

s.s.z.	v.a.	m.a.	Σ	ált. irányu a.		
				v.a.	m.a.	
1.	7	14	21	0	0	0
2.	12	21	33	0,5	1	1,5
3.	8	10	18	0,7	0,2	0,9
4.						
5.	19	12	31	2,2	0,6	2,8
6.	19	12	31	4,8	2	6,8
7.	23	20	43	6,6	4	10,6
8.	23	15	38	5,4	2,8	8,2
9.	21	12	33	5,8	2,6	8,4
10.	23	17	40	6,3	4,1	10,4
11.						
12.	32	24	56	7,5	4	11,5
13.	43	35	78	13,6	9	22,6
14.	39	34	73	11,9	8,3	20,2
15.	41	28	69	13,1	6,8	19,9

s.sz. = csoportülések sorszáma

v.a. = verbális interakciók

m.a. = motorikus interakciók

ált. irányu a. = általános irányu interakciók